

Resource: Kamusi ya Biblia (Tyndale)

Aquifer Open Bible Dictionary

This work is an adaptation of Tyndale Open Bible Dictionary © 2023 Tyndale House Publishers, licensed under the CC BY-SA 4.0 license. The adaptation, Aquifer Open Bible Dictionary, was created by Mission Mutual and is also licensed under CC BY-SA 4.0.

This resource has been adapted into multiple languages, including English, Tok Pisin, Arabic (عربي), French (Français), Hindi (हिंदी), Indonesian (Bahasa Indonesia), Portuguese (Português), Russian (Русский), Spanish (Español), Swahili (Kiswahili), and Simplified Chinese (简体中文).

Kamusi ya Biblia (Tyndale)

Y

Yabali, Yabali, Yafethi, Yairo, Yakobo (Mtu), Yakobo, Barua ya, Yaredi, Yavani (Mahali), Yavani (Mtu), Yebusi, wayebusi, Yera, Yeshuruni, Yesu Kristo, Yesu Kristo, Mafundisho ya, Yobabu, Yoeli (Mtu), Yohana (Mtu), Yohana Marko, Yohana Mbatizaji, Yohana, Mtume, Yoktani, Yose, Yosefu, Yuda, Yusto

Yabali

Mzao wa Kaini na mwana wa kwanza wa Lameki na Ada. Alikuwa baba wa watu wa kuhamahama waliokuwa wakikaa kwenye mahema ([Mwa 4:20](#)).

Yabali

Mwana wa Ada, mke wa Lameki, na mzao wa Kaini. Biblia inasema alikuwa mtu wa kwanza kucheza muziki na kutengeneza ala za muziki kama vile vinubi na filimbi ([Mwanzo 4:19-21](#)).

Yafethi

Mmoja wa wana watatu wa Noa ([Mwa 5:32](#); [7:13](#); [9:18, 23, 27](#); [10:1-5](#); [1 Nya 1:4-5](#)) ambaye, pamoja na mke wake, alikuwa miongoni mwa manusura wanane wa Gharika kuu. Kwa sababu Yafethi na kaka yake Shemu walionyesha heshima na unyenyekevu kwa kufunika uchi wa baba yao wakati alikuwa amelewa ([Mwa 9:20-23](#)), wote wawili walibarikiwa katika tangazo la kinabii la Noa la [Mwanzo 9:26-27](#). Kuhusu Yafethi, Noa alisema, "Mungu amkuze Yafethi, na akae katika mahema ya Shemu; na Kanaani awe mtumwa wake" (rsv). Kuna tafsiri mbili za maana ya unabii huu. Wengine wanaelewa ukuaji wa Yafethi kuwa ni marejeo ya ongezeko kubwa la idadi ya kizazi. "Kukaa katika mahema ya Shemu" inaeleweka kama Yafethi kushiriki katika baraka za Shemu. Kulingana na mtazamo huu, kuna wakati ambapo Mungu atafanya kazi hasa na Shemu (watu wa Israeli), lakini kisha, baadaye, Yafethi ataunganishwa na Imani ya Israeli na kushiriki katika ahadi zake. Katika mtazamo huu, utimilifu unapatikana katika kufunguliwa kwa injili kwa Mataifa mwanzoni mwa kanisa la Agano Jipya (AJ).

Wengine wanaelewa "ukuaji wa Yafethi" kuwa ni marejeo ya upanuzi wa eneo, na "kukaa katika mahema ya Shemu" kama ushindi wa eneo la Shemu na Wajaphetiti. Katika mtazamo huu, utimilifu unapatikana katika ushindi wa Kigiriki na Kirumi wa Palestina.

Kwenye "jedwali la mataifa" katika [Mwanzo 10:2](#), Yafethi ametajwa kama baba wa Gomeri, Magogu, Madai, Yavani, Tubali, Mesheki, na Tirasi. Hawa ni mababu wa watu waliokuwa wakiishi kaskazini na magharibi mwa Israeli na ambao walizungumza lugha ambazo leo zinatambulika kama lugha za Indo-Ulaya.

Tazama pia mataifa; Noa #1.

Yairo

Kiongozi wa sinagogi, labda huko Kapernaumu, alimkuta Yesu katika umati na kumwomba amponye binti yake aliyekuwa karibu kufa. Wakati Yesu alicheleweshwa na uponyaji mwingine, Yairo alijulishwa kuwa binti yake alikuwa amekufa. Yesu alimhimiza asiogope bali aamini. Kisha Yesu akaenda nyumbani kwa Yairo, akawafukuza waombolezaji, na kumrudisha msichana huyo kwenye uhai ([Marko 5:22, 35-42](#); [Luka 8:41, 49-55](#)).

Yakobo (Mtu)

1. Yakobo, nduguye Yesu, alikuwa kiongozi muhimu (mzee mkuu) katika kanisa la Yerusalemu. Pia aliandika Barua ya Yakobo katika Agano Jipya. Injili zinamtaja Yakobo mara mbili tu. Kutajwa huku kunamtaja pamoja na ndugu zake Yosefu (au Yosesi), Simoni, na Yuda ([Mathayo 13:55](#); [Marko 6:3](#)). Yakobo huenda alikuwa mkubwa kati ya ndugu baada ya Yesu. Yakobo huenda alikuwa ndugu mkubwa baada ya Yesu. Watu wengine wanajiuliza kama hawa walikuwa ndugu wa kamili wa Yesu au la. Lakini Biblia inaonekana kusema wazi kwamba walikuwa. Kama ndugu zake wengine, Yakobo hakukubali mamlaka ya Yesu wakati Yesu alipokuwa hai ([Yohana 7:5](#)). Uongofu wa Yakobo haujatajwa. Huenda ilitukia Yesu alipomtokea yeye na wengine baada ya kufufuliwa ([1 Wakorintho 15:7](#)). Aligeuka mkuu wa kanisa huko Yerusalemu ([Matendo 12:17](#); [21:18](#); [Wagalatia 2:9](#)). Yesu alikuwa amefundisha kwamba kumfuata yeye ni muhimu zaidi kuliko kuwa na uhusiano na mtu ([Mathayo 12:48-50](#); [Marko 3:33-35](#); [Luka 8:21](#)). Lakini inawezekana kuwa kuwa ndugu yake Yesu kulimsaidia Yakobo kuwa kiongozi anayeheshimika. Watu walimwona Yakobo kama mtume ([Wagalatia 1:19](#)), ingawa hakuwa mmoja wa mitume kumi na wawili wa awali. Wengine wanapendekeza alikuwa mbadala wa mwana wa Zebedayo aliyeuawa shahidi. Wengine wanafikiri neno "mtume" linaweza kumaanisha "kumi na wawili" na "mitume wote" (Tazama makundi mawili tofauti yaliyotajwa katika [1 Wakorintho 15:5, 7](#)). Desturi inasema kwamba Yesu na mitume walimchagua Yakobo kuwa askofu wa kwanza wa Yerusalemu. Kilicho hakika ni kwamba aliongoza Baraza la kwanza la Yerusalemu. Mkutano huu ulikuwa kuhusu jinsi ya

kuwakaribisha watu wasio Wayahudi katika kanisa la Kikristo. Yakobo alisaidia kufanya uamuzi wa mwisho uliotumwa kwa makanisa huko Antiokia, Siria, na Kilikia ([Matendo 15:19-20](#)). Yakobo alihisi kazi yake kuu ilikuwa kuwafundisha Wayahudi kuhusu Yesu. Alisaidia kutatua mabishano katika kanisa jipya kuhusu jinsi sheria za Kiyahudi zilivyotumika kwa Wakristo wapya, Wayahudi na wasio Wayahudi.

Yakobo aliendelea kufuata desturi nyingi za Kiyahudi hata akiwa Mkristo. Tunaweza kuona hili katika kile alichomwomba Paulo kufanya alipomtembelea Yerusalemu kwa mara ya mwisho ([Matendo 21:18-25](#)). Hii ndiyo mara ya mwisho kitabu cha Matendo kinamtaja Yakobo. Kwa jadi, anachukuliwa kuwa mwandishi wa Barua ya Yakobo, ambapo anajieleza kama "mtumishi wa Mungu na wa Bwana Yesu Kristo" ([Yakobo 1:1](#)). Mwandishi wa Kikristo wa mapema aliyeitwa Egesipo aliyekufa karibu mwaka wa 180 Baada ya Kristo (BK) alisema watu walimwita Yakobo "Mwenye Haki." Hii ilikuwa kwa sababu Yakobo alifuata sheria za Kiyahudi kwa makini na aliishi maisha rahisi. Inaonekana wazi kwamba Yakobo aliuawa shahidi (aliuawa kwa ajili ya imani yake). Mwanahistoria wa Kiyahudi aliyeitwa Josephus anasema hili lilitokea mwaka wa 61BK. Kulikuwa na ghasia za Kiyahudi baada ya gavana wa Kirumi Festus kufa, na kabla ya kuchaguliwa mwingine mpya.

2. Yakobo, mwana wa Alfayo. Alikuwa mmoja wa mitume 12 wa Yesu. Yakobo, mwana wa Alfayo, daima anatajwa kama mmoja wa mitume 12 ([Mathayo 10:3](#); [Marko 3:18](#); [Luka 6:15](#); [Matendo 1:13](#)). Lakini, hatujui mengi kumhusu kwa uhakika. Lawi (pia anajulikana kama Mathayo) pia anatajwa kama mwana wa Alfayo ([Marko 2:14](#)). Lakini, yeye na Yakobo pengine hawakuwa ndugu. Wasomi wengi wanafikiri Yakobo huyu anaweza kuwa mtu yule yule anayeitwa "Yakobo mdogo" au "Yakobo mdogo zaidi." Maelezo "mdogo" yanaonekana kutolewa ili kumtofautisha na mwana wa Zebedayo. Inaweza kuashiria kwamba alikuwa mdogo au mchanga kuliko mwana wa Zebedayo (neni la Kigiriki linaweza kufunika tafsiri zote mbili).
3. Yakobo, mwana wa Zebedayo. Alikuwa mmoja wa mitume 12 wa Yesu. Alikuwa mtume wa kwanza kuuawa kwa ajili ya imani yake (aliuawa shahidi mwaka wa 44 BK. Yakobo alikuwa mvuvi wa Galilaya. Tunaweza kudhani alikuwa na maisha mazuri ([Marko 1:19-20](#)). Aliitwa kuwa mmoja wa wanafunzi wakati huo huo na kaka yake Yohana ([Mathayo 4:21](#); [Marko 1:19-20](#)). Ni busara kudhani kwamba alikuwa mkubwa kuliko Yohana, kwa sababu anatajwa karibu kila mara kwanza na kwa sababu Yohana wakati mwingine anatajwa kama "kaka wa Yakobo" ([Mathayo 10:2](#); [17:1](#); [Marko 3:17](#); [5:37](#)). Yakobo, Yohana, na Simoni Petro walikuwa sehemu ya ushirikiano wa uvuvi uliomjumuisha Andrea, ndugu wa Simoni ([Luka 5:10](#)). Watatu hao walifikia, kwa njia fulani, mahali pa uongozi miongoni mwa wanafunzi. Mara nyingi walikuwa pamoja na Yesu wakati wa matukio muhimu. Kwa mfano:

- Walikuwepo wakati binti ya Yairo alipofufuliwa ([Marko 5:37](#); [Luka 8:51](#)).
- Walikuwa kwenye Kubadilika kwa Yesu wakati sura yake ilibadilika ([Mathayo 17:1](#); [Marko 9:2](#); [Luka 9:28](#)).
- Walikuwa na Yesu kwenye Mlima wa Mizeituni ([Marko 13:3](#)).
- Walikuwa na Yesu katika Bustani ya Gethsemane ([Mathayo 26:37](#); [Marko 14:33](#)).

Pia, Yakobo na Yohana walikuwa wameenda mapema na Yesu hadi nyumbani kwa Simoni na Andrea ([Marko 1:29](#)).

Yesu aliwapa Yakobo na Yohana jina la utani Boanerge, linalomaanisha "wana wa radi" ([Marko 3:17](#)). Yesu aliwarekebisha kwa kuzungumza bila kufikiri na kwa kutokuelewa kwa nini alikuja. Hii inaweza kuwa ilitokea walipotaka kuomba kijiji cha Wasamaria kiangamizwe kwa sababu watu pale hawakuwakaribisha wajumbe wa Yesu ([Luka 9:54](#); linganisha [Marko 9:38](#); [Luka 9:49](#)).

Wakati fulani Yakobo na Yohana walimwomba Yesu vyeo muhimu katika ufalme wake. Hii ilionyesha hawakuelewa ujumbe wa Yesu bado. Yesu alitabiri kwamba Yakobo na ndugu yake wangekunywa kikombe ambacho Bwana wao angekunywa ([Marko 10:35-40](#); linganisha [Mathayo 20:20-23](#)). (Yesu alikuwa akiwaambia kwamba wangeteseka kama yeye.) Yakobo na Yohana labda walikuwa na wanafunzi wengine wakati Yesu alipoonekana kando ya Bahari ya Galilaya baada ya kufufuka kwake ([Yohana 21:1](#)). Kwa kushangaza, kitabu cha Yohana hakimtaji Yakobo kwa jina.

Hatujui mengi kuhusu kile Yakobo alifanya baada ya hapo hadi karibu mwaka wa 44 BK. Hapo ndipo kile Yesu alisema kilitimia: Yakobo aliuawa "kwa upanga" na Mfalme Herode Agripa I. Yakobo alikuwa wa kwanza kati ya mitume kumi na wawili kufa kwa ajili ya imani yake, kama ilivyoielezwa katika Agano Jipya ([Matendo 12:1-2](#)).

Mama yao Yakobo na Yohana aliitwa Salome ([Mathayo 27:56](#); [Marko 15:40](#)). Huenda alikuwa dada wa mama yake Yesu ([Yohana 19:25](#)). Ikiwa hii ni kweli, ingemaanisha Yakobo na Yohana

walikuwa binamu za Yesu. Wangeweza kufikiria hii iliwapa nafasi maalum.

Yakobo, Barua ya

Waraka wa Kwanza wa Barua za Jumla.

Hakikisho

- Mwandishi
- Tarehe, Asili, na Mahali pa Kufikia
- Lengo ya Kuandika na Mafundisho ya Theolojia
- Yaliyomo

Mwandishi

Kulingana na salamu, barua hii iliandikwa na "Yakobo, mtumwa wa Mungu na wa Bwana Yesu Kristo" ([Yak 1:1](#), Tafsiri Mpya Hai (TMH)). Lakini Yakobo huyu alikuwa nani? Kati ya wale kadhaa waliotajwa katika Agano Jipya (AJ), ni wawili tu waliowahi kupendekezwa kama waandishi wa barua hii—Yakobo mwana wa Zebedayo, na Yakobo ndugu wa Bwana.

Yakobo aliyeandika waraka huu huenda hakuwa Yakobo mwana wa Zebedayo, kwani aliuawa mapema sana (Mbamo mwaka wa 44 Baada ya Kristo (BK)) kuweza kuandika (tazama [Matendo 12:1-2](#)). Wasomi wengi wamemtambua Yakobo huyu kama ndugu yake Yesu ([Mk 6:3](#); [Gal 1:19](#)), mzee mashuhuri wa kanisa huko Yerusalemu ([Matendo 15:13, 19](#); [21:17-25](#); [Gal 2:12](#)). Tabia ya waraka huu inalingana na tunachojua kuhusu sheria na Uyahudi wa Yakobo huyu.

Kama mzee wa Yerusalemu akiandika kwa makabila 12 yaliyotawanyika (ambayo yalitokana na mateso yaliyotajwa katika [Matendo 11:19](#)), Yakobo aliweka injili katika uhusiano wake na sheria, ambayo Wayahudi waliiheshimu. Kama vile nyaraka za Paulo zinatoa maoni juu ya mafundisho yanayotokana na kifo na ufufuo wa Kristo, vivyo hivyo barua ya Yakobo ina uhusiano wa karibu na mafundisho ya Kristo wakati wa maisha yake duniani, hasa Mahubiri ya Mlimani. Katika Mahubiri ya Mlimani na Barua ya Yakobo, sheria inawakilishwa kama imetimizwa katika upendo, na lugha yenyewe inafanana sana (tazama [Yak 1:2](#) na [Mt 5:12](#); [Yak 1:4](#) na [Mt 5:48](#); [Yak 1:5](#) na [5:14-15](#) na [Mt 7:7-11](#); [Yak 2:13](#) na [Mt 5:7](#) na [6:14-15](#); [Yak 2:10](#) na [Mt 5:19](#); [Yak 4:4](#) na [Mt 6:24](#); [Yak 4:11](#) na [Mt 7:1-2](#); [Yak 5:2](#) na [Mt 6:19](#)). Hali nzima ya barua hii inasisitiza injili-Uadilifu sawa na Mahubiri ya

Mlimani yanavyosisitiza kama utimilifu wa juu zaidi wa sheria. Tabia ya Yakobo mwenyewe kama "Mwenye Haki" ilifaa kwa mfanano huu (tazama [Yak 1:20](#); [2:10](#); [3:18](#) na [Mt 5:20](#)). Pia ilimfaa kuongoza kanisa ambalo bado lilikuwa na bidii kwa sheria ([Matendo 21:18-24](#); [Gal 2:12](#)). Ikiwa kuna yeyote angeweza kuwashawishi Wayahudi kwa injili, alikuwa ndiye anayetarajiwa zaidi kwa sababu aliwasilisha mfano wa Uadilifu wa Agano la Kale (AK), uliunganishwa na IMANI ya kiinili (linganisha pia [Yak 2:8](#) na [Mt 5:44, 48](#)).

Tarehe, Asili, na Mahali pa Kufikia

Wasomi wengi wanakubaliana na tarehe ya mapema kwa waraka wa Yakobo, hata mapema mbamo mwaka wa 45 hadi 49 Baada ya Kristo (BK), kwa sababu mwelekeo wa waraka unafaa historia ya awali ya kanisa, kipindi ambacho Wakristo wengi wa Kiyahudi hawakuwa wamejitenga kabisa na Uyahudi. Kwa hiyo, Yakobo anatumia maneno "makabila kumi na mawili" ([Yak 1:1](#)) na "sinagogi" ([2:2](#), Kigiriki); anazungumza kama nabii wa Agano la Kale (AK) ([5:1ff](#)) na kama mpenzi wa Mithali za Agano la Kale (AK) (linganisha [Yak 1:5](#) na [Met 2:6](#); [Yak 1:19](#) na [Met 29:20](#); [Yak 3:18](#) na [Met 11:30](#); [Yak 4:13-16](#) na [Met 27:1](#); na [Yak 5:20](#) na [Met 10:12](#)). Ujumbe wa Yakobo, kama ilivyotajwa awali, unafuata kwa karibu mahubiri ya Yesu. Ujumbe wake hauhusu matatizo ya Kiyahudi/Mataifa yaliyojitokeza katika miaka ya 50 na 60. Zaidi ya hayo, tofauti na Petro, Yuda, na Yohana (katika waraka wao), hakushughulika na mafundisho ya uongo. Uhalisia huu wote unaashiria tarehe ya mapema. Tarehe hii huenda ni kabla ya mwaka wa 50 Baada ya Kristo (BK), wakati Baraza la kwanza la Yerusalemu lilipokusanyika kujadili tatizo la Kiyahudi/Mataifa ([Matendo 15:1ff](#)). Pia, tarehe hii huenda ni baada ya mwaka wa 44 Baada ya Kristo (BK), wakati wa mateso yaliyochochewa na Herode Agripa ([12:1](#)). Mateso haya yangeweza kusababisha Wakristo wengi wa Kiyahudi kuondoka Yerusalemu na hivyo kuwa "waliotawanyika" ([Yak 1:1](#)). Hivyo, Yakobo inapaswa kuwekwa tarehe mbamo mwaka wa 45 hadi 49 Baada ya Kristo (BK). Kwa hivyo, Waraka wa Yakobo ulikuwa kitabu cha kwanza cha Agano Jipya (AJ) kuandikwa. Ikiwa tarehe hizi si sahihi, basi, angalau, tuna uhakika kwamba uliandikwa kabla ya mwaka wa 61 au 62 Baada ya Kristo (BK), wakati wa kuuawa kwa Yakobo, kulingana na Yosefu Flavius.

Ingawa mapendekezo kadhaa yametolewa mara kwa mara kuhusu asili ya kitabu hicho, kuna shaka kidogo kwamba barua hiyo iliandikwa Palestina.

Mwandishi anafanya marejeo ambayo ni ya Mashariki ya Karibu kwa ujumla na ya Kipalestina hasa (tazama "mvua za mwanzo na za mwisho," [5:7](#); chemchemi ya maji ya chumvi, [3:11](#); mtini, mzeituni, na mzabibu, [3:12](#); na "joto kali," [1:11](#)).

Yaliyomo katika barua yanaonyesha wazi kwamba Yakobo alikuwa akiandika kwa Wakristo wa Kiyahudi. Wanaitwa "makabila kumi na mawili," jina la Israeli ([1:1](#)); Ukristo wao unadhihirishwa katika [2:1](#); mahali pao pa mkutano panaitwa sinagogi ([2:2](#)); na wanaambiwa kuhusu huruma ya "Bwana Mwenyezi" ([5:4](#))—jina la Mungu linalotumika katika Agano la Kale (AK). Katika vifungu vifupi, visivyohusiana vya barua, haiwezekani kugundua chochote kuhusu hali za wasomaji. Maagizo mengi haya ni ya jumla na yanahusiana na hali za kijamii na kiroho ambazo mtu anaweza kupata miongoni mwa kundi lolote la Wakristo katika enzi yoyote. Vifungu virefu zaidi vinavyoshughulikia hali za kijamii ([2:1-12](#); [5:1-11](#)) vinatoa taarifa kuhusu hali ya wasomaji. Yakobo anawahutubia Wakristo maskini ambao wameajiriwa kama vibarua wa shamba na wamiliki wa ardhi matajiri. Watu wachache matajiri wanaweza kujumuishwa miongoni mwa wasomaji wake wa Kiyahudi Wakristo (tazama [4:13-17](#)), lakini Yakobo anajali zaidi maskini. Kauli zake za kukemea matajiri zinakumbusha manabii wa Agano la Kale (AK), hasa Amosi.

Lengo la Kuandika na Mafundisho ya Theolojia

Barua ya Yakobo iliandikwa (1) kuwapa nguvu Wakristo wa Kiyahudi waliokuwa wakipitia majaribu ([Yak 1:2-4](#), [13-15](#); [5:7-11](#)); (2) kurekebisha kutoelewa vizuri kwa fundisho la Paulo kuhusu kuhesabiwa haki kwa imani ([2:14-26](#)); na (3) kuwarithisha Wakristo wa kizazi cha kwanza hekima ya vitendo.

Theolojia ya Yakobo si ya kidogma; haina mada kuu za kitheolojia zinazotawala maandiko ya Paulo na haina jukumu muhimu katika vitabu vingine vya Agano Jipya. Yakobo haitaji Utatu, na jina la Kristo linatokea mara mbili tu ([1:1](#); [2:1](#)). Hakuna kutajwa kwa mateso, kifo, au ufufuo wa Kristo.

Theolojia ya Yakobo ni ya vitendo na ina ladha ya Kiyahudi. Vipengele vya Kikristo vilivyo tofauti, bila shaka, vipo. Yakobo ameunganisha viwili hivyo ili kutoa hati ya Kiyahudi-Kikristo.

Mada kuu za kitheolojia katika barua hii ni kama zifuatazo:

Majaribio

Mafundisho ya Kiyahudi ya kawaida—furaha katika majaribu na matumizi ya majaribu kwa ajili ya kujenga na kukamilisha tabia—yote yanapatikana katika barua (1:2-4). Yakobo pia anajadili asili ya majaribu (sura ya 13 hadi 15). Hapa mwandishi anaingia katika mgogoro na theolojia ya Kiyahudi ya wakati huo. Suluhisho la marabi kwa tatizo la asili ya dhambi lilikuwa kwamba kulikuwa na mwelekeo mbaya ndani ya Adamu uliomshawishi kutenda dhambi. Marabi walihitimisha kwamba kwa kuwa Mungu ndiye Muumba wa vitu vyote, ikiwa ni pamoja na mwelekeo mbaya ndani ya watu, hawahusiki na dhambi zao. Hapana, anasema Yakobo. “Na kumbuka, hakuna mtu anayetaka kufanya mabaya anayepaswa kusema, ‘Mungu ananijaribu.’ Mungu hajawahi kujaribiwa kufanya mabaya, na yeye hajawahi kumjaribu mtu yeyote pia. Jaribu linatokana na mvuto wa tamaa zetu mbaya wenyewe” (sura ya 13 hadi 14, Tafsiri Mpya Hai (TMH)).

Sheria

Barua nzima inahusu mafundisho ya kimaadili; hakuna kutajwa kwa ukweli wa msingi wa injili kuhusu kifo na ufufuo wa Kristo. Yakobo anachukulia injili kama msingi na anawasilisha upande wa kimaadili wa Ukristo kama sheria kamilifu. Anaonekana kuwahakikishia wasomaji wake wa Kiyahudi-Kikristo kwamba bado kuna sheria yenye thamani kwa kila Myahudi.

Sheria (mafundisho ya kimaadili ya Ukristo) ni sheria kamilifu (1:25) kwa sababu ilikamilishwa na Yesu Kristo. Pia ni sheria ya uhuru—yaani, sheria inayotumika kwa wale walio na uhuru, si kutoka kwa sheria, bali kutoka kwa dhambi na nafsi kupitia “neni la ukweli.” Hivyo basi, “sheria” ni njia ya Myahudi wa Kikristo wa Palestina kuelezea mafunzo ya kimaadili ya imani ya Kikristo, kiwango cha mwenendo kwa muumini katika Yesu Kristo.

Hali hii ya kuelezea mafundisho ya maadili ya Kikristo kama sheria inapatikana katika 2:8-13, kifungu kinachotokana na karipio dhidi ya upendeleo ambao wasomaji wa Yakobo walikuwa wakionyesha kwa matajiri. Upendeleo huu ulikuwa ukihalalishwa kwa kutegemea sheria ya upendo kwa jirani. Hivyo Yakobo anaandika, “Ni vizuri unapofuata kweli amri ya kifalme ya Bwana wetu” (2:8, Tafsiri Mpya Hai (TMH)). “Amri ya kifalme” ni kwa wale walio katika ufalme wa Mungu; ni utawala wa imani kwa wale ambao wamejitoa kwa hiari chini ya utawala wa Mungu. Utambulisho wa

sheria na upande wa maadili wa Ukristo unajitokeza katika barua yote.

Imani na Kazi

Imani ina jukumu muhimu katika theolojia ya Yakobo. Kipengele cha msingi cha uchaji Mungu (1:3; linganisha 2:5) ni imani kwa Mungu—sio tu imani katika uwepo wake bali pia imani katika tabia yake kuwa mwema na mwenye huruma katika mahusiano yake na wanadamu (1:6). Imani inajumuisha kuamini nguvu za Mungu na uwezo wake wa kutenda matendo ya miujiza; inahusishwa kwa karibu na maombi (5:15-16; linganisha 1:6). Yakobo ana dhana ya nguvu ya Imani na anaenda mbali zaidi ya Uyahudi anapozungumzia Imani inayolenga Bwana Yesu Kristo (2:1).

Kuna mfanano kati ya dhana ya Imani katika Yakobo na dhana hiyo katika mafundisho ya Yesu. Kwa Bwana Yesu, Imani pia ilimaanisha kupata ufikiaji wa nguvu za kiungu na mara nyingi inahusishwa na uponyaji (tazama Mt 21:22; Mk 5:34; 11:24).

Kifungu kinachojulikana zaidi ambacho Imani inatajwa ni Yakobo 2:14-26, ambapo inalinganishwa na matendo. Kutokana na uchunguzi wa karibu wa kifungu hiki, inaweza kuamuliwa kwamba Yakobo hapingani na Paulo. Kwa Yakobo na Paulo wote, Imani inaelekezwa kwa Bwana Yesu Kristo; Imani kama hiyo daima itazalisha matendo mema. Imani ambayo Yakobo anazungumzia si IMANI katika maana ya Kiebrania ya kumtumaini Mungu ambayo inasababisha hatua za kimaadili. Hii haitambuliki kama Imani ya kweli na Yakobo (tazama “ikiwa Adamu anasema ana Imani,” 2:14), na Paulo angekubaliana naye.

Matumizi ya neno “matendo” kwa Yakobo yanatofautiana sana na ya Paulo. Kwa Yakobo, “matendo” ni matendo ya Imani, matokeo ya kimaadili ya kiroho halisi na yanajumuisha hasa “kazi ya upendo” (2:8). (Paulo angeita matendo kama hayo “matunda ya Roho.”) Paulo anapotumia neno “matendo,” mara nyingi anamaanisha matendo ya sheria ambapo watu wanajaribu kuanzisha haki yao wenyewe mbele ya Mungu. Ni dhidi ya uzushi wa kithiolojia kama huo ambapo polemiki kali za Paulo zimeelekezwa katika barua kwa Wagalatia na Warumi.

Busara

Dhana ya hekima ya Yakobo pia inaonyesha asili ya Kiyahudi ya barua hiyo. Hekima ni ya kivitendo

zaidi, si ya kifalsafa. Haipaswi kutambulishwa na nguvu ya kufikiri au uwezo wa kuelewa matatizo ya kiakili; haina uhusiano na maswali *vipi* au *kwa nini*. Inapaswa kutafutwa kwa maombi ya dhati na ni zawadi kutoka kwa Mungu (Yak 1:5). Mawazo haya mawili yana mizizi yao katika Fasihi ya Hekima ya Wayahudi (tazama Mith 2:6; Hekima ya Sol 7:7; Ecclus 1:1). Mtu mwenye hekima anaonyesha hekima yake kwa maisha yake mema (Yak 3:13), ilhali hekima inayozalisha wivu na ubinafsi si aina ya hekima ya Mungu (sura ya 15 hadi 16).

Mafundisho ya Nyakati za Mwisho

Mada tatu muhimu kuhusu nyakati za mwisho zinajadiliwa katika barua hiyo.

Ufalme wa Mungu

Kutajwa kwa ufalme wa Mungu kunatokana na mjadala wa upendeleo katika nusu ya kwanza ya sura 2. Hakuna upendeleo unaopaswa kuonyeshwa kwa matajiri, kwa maana Yakobo anauliza, “Je, Mungu hachagui maskini katika dunia hii kuwa matajiri katika Imani? Je, si wao ndio watakaorithi ufalme Mungu aliowaahidi wale wanaompenda?” (2:5, Tafsiri Mpya Hai (TMH)). Hii inarudia mafundisho ya Bwana wetu katika Luka 6:20: “Mungu anawabariki ninyi mlio maskini, kwa maana Ufalme wa Mungu umepewa ninyi” (Tafsiri Mpya Hai (TMH)). Ufalme ni utawala wa Mungu unaotimizwa kwa sehemu katika maisha haya lakini utatimizwa kikamilifu katika maisha yajayo (tazama “ahadi,” Jas 2:5).

Maamuzi

Hii ni mada kuu ya nyakati za mwisho ya barua. Katika 2:12, wasomaji wanahimizwa kuzungumza na kutenda, wakikumbuka kwamba watahukumiwa chini ya sheria ya uhuru, na wanakumbushwa kwamba hukumu haina huruma kwa yule ambaye hakuonyesha huruma. Kwa maneno mengine, hukumu itatolewa kulingana na “matendo ya upendo.” Katika 3:1, Yakobo anawahutubia walimu na kuwakumbusha kwamba upendeleo ni msingi mwingine ambao Mungu anatumia kuhukumu.

Mandhari ya hukumu inaonekana tena katika 5:1–6, na hapa mwandishi anafikia viwango vya kinabii. Hukumu ya Mungu itawaangukia wamiliki wa ardhi matajiri ambao wameishi maisha ya anasa na yasiyo na uwajibikaji. Sio tu kwamba wamewadanganya wakulima wao maskini; wamefikia hata “kuwahukumu na kuwaua watu wema ambao hawakuwa na nguvu za kujitetea dhidi yenu [wamiliki wa ardhi]” (5:6, Tafsiri Mpya

Hai (TMH)). Yote haya yamewafanya wawe tayari kwa hukumu (“mioyo yenu ni mizuri na minono, tayari kwa kuchinjwa”—sura ya 5, Tafsiri Mpya Hai).

Kifungu cha mwisho kuhusu hukumu (5:9) kinawahusu wale wanaonyanyaswa au wanaoteseka. Yakobo anawahimiza wasinung'unike dhidi ya wenzao. Kuhukumu ni kazi ya Mungu, na Hakimu yuko karibu.

Ujio wa Pili

Tumaini la kuja kwa Kristo linaonyeshwa kama kichocheo kikubwa cha maisha ya Kikristo. Kila aina ya mateso na majaribu lazima yavumiliwe kwa sababu kuja kwa Kristo kumekaribia (5:8). Matarajio haya ni yenye nguvu na ya haraka—kama yale yanayopatikana katika barua za Wathesalonike.

Yaliyomo

Kwenye roho ya kweli ya Fasihi ya Hekima, Yakobo anazungumzia mada nyingi. Aya zake fupi na za ghafla zimefananishwa na mkufu wa lulu—kila moja ikiwa na thamani yake. Ingawa kuna mabadiliko kadhaa, mara nyingi ni vigumu kuyaona na Yakobo anahama haraka kutoka mada moja hadi nyingine.

Mwandishi anajitambulisha kama “mtumwa wa Mungu na wa Bwana Yesu Kristo,” na anawaelezea wasomaji wake kama “makabila kumi na mawili katika mtawanyiko” (tazama Tafsiri Mpya Hai (TMH) gramu elfu)—yaani, Wakristo wa Kiyahudi ambao walihama Yerusalemu na Israeli kutokana na mateso.

Neno lake la kwanza ni la kutia moyo. Majaribu yanapaswa kuhesabiwa kama furaha kwa sababu ni njia ya Mungu ya kumjaribu muumini, na yanazalisha ukomavu wa kiroho. Ikiwa sababu ya jaribu haeleweki, Mungu anaweza na atatoa jibu. Yeye ni mtoaji wa hekima kwa wale wanaoitaka kwa dhati (1:5–8).

Mkristo maskini anapaswa kujivunia nafasi yake ya juu katika Yesu Kristo, na Mkristo tajiri anapaswa kufurahia kwamba amegundua kuna mambo muhimu zaidi kuliko utajiri. Utajiri ni wa muda mfupi, kama maua yanayonyauka haraka chini ya jua kali la Palestina (1:9–11).

Mungu anaahidi maisha kwa wale wanaovumilia majaribu. Mtu hapaswi kumlaumu Mungu kwa majaribu, kwani ni kinyume na asili yake kujaribiwa au kujaribu watu. Majaribu yanatokana na tamaa ya ubinafsi ya watu—tamaa ambayo,

inapokomaa kabisa, huzaa kifo ([1:12-15](#)). Mungu si chanzo cha majaribu bali ni chanzo cha mema yote. Amewapa watu zawadi yake bora, zawadi ya maisha mapya, na hii imekuja kupitia injili (sura ya [16 hadi 18](#)).

Mtazamo sahihi kuelekea Neno la Ukweli ni kupokea kwa utulivu, si kwa hasira, na kusikiliza kwa makini kunahitaji maandalizi ya kiroho ya moyo na akili. Kupokea neno hilo kunaleta wokovu ([1:19-21](#)). Neno linapaswa kutekelezwa, si kusikilizwa tu. Kuwa msikilizaji asiye na shughuli ni kama mtu anayejiangalia kwenye kioo, na kwa sababu anachukua mtazamo wa haraka, anasahau anachokiona. Msikilizaji mwenye shughuli, yule anayechukua mtazamo wa muda mrefu kwenye kioo cha Neno la Mungu, atakuwa mtendaji, na Mungu ataleta baraka kubwa katika maisha yake (sura ya [22 hadi 25](#)).

Dini ya kweli ni jambo la kivitendo sana. Inahusisha mambo kama vile kudhibiti ulimi wa mtu, kuangalia mahitaji ya mayatima na wajane, na kuishi maisha yasiyo ya kidunia ([1:26-27](#)).

Upendeleo na imani katika Yesu Kristo haviendani. Ni makosa kumwonyesha upendeleo Adamu tajiri anapokuja kwenye mkutano na kumpuuza Adamu maskini. Mungu amewachagua watu maskini kuwa warithi wa ufalme wake. Zaidi ya hayo, kuonyesha upendeleo kwa matajiri haina maana, kwani wao ndio wanaowavuta Wakristo mahakamani na kulikufuru jina la Kristo ([2:1-7](#)). Ikiwa, kwa kuonyesha heshima kwa matajiri, sheria ya kifalme—kupenda jirani kama nafsi yako—imetimizwa, basi ni sawa. Lakini kuonyesha upendeleo ni dhambi, na dhambi kama hiyo itahukumiwa na Mungu. Ili kuwa mvunjaji wa sheria, mtu anahitaji kuvunja sheria moja tu (sura ya [8 hadi 13](#)).

Je, imani isiyozalisha matendo inaweza kumwoko mtu? Kuna faida gani ya imani isiyojibu mahitaji ya binadamu? Imani kama hiyo imekufa. Mtu anaweza kupinga kwa kusema kwamba kuna “Wakristo wa imani” na kuna “Wakristo wa matendo.” Lakini si hivyo. Imani ya kweli daima inaonyeshwa kwa matendo. Haitoshi kuwa na imani ya kawaida. Hata pepo ni waorthodoksi wa kithiolojia! Abrahamu, kwa kumtoa Isaka, ni mfano wa jinsi imani ya kweli na matendo yanavyokwenda pamoja. Hata Rahabu Malaya alionyesha imani yake kwa kuwalinda wapelelezi huko Yeriko. Kwa hivyo, imani na matendo haviwezi kutenganishwa ([2:14-26](#)).

Si watu wengi wanapaswa kuwa walimu wa kiroho, kwa sababu ya jukumu kubwa lililopo. Sisi sote

tunakabiliwa na makosa, hasa makosa ya ulimi, kwa sababu ulimi ni karibu haiwezekani kudhibiti. Ni kama moto wa uharibifu uliowekwa na kuzimu yenyewe. Ulimi pia hauna msimamo; hutumika kumsifu Mungu na kuwalaani watu. Kutokuwa na msimamo kama huo hakupaswi kuwa ([3:1-12](#)).

Hekima ya kweli itaonekana katika maisha ya kimaadili, wakati hekima ya uongo inazalisha wivu na tamaa ya ubinafsi ([3:13-18](#)).

Ugomvi na migogoro hutokana na tamaa zisizo halali. Kushindwa kupata kile mtu anachotaka hutokana na kutomwomba Mungu au kuomba kitu kisicho sahihi. Kuwa rafiki wa dunia ni kuwa adui wa Mungu, kwa maana Mungu ni mwenye wivu na hatakubali wapinzani. Pia anapinga wenye kiburi lakini anatoa neema tele kwa wanyenyekevu ([4:1-10](#)).

Kusema vibaya kuhusu kaka au dada, au kuwahukumu, ni kusema vibaya kuhusu sheria ya Mungu na kuihukumu. Jukumu sahihi la Mkristo ni kuwa mtekelezaji wa sheria, siyo hakim. Jukumu la kuhukumu ni la Mungu pekee ([4:11-12](#)).

Maisha hayana uhakika. Kwa hivyo, mipango ya kusafiri au kufanya biashara inapaswa kufanywa kwa kutambua kwamba yote yanategemea mapenzi ya Mungu. Kufanya vinginevyo ni kuwa na majivuno na kiburi. Wakati kile kilicho sahihi kinajulikana wazi na mtu anashindwa kukifanya, hiyo ni dhambi ([4:13-17](#)).

Hukumu inawajia matajiri kwa sababu wanahifadhi utajiri wao badala ya kuutumia kwa madhumuni mema. Mungu hajapuuza vilio vya maskini ambao matajiri wamewadanganya na kuwahukumu bila haki. Anawaandaa matajiri wabinafsi na wasio waaminifu kwa siku ya hukumu ya kutisha ([5:1-6](#)).

Katika katikati ya mateso na ukosefu wa haki, maskini wanapaswa kuwa na subira kwa ajili ya kuja kwa Kristo, kama vile mkulima anavyopaswa kuwa na subira anapongojea Mungu kutuma mvua ili mazao yake yakue na kuiva. Kurudi kwa Kristo kuko karibu, kwa hiyo kulalamika na kuhukumu mmoja na mwingine lazima vikome. Ayubu ni mfano mzuri wa uvumilivu na ustahimilivu katika mateso. Mtu hahitaji kutumia viapo ili kuhakikisha ukweli wa kauli zake. Ndiyo au hapana moja inatosha ([5:7-12](#)).

Utesaji unapaswa kuleta maombi, furaha, na sifa. Wakati waumini wanapougua, wanapaswa kuita wazee wa kanisa kuwaombea na kuwapa mafuta. Mungu ameahidi kujibu maombi kama hayo. Ikiwa

ugonjwa unatokana na dhambi ya kibinafsi, na dhambi hiyo imeungamwa, Mungu atasamehe. Eliya ni mfano bora wa jinsi maombi ya mtu mwenye haki yanavyoweza kuwa na matokeo makubwa ([5:13-18](#)).

Ikiwa Mkristo anaona kwamba Mkristo mwingine amepotoka kutoka kwa ukweli na anaweza kumrudisha katika ushirika na Kristo na kanisa lake, matokeo yatakuwa (1) kwamba mwenye dhambi ataokolewa kutoka kwa kifo, na (2) kwamba Mungu atasamehe Mkristo aliyekosea ([5:19-20](#)).

Tazama pia Ndugu wa Yesu; Yakobo (Mtu).

Yaredi

Mwana wa Mahalaleli na mzao wa Sethi. Alikuwa baba wa Henoko ([Mwanzo 5:15-20](#); [1 Mambo ya Nyakati 1:2](#); [Luka 3:37](#)).

Tazama Ukoo wa Yesu Kristo.

Yavani (Mahali)

Mahali panapotambulika sana na Ugiriki. Jina Yavani linahusishwa kisarufi na Ionia, eneo lililoko magharibi kabisa mwa Asia Ndogo ambalo lilitawaliwa na Wagiriki. Kwa muda, watu walianza kutumia jina Yavani kumaanisha Ugiriki yote. Katika sehemu nyingi za tafsiri ya Biblia ya Kigiriki, Yavani inaonekana kama "Hellas," ambalo ni jina lingine la Ugiriki.

Vidokezo kadhaa kuhusu eneo lake vinatolewa mapema kama "jedwali la mataifa," ambapo Yavani anaonekana kama mwana wa nne wa Yafethi ([Mwanzo 10:2](#); linganisha [1 Mambo ya Nyakati 1:5](#)). Akisonga magharibi kutoka Gomeri, hii inaelekea kuiweka Ulaya. Yafethi pia anatajwa kuwa baba wa:

- Elisha
- Tarshishi
- Kittim
- Dodanim au Rodanim ([Mwanzo 10:4](#); [1 Mambo ya Nyakati 1:7](#))

Muungano wa maeneo haya au watu hawa unafahamika vizuri.

Marejeleo mengi ya Ionia (Ugiriki) yanapatikana katika vitabu vya unabii. [Isaya 66:19](#) inataja Yavani pamoja na Tarshishi, Putu, Ludi, na Tubali. Utukufu wa Bwana utatangazwa katika maeneo hayo. Haya yanachukuliwa kuwa wawakilishi wa mataifa ya mbali.

Kwenye unabii mrefu dhidi ya Tiro, Ezeieli anataja Yavani, Tubali, na Mesheki. Walibadilishana watumwa na vyombo vya shaba kwa bidhaa za Tiro ([Ezeieli 27:13](#)). [Yoeli 3:6](#) inalaani Tiro kwa kuwauza watu wa Yuda na Yerusalemu kwa Wagiriki.

[Ezeieli 27:19](#) katika maandiko ya Kiebrania inasomeka "Wedani na Yavani kutoka Uzali." Tafsiri zingine hushughulikia hili kwa njia tofauti:

- "Wagiriki kutoka Uzali"
- "Madani na Yavani walinunua bidhaa zako kutoka Uzali" (Biblia ya Kiwango cha Amerika Mpya)
- "Dani pia na Yavani" (Toleo la Mfalme Yakobo)
- "Divai kutoka Uzali" (Toleo la Kawaida Lililorekebisha)

Marejeleo ya Yavani katika kitabu cha Danieli yanamaanisha wazi Ugiriki. Mbuzi-dume anayemwakilisha mfalme wa Ugiriki ([Danieli 8:21](#)) ni Iskanda Mkuu. Ufalme wake uligawanywa kati ya majenerali wake wanne baada ya kifo chake. Mkuu wa Ugiriki katika [Danieli 10:20](#) anafananishwa na mkuu wa Uajemi katika [Danieli 10:13, 20](#). Imependekezwa kwamba "mkuu" inamaanisha malaika mlinzi. Hata hivyo, upinzani wa mkuu wa Uajemi kwa malaika mkuu Mikaeli unaonyesha kwamba "mkuu" ni roho ya kishetani ya cheo cha juu. (linganisha [Waefero 6:12](#)). [Danieli 11:2](#) inatabiri mgogoro kati ya Uajemi na Ugiriki. Aya inayofuata inazungumzia mafanikio ya Iskanda Mkuu na kugawanyika kwa ufalme wake.

Tazama pia Ugiriki, Kiyunani.

Yavani (Mtu)

Mwana wa Yafethi, ambaye wazao wake wa baharini walihamia kaskazini na magharibi mwa Kanaani ([Mwa 10:2-4](#); [1 Nya 1:5-7](#)).

Yebusi, wayebusi

Mji uliozungushiwa ukuta uliokuwa kwenye mpaka kati ya Yuda na Benyamini. Daudi aliuteka, na baadaye ukajulikana kama "mji wa Daudi," au Yerusalemu ya kale. Watu waliokuwa wakiishi hapo walijulikana kama Wayebusi ([Yoshua 18:16](#)). Walikuwa moja ya makundi kadhaa yanayojulikana kwa pamoja kama Wakanaani ([Mwanzo 10:15-16](#)).

Mungu mara kwa mara aliwaahidi Waisraeli nchi ya Wayebusi na majirani zao ([Kutoka 3:8; 13:5; 23:23; 33:2; 34:11; Hesabu 13:29; Kumbukumbu la Torati 7:1; 20:17](#)). Ahadi hii ilitimia kwa sehemu katika kampeni iliyoongozwa na Yoshua ([Yoshua 3:10; 12:8; 18:16](#); linganisha [24:11](#)). Biblia inasema kwamba wanaume wa Yuda walipigana dhidi ya Yerusalemu na kuiteka ([Yoshua 18:28](#)). "Hata hivyo, Wabenyamini hawakuweza kuwafukuza Wayebusi waliokuwa wakiishi Yerusalemu. Kwa hiyo hadi leo Wayebusi wanaishi huko miongoni mwa Wabenyamini" ([Waamuzi 1:21](#)). Inaonekana mji uliteka na wanaume wa Yuda, lakini watu wake hawakuangamizwa na baadaye walirudi kwenye eneo hilo.

Yebusi (au Yerusalemu) ilikuwa kwenye mpaka kati ya makabila mawili, Yuda na Benyamini. Hii inaweza kueleza kwa nini ilidumu hadi wakati wa Daudi. Mpaka ya Yuda na Benyamini inaelezwa hivi: "mpaka ulipanda Bonde la Hinnomu kando ya mteremko wa kusini wa Wayebusi (yaani, Yerusalemu) na kupanda hadi kilele cha kilima kinachotazama Bonde la Hinnomu upande wa magharibi, kwenye mwisho wa kaskazini wa Bonde la Refaimu" ([Yoshua 15:8](#)). Kisha "ulishuka Bonde la Hinnomu kuelekea mteremko wa kusini wa Wayebusi na kushuka hadi Enrogeli" ([Yoshua 18:16](#)). Maelezo yote mawili yanakubaliana kwamba Yebusi ilikuwa kwenye mteremko wa kusini wa "mlima" kaskazini mwa Bonde la Hinnomu. Hapa ndipo Mashariki Yerusalemu ilipo leo.

Mji uliendelea kuwepo kwa sababu ulikuwa na chanzo cha maji cha kudumu kutoka kwenye chemchemi ya Gihoni. Pia ulikuwa na ulinzi wa asili wenye nguvu. Ulikuwa rahisi kutetea kwa sababu ya mabonde makali kwenye pande tatu: Kidroni upande wa mashariki na Hinnom upande wa kusini na magharibi. Wajebusi walidhani mji wao hauwezi kushindwa, jambo lililowafanya wajivune na kujitosheleza. Baada ya Sauli kufa, wakati Daudi alikuwa akijaribu kuunganisha ufalme, Wajebusi walimdhaki Daudi kwa kumwambia aushinde ngome yao ([2 Samweli 5:6](#); linganisha [1 Mambo ya](#)

[Nyakati 11:5](#)). Kama ngome ya mwisho ya Wakanaani katika eneo hilo, iliwakilisha changamoto ya kipekee. Inaonekana Yoabu aliongoza shambulio kupitia mfereji wa maji na kufanikiwa ambapo majaribio ya awali yalishindwa ([2 Samweli 5:8](#)).

Kwa sababu za kisiasa na kimkakati, Daudi aliamua kuhamisha mji mkuu wake kutoka Hebroni hadi Yebusi. Kisiasa, mji huo ulikuwa katika eneo lisilogeemea upande wowote kati ya Yuda na Benyamini, hivyo haukusababisha wivu kati ya makabila. Kimkakati, ulikuwa rahisi kutetea na ulikuwa katikati zaidi. Uamuzi huo ulithibitika kuwa wa busara. Licha ya ukweli kwamba Yebusi-Yerusalemu haiko kwenye njia yoyote ya maji au barabara kuu, imekuwa kwa karne nyingi mji mkuu wa kiroho wa dunia. Chini ya Daudi na Solomoni, ikawa kituo cha kidini cha Israeli, na leo ni muhimu sana kwa dini kuu tatu zinazomwamini Mungu mmoja (Uyahudi, Ukristo, na Uislamu).

Tazama pia Yerusalemu.

Yera

Mwana wa Yoktani na mpwa wa Pelegi, wakati wa maisha yake dunia iligawanyika, labda ikimaanisha kutawanyika baada ya Babeli. Yera inaweza pia kuwa jina la kabila au wilaya ya Kiarabu ([Mwa 10:25-26; 1 Nya 1:20](#)).

Yeshuruni

Jina la kishairi kwa Israeli linaweza kuwa limetokana na mzizi wa Kiebrania unaomaanisha "mnyoofu." Kulingana na wasomi wengi, ni umbo dogo la Israeli. Umbo dogo ni toleo la neno au kiambishi kilichoongezwa kwenye neno ili kulifanya kuwa dogo, kama vile "Israeli ndogo."

Jina Yeshuruni linatumika katika [Kumbukumbu la Torati 32:15](#) na [33:5, 26](#). Katika tafsiri ya Kiyunani ya Agano la Kale, neno hilo halitafsiriwa kama jina sahihi bali kama kivumishi, "mpendwa." Katika [Isaya 44:2](#), Yakobo anaelezewa kama "Yeshuruni, niliyemchagua." Hii inaunganisha jina hilo na dhana ya kuchaguliwa au kuchagua.

[Katika Kumbukumbu la Torati 33:5](#) Waisraeli wanakumbushwa kwamba "Bwana alifanyika mfalme katika Yeshuruni." Sura ya [26](#) inasema, "Hakuna kama Mungu wa Yeshuruni." Tukifuata Septuagint (tafsiri ya Kigiriki ya Agano la Kale),

kuna uhusiano na neno “mpendwa” linalotumika kwa Kristo katika [Mathayo 3:17](#), [Marko 1:11](#), na [Waefeso 1:6](#), na kwa kanisa katika [Wakolosai 3:12](#), [1 Thesalonike 1:4](#), [2 Thesalonike 2:13](#), na [Yuda 1:1](#).

Yesu Kristo

Masihi, Mwokozi, na mwanzilishi wa kanisa la Kikristo.

Tunapaswa kukumbuka kwamba kila injili ina kusudi lake la kipekee. Mathayo anamwasilisha Yesu kama Mfalme wa Kimasihi, ilhali Marko anamfunua Yesu kama mtumishi wa wote. Luka hasa anaonyesha huruma ya ajabu ya Yesu kwa maskini, waliokataliwa, na waliovunjika, ilhali Yohana anampeleka msomaji katika ufahamu wa kina na wa kiroho zaidi wa Yesu. Malengo haya tofauti yalisababisha Wainjilisti wanne kuchagua na kupanga matukio ya maisha ya Yesu kwa njia tofauti. Ndiyo maana kanisa la Kikristo liliweka injili nne badala ya moja tu.

Sehemu zifuatazo zinaonyesha matukio makuu ya maisha ya Yesu. Kuna maendeleo wazi kutoka kwa umwilisho wa Kristo hadi msalabani kwake. Kiasi cha nafasi kilichotolewa kwa kila hatua katika kila moja ya injili kimeamuliwa na maslahi ya kitheolojia badala ya kibiografia. Uwasilishaji mzima wa maisha ya Kristo unazingatia msalaba na ufufuo wa ushindi uliokuja baada yake. Ni maelezo zaidi ya ujumbe wa Mungu kwa wanadamu kuliko akaunti ya kihistoria ya maisha ya Yesu.

Onyesho la Awali

- Umwilisho
- Kuzaliwa kwa Yesu
- Maisha Nazareti
- Matukio ya Maandalizi
- Huduma ya Awali ya Yesu katika Yudea na Samaria
- Kipindi cha Huduma ya Galilaya
- Njiani Kuelekea Yerusalemu
- Siku za Mwisho huko Yerusalemu
- Usaliti na Kukamatwa
- Jaribio
- Kusulubishwa
- Mazishi, Ufufuo, na Kupaa

Umwilisho

Tukio kuu la hatua hii ya awali lilikuwa ni Umwilisho. Ni Mathayo na Luka pekee wanaotoa simulizi za kuzaliwa kwa Yesu. Yohana anarudi nyuma na kutafakari juu ya kile kilichotangulia kuzaliwa.

Inaweza kuonekana ajabu kwamba Yohana alianza Injili yake kwa kutaja Neno ([Yohana 1:1](#)), lakini inampa msomaji mtazamo wa juu wa Yesu. Yohana alimwona Yesu kama alikuwapo hata kabla ya uumbaji wa ulimwengu (mstari wa [2](#)). Kwa kweli, alimwona kama alikuwa na sehemu katika tendo la uumbaji (mstari wa [3](#)). Kwa hiyo, Yesu alipozaliwa, ilikuwa ni tendo la unyenyekevu na pia tendo la mwangaza. Nuru iling'aa, lakini ulimwengu ulipendelea kubaki gizani (mstari ya [4-5](#), [10](#)). Katika rekodi za Yohana, tunajua mara moja kwamba Yesu si mtu wa kawaida, hata kabla ya kutambulishwa kwa jina lake. Historia hii ya kuwepo kabla kwa Yesu ni muhimu ili kuelewa vizuri simulizi la Yohana kuhusu maisha na mafundisho yake.

Kuzaliwa kwa Yesu

Yohana aliandika tu kwamba Neno lilifanyika mwili na kuishi kati yetu. Mathayo na Luka wanajaza baadhi ya maelezo ya jinsi hili lilivyotokea. Kuna mambo machache yanayofanana kati ya akaunti hizo mbili. Kila mmoja anakaribia mada hiyo kutoka kwa mtazamo tofauti, lakini nguvu yasiyo

ya kawaida yanaonekana katika zote mbili. Kuja kwa Yesu kunatangazwa mapema, kupitia ndoto kwa Yosefu katika akaunti ya Mathayo ([Mathayo 1:20-21](#)) na kupitia malaika kwa Maria katika akaunti ya Luka ([Luka 1:26-33](#)). Mathayo anawaacha wasomaji wake bila shaka kwamba yule atakayezaliwa alikuwa na misheni ya kutimiza—kuokoa watu kutoka dhambini mwao ([Mathayo 1:21](#)). Luka anaweka hadithi yake ya kuja kwa Yesu katika mazingira ya furaha kuu. ([Luka 1:46-55, 68-79](#)). Kuabudu kwa mamajusi katika [Mathayo 2:1-12](#) ni muhimu kwa sababu inaunganisha mwanzo wa Injili na mwisho wake, ikionyesha kwamba wokovu ni kwa mataifa yote (linganisha [Mathayo 28:19-20](#)). Msisitizo sawa unaletwa katika tangazo la malaika kwa wachungaji katika [Luka 2:14](#) na katika wimbo wa Simeoni ([Luka 2:32](#)) ambapo anatabiri kwamba Yesu atakuwa nuru kwa Mataifa pamoja na utukufu kwa Israeli. Kukimbilia Misri kwa usalama ([Mathayo 2:13-15](#)) kunaonyesha jinsi taifa la kipagani lilivyotoa ulinzi kwa mtoto wa Kiyahudi.

Hadithi za kuzaliwa katika Mathayo na Luka zote zinajumuisha nasaba. Ni vigumu kuonisha nasaba hizi kwani zinaonekana kutoka vyanzo tofauti, lakini lengo katika kesi zote ni kuonyesha kwamba Yesu alitokana na Abrahamu na Daudi. Hii ilimpa Yesu jina la Mwana wa Daudi.

Luka alikuwa mwandishi pekee wa Injili ambaye alijaribu kuunganisha kuja kwa Yesu na matukio katika historia ya kidunia. Ingawa matatizo yanatokea juu ya tarehe ya sensa ya Krenio ([Luka 2:1-2](#)), kuweka tukio kwa uhakika na watu wa wakati wa Yesu ni muhimu sana. Hiyo ni kwa sababu imani ya Kikristo ni imani ya kihistoria inayozingatia mtu wa kihistoria.

Maisha huko Nazareti

Utoto na maisha ya awali ya Yesu yanapewa mistari michache tu katika injili. Tuna maelezo tu ya mazungumzo aliyokuwa nayo akiwa na umri wa miaka 12 na walimu wa Kiyahudi hekaluni ([Luka 2:41-50](#)). Hii inaashiria moja ya sifa za kipekee za huduma ya baadaye ya Yesu: wenzake wa Kiyahudi hawakuweza kupinga hekima yake. Pia inaonyesha kwamba akiwa na umri mdogo, Yesu alijua kuhusu utume wa kimungu. Luka anabainisha kwamba Yesu alikuwa mtiifu kwa wazazi wake alipokuwa akikua (mstari [51](#)). Inadhaniwa kwamba katika miaka 30 huko Nazareti Yesu alijifunza kazi ya useremala kutoka kwa Yosefu na akawa seremala wa kijiji baada ya kifo cha Yosefu. Hata hivyo, hakuna akaunti ya kipindi hiki katika injili. Hii

imesababisha hadithi nyingi za ubunifu kuhusu utoto wa Yesu katika injili za apokrifa, lakini akaunti ya Luka haina mapambo, ambayo ni dalili thabiti ya uaminifu wake wa kihistoria.

Matukio ya Maandalizi

Injili zote nne zinarejelea kipindi kifupi cha maandalizi kilichofanyika kabla ya huduma ya hadhara ya Kristo. Kipindi hiki kilijikita kwenye matukio matatu muhimu.

Mahubiri ya Yohana Mbatizaji

Yohana Mbatizaji alionekana nyikani na kusababisha msisimko wa haraka huko Yudea, hasa kutokana na wito wake wa toba na ubatizo ([Mathayo 3:1-6](#)). Yohana alikuwa kama mmoja wa manabii wa Agano la Kale, lakini hakudai umuhimu wowote katika ofisi yake isipokuwa kama mtangulizi wa mtu mkuu zaidi anayekuja. Muonekano wake mkali na ujumbe wake usiobadilika uliandaa vyema njia kwa ajili ya kuonekana hadharani kwa Yesu ([Luka 3:4-6](#)). Ni muhimu kutambua kwamba Yesu alianza huduma yake na ujumbe huo huo wa ufalme ujao ambao Yohana Mbatizaji alitangaza ([Mathayo 3:2; 4:17](#)). Hii inaonyesha kwamba kazi ya Yohana Mbatizaji ilikuwa sehemu muhimu ya maandalizi ya huduma ya hadhara ya Yesu. Hali hiyo hiyo inaweza kusemwa kuhusu ibada ya ubatizo, ingawa Yohana alitambua kwamba Yesu angeongeza kipengele kipya kwa kuwa angebatiza kwa Roho Mtakatifu na kwa moto ([3:11](#)). Kama mtangulizi wa Yesu Kristo, Yohana alitangaza kwamba yule atakayemfuata hangekuwa tu mkuu kumliko, bali pia atakuja na viwango vya juu vya hukumu (mstari [12](#)). Hivyo basi, hatua ya kwanza ya hadhara ya Yesu iliwekwa katika masharti makali— utayari wake wa kubatizwa ([Mathayo 3:13-15; Luka 3:21](#)).

Ubatizo wa Yesu

Ubatizo wa Yohana ulikuwa ubatizo wa toba. Lakini kwa kuwa Yesu hakuwahi kutenda dhambi, hakuwa na haja ya kutubu. Agano Jipya linaunga mkono dai hili. Kwa hiyo, kwa nini alibatizwa? Yesu alikuja kwa utume kwa wengine, na inawezekana kwamba alijitolea kwa makusudi kubatizwa na Yohana ili kuonyesha kwamba alikuwa tayari kuchukua nafasi ya wengine. Maelezo haya yanalingana na ufahamu wa baadaye wa Paulo kuhusu kazi ya Yesu Kristo ([2 Wakorintho 5:21](#)). Mathayo ndiye Mwinjilisti pekee anayerekodi kusita kwa Yohana kumbatiza Yesu ([Mathayo 3:14-15](#)).

Sehemu muhimu zaidi ya ubatizo wa Yesu ilikuwa sauti iliyotoka mbinguni, ambayo ilitangaza furaha katika Mwana mpendwa ([Mathayo 3:17](#)). Tangazo hili lililotolewa na Mungu lilikuwa mwanzo halisi wa huduma ya hadharani ya Yesu. Ilionyesha kuwa huduma hiyo haikuwa ajali au msukumo wa ghafla kwa upande wa Yesu. Aliingia katika kazi yake kwa idhini kamili ya Baba. Kipengele kingine muhimu ni sehemu iliyochezwa na Roho Mtakatifu katika tukio hili, akionekana kama njiwa (mstari wa [16](#)), ambayo haikuwa tu tukio lililofanyika ndani kwa Yesu. Ubatizo wa Yesu unaonyesha umuhimu wa Roho katika huduma yake. Ukosefu wa msisitizo wa jumla juu ya Roho katika injili hauibadilishi hii.

Jaribio la Yesu

Ubatizo wa Yesu ulionyesha asili ya utume wake. Jaribu lilionyesha asili ya mazingira ambayo alipaswa kuhudumu ([Mathayo 4:1](#); [Luka 4:1-2](#)). Yesu alikabili na nguvu mbaya za kiroho katika huduma yake yote. Ni Mathayo na Luka pekee wanaorekodi maelezo ya jinsi shetani alivyomjaribu Yesu. Majaribu haya yote yalikuwa njia za mkato ambazo, kama zingefuatwa, zingemwelekeza Yesu mbali na utume wake. Injili zote mbili zinaonyesha kwamba Yesu alishinda waziwazi, na alifanya hivyo kwa kutumia Maandiko. Katika tukio hili, Yesu pia anaonekana kama mwanadamu halisi ambaye, kama wanadamu wengine wote, alikuwa chini ya jaribu. Mwandishi wa Barua kwa Waebrania anabainisha hili kama ukweli uliomfanya Yesu astahili kuwa kama Kuhani Mkuu na kuombea watu wake ([Waebrania 2:18; 4:15](#)).

Huduma ya Awali ya Yesu katika Yudea na Samaria

Ni Injili ya Yohana pekee inayosimulia kazi ya Yesu huko Yudea baada ya ubatizo wake. Kwanza inaeleza jinsi alivyowaita wanafunzi wake Yohana na Andrea ([Yohana 1:35-39](#)). Muktdha wa hili ulikuwa tangazo la Yohana Mbatizaji kuhusu Yesu kama Mwanakondoo wa Mungu ambaye angeondoa dhambi za ulimwengu (mstari wa [29](#)). Wanafunzi hawa wawili wa kwanza walijiunga haraka na wengine watatu: Petro, Filipo, na Nathanaeli (mstari wa [41-51](#)). Hawa watano walikuwa sehemu ya msingi wa wafuasi wa Yesu ambao walikuja kujulikana kama Kumi na Wawili. Sifa moja ya simulizi la Yohana ni utambuzi wa mapema na wanafunzi wa Yesu kama Masihi ([Yohana 1:41](#)) na Mwana wa Mungu (mstari wa [49](#)).

Muda mfupi baada ya Yesu kuanza huduma yake huko Yerusalemu, Yohana anasimulia tukio huko Kanaani katika Galilaya ambapo maji yaligeuzwa kuwa divai ([Yohana 2:1-10](#)). Tukio hili ni muhimu katika simulizi la Yohana kwa sababu ni ishara ya kwanza anayorekodi (mstari wa [11](#)). Aliona miujiza ya Yesu kama "ishara" za ukweli wa injili badala ya maajabu tu.

Yohana anaweka matukio mawili huko Yerusalemu katika kipindi hiki cha awali. La kwanza ni utakaso wa hekalu ([Yohana 2:13-16](#)). Mathayo, Marko, na Luka wote wanaweka tukio hili kabla tu ya kesi ya Yesu, lakini Yohana analiweka katika hatua hii ya mapema. Yesu anakabili na kuwafukuza wabadilishaji wa fedha ambao walikuwa wakinufaika kutoka kwa waabudu zaidi ya ilivyofaa. Hili lilionekana kukubalika kwa Uyahudi lakini si kwa Yesu. Waandishi wengine wa Injili wanadokeza kwamba kitendo hiki cha mamlaka ndicho kilichochochea uhasama wa mwisho wa wapinzani wake. Lakini Yohana anasimulia hadithi hii kwa sababu ya kitheolojia: kwake, utakaso wa hekalu ulikuwa mfano unaoelezea kile ambacho Yesu alikuja kufanya.

Tukio lingine huko Yerusalemu ni mkutano kati ya Yesu na Nikodemo ([Yohana 3](#)). Nikodemo alikuwa na uhusiano wa karibu na Uyahudi, lakini pia alikuwa akitafuta ukweli. Hata hivyo, hakuweza kuelewa ukweli wa kiroho kuhusu kuzaliwa mara ya pili kupitia Roho.

Hadithi ya Yohana kisha inahamia kutoka Yudea kwenda Samaria na hadithi ya mwanamke Msamaria kisimani ([Yohana 4:1-42](#)). Yesu alitumia kiu chake cha kimwili kuashiria kiu chake cha kiroho cha ndani zaidi. Aligundua kuwa Yesu alikuwa na kitu cha kumpa ambacho hakujua hapo awali. Kutokana na uzoefu na ushuhuda wa mwanamke huyu, wengi wa watu wa Samaria walikuja kumwamini Yesu kama Mwokozi wa ulimwengu (mstari wa [42](#)). Katika kesi hii, Yohana anataka wasomaji wake kuthamini maana kamili ya maneno ya Yesu kwa kuzingatia ufufuo.

Kipindi cha Huduma ya Kigalilaya

Taarifa karibu zote za kipindi hiki zinapatikana katika Injili za Sinoptiki (Mathayo, Marko, na Luka.) Inaweza kugawanywa kwa urahisi katika sehemu tatu. Ya kwanza inaeleza kwa kifupi matukio yanayopelekea kuchaguliwa kwa wale Kumi na Wawili; ya pili inahusu kujiondoa kwa Yesu kutoka Galilaya ya kaskazini; na ya tatu inahusu safari yake kuelekea Yerusalemu. Ingawa Injili za Sinoptiki zinazingatia tu matukio ya Galilaya, simulizi la

Yohana linaonyesha kwamba Yesu alitembelea Yerusalemu mara kwa mara katika kipindi hiki. Pia, Yohana anarekodi tukio jingine huko Kanaani, ambapo mwana wa afisa wa Kapernaumu aliponywa. Hii inatajwa kama ishara ya pili ya Yesu ([Yohana 4:54](#)). Ni muhimu hasa kwa sababu ya imani ya ajabu ya baba, ambaye alikuwa tayari kumwamini Yesu kwa neno lake.

Kuitwa kwa Wanafunzi

Injili za Sinoptiki zinatambia kuhusu mwito wa awali kwa wafuasi wanne kuacha boti zao za uvuvi na kuwa wavuvi wa watu ([Mathayo 4:18-22](#); [Marko 1:16-20](#); [Luka 5:1-11](#)). Walikuwa tayari wamekutana na Yesu na lazima walikuwa na wazo fulani la kile kilichohusika katika kumfuata. Yesu hakuwateua wakati huu kuwa mitume, lakini mwito huu ulikuwa hatua muhimu kuelekea kuanzisha hao Kumi na Wawili kama kundi. Kutenga idadi maalum ya wanafunzi kulikuwa sehemu muhimu ya huduma ya Yesu. Uvuvi wa miujiza ya samaki, ambao ulitangulia mwito wa wanafunzi katika simulizi la Luka, ulionyesha ubora wa kazi ya kiroho ya kuwavua watu badala ya samaki.

Simu nyingine muhimu ilimjia Lawi, pia anajulikana kama Mathayo ([Mathayo 9:9](#); [Marko 2:13-14](#); [Luka 5:27-28](#)). Kama mtoza ushuru, alikuwa tofauti na wengi wa wanafunzi wengine. Hakika angekuwa amechukiwa na wenzake Wayahudi kwa sababu ya kazi yake. Lakini kujumuishwa kwake miongoni mwa wanafunzi kunaonyesha msingi mpana ambao wanaume hawa walichaguliwa. Mmoja wa hao wengine, Simoni Mzeloti, huenda alihusishwa na kundi la wanamapinduzi wa kidini na kisiasa. Hata mtu kama Yuda Iskariote alihesabiwa miongoni mwa wale Kumi na Wawili, na baadaye angemsaliti Yesu kwa maadui zake kwa kiasi kidogo cha pesa. Yesu aliwakubali walivyo na akawafinyanga kuwa wanaume ambao baadaye walitegemea kabisa Mungu na nguvu ya Roho wake.

Mahubiri ya Mlimani

Injili ya Mathayo inatoa sampuli kubwa ya mafundisho ya Yesu yanayoitwa kwa kawaida Mahubiri ya Mlimani ([Mathayo 5:1-7:29](#)). Baadhi ya mafundisho hayo hayo yanapatikana katika Luka katika muktadha tofauti na mpangilio tofauti. Inawezekana kwamba Yesu mara nyingi alirudia mafundisho yake katika hafla tofauti na kwa mchanganyiko tofauti. Rekodi ya Mathayo ya Mahubiri ya Mlimani ina mafundisho mengi ya

kuvutia, hasa yanayohusu maswali ya kimaadili. Katika mafundisho haya, Yesu anashikilia sheria ya Musa, na wakati huo huo anaenda zaidi ya hayo. Mwanzo wa mahubiri haya umeitwa Heri ([5:3-12](#)). Inasifu maadili na thamani za kiroho. Mafundisho yaliyorekodiwa katika sehemu hii yalikuwa na msimamo mkali, lakini si katika maana ya kisiasa. Mahubiri ya Mlimani yanatupa wazo nzuri la aina ya hotuba ambazo lazima zilienea katika huduma ya Yesu.

Yesu kama Mponyaji

Kupitia injili kuna rekodi za miujiza inayohusisha Yesu kuponya watu. Kuna miujiza zaidi ya aina hii kuliko aina nyingine yoyote. Sehemu katika Mathayo imejitolea kwa mlolongo wa uponyaji ([Mathayo 8:1-9:34](#)): mwenye ukoma, mtumishi wa jemadari, mama mkwe wa Petro, mtu mwenye pepo, mtu aliyepooza, mwanamke mwenye kutokwa na damu, vipofu, na mtu aliyekuwa bubu. Zaidi ya hayo, binti ya Yairo alifufuliwa kutoka kwa wafu. Idadi hii kubwa ya uponyaji inaangazia Yesu kama mfanya miujiza, lakini katika injili hakuna pendekezo kwamba Yesu aliponya kwa njia za kichawi. Katika baadhi ya matukio imani ya mtu ilitambuliwa ([8:10](#); [9:22](#)). Katika tukio moja angalau, uponyaji uliambatana na tangazo la msamaha wa dhambi za yule aliyepokea uponyaji ([Mathayo 9:2](#); [Marko 2:5](#)). Hii inaonyesha kwamba Yesu aliona mahitaji ya kiroho kuwa na umuhimu mkubwa zaidi kuliko matatizo ya kimwili.

Kwa kuwa kulikuwa na imani iliyokuwepo kwa wingi kuhusu ushawishi mkubwa wa roho mbaya juu ya maisha ya binadamu, ni muhimu sana kwamba Yesu anaonekana akitumia nguvu zake za kutoa mapepo. Huduma ya Yesu ilikuwa katika mazingira ya mgogoro wa kiroho, hivyo makabiliano kati ya nguvu za giza na Nuru ya Ulimwengu yalitarajiwa. Wale wanaoelezea kesi hizi za kumilikiwa na mapepo kwa maneno ya kisaikolojia wanakosa kipengele hiki muhimu cha huduma ya Yesu. Kila wakati alipotoa pepo, alikuwa akionyesha ushindi, ambao ulifikia maonyesho yake ya kushangaza zaidi katika ushindi wake juu ya kifo katika ufufuo wake.

Zaidi ya hayo, muujiza mmoja wa asili unarekodiwa alipoutuliza dhoruba ([Mathayo 8:23-27](#); [Marko 4:35-41](#); [Luka 8:22-25](#)). Muujiza huu ulilenga ukosefu wa imani kwa wanafunzi na nguvu ya ajabu ya uwepo wa Yesu.

Mwitikio kwa Yesu na Watu wa Wakati Wake

Katika hatua za mwanzo za huduma yake, Yesu alikuwa maarufu sana kwa watu wa kawaida ([Mathayo 4:23-25](#); [Marko 3:7-8](#)). Hata hivyo, watu hao hawakuelewa kusudi la kiroho la utume wa Yesu ([Luka 13:17](#)). Hata hivyo, hii inatofautiana sana na upinzani wa viongozi wa kidini, ambao hata walipanga njama ya kumuua Yesu katika kipindi cha mwanzo cha huduma yake ([Marko 3:6](#)).

Yesu na viongozi wa kidini mara nyingi waligongana kuhusu utunzaji wa Sabato ([Mathayo 12:1-14](#); [Luka 13:10-17](#); [Yohana 5:9-18](#)). Yesu alichukua mtazamo wa huria zaidi kuliko tafsiri ngumu na mara nyingi isiyo na mantiki ya baadhi ya wenzake wa kidini—kwa mfano, alipokosolewa kwa kuponya siku ya Sabato ingawa sheria ya Kiyahudi iliruhusu kuokoa wanyama waliokwama siku ya Sabato ([Mathayo 12:11](#); [Luka 13:15](#)). Kwa akili ya Mafarisayo, Yesu alikuwa mvunjaji wa sheria. Mafarisayo waliogopa kwamba ingeweza kudhoofisha mamlaka yao ikiwa mafundisho yake yangeachwa kujaza maoni ya umma.

Kuandaa Kumi na Wawili

Injili za Sinoptiki zinatoa orodha za majina ya mitume 12 ([Mathayo 10:2-4](#); [Marko 3:16-19](#); [Luka 6:14-16](#)). Wote Mathayo na Marko wanawataja katika muktadha wa kutumia mamlaka juu ya roho waovu, na hivyo kuonyesha kwamba watu hawa walikuwa wanaitwa kuingia katika mgogoro wa kiroho sawa na Yesu.

Injili za Sinoptiki pia zinatoa maelezo ya maagizo ambayo Yesu aliwapa wanafunzi hawa kabla ya kuwatuma kuhudumu huko Israeli ([Mathayo 10:5-42](#); [Marko 6:7-13](#); [Luka 9:1-6](#)). Mathayo alijumuisha maudhui katika hotuba yake ambayo yanaonekana katika muktadha tofauti katika Marko na Luka, lakini hotuba hiyo bado inaonyesha wasiwasi wa Yesu wa kuwaandaa wanafunzi wake kwa kazi yao ya baadaye. Walipaswa kutangaza ufalme kama alivyofanya, lakini hawakupaswa kufikiria kwamba wote wangeitikia. Walionywa kuhusu uhasama ujao na hata mateso. Ni muhimu kutambua kwamba Yesu aliwaonya wanafunzi wake wasijitwike mizigo ya mali za kidunia. Ingawa maagizo yalitolewa katika muktadha wa ziara ya huduma ya karibu, alikuwa akiweka msingi wa kazi ya baadaye ya kanisa.

Uhusiano kati ya Yesu na Yohana Mbatizaji

Kwa muda, Yohana Mbatizaji na Yesu walihubiri na kubatiza sambamba na wanafunzi wao ([Yohana](#)

[4:1-2](#)). Yohana Mbatizaji alifungwa na Herode kwa sababu ya kushtumu kwake bila kuridhiana kuhusu ndoa ya Herode na Herodia, mke wa kaka yake ([Mathayo 14:3-4](#)). Akiwa gerezani, Yohana alianza kuwa na mashaka kuhusu Yesu ([Mathayo 11:1-19](#); [Luka 7:18-35](#)). Huenda alikuwa akitarajia Yesu, ikiwa kweli alikuwa Masihi, aje kumwoko. Yohana alipowatuma wanafunzi wake kwa Yesu ili kueleza mashaka yake, Yesu alitumia fursa hiyo kuwaambia umati juu ya ukuu wa Yohana Mbatizaji. Alisema hakuna aliyezaliwa na mwanamke aliyekuwa mkuu kuliko Yohana.

Migogoro Mbalimbali

Yesu alikuwa tayari kukabiliana na wale waliomzunguka kuhusu maswali ya kimaadili au kidini. Kwa mfano, katika Injili ya Yohana, mzozo ulitokea Yesu alipomponya mtu aliyepooza siku ya Sabato ([Yohana 5:1-18](#)). Hii inaonyesha kwamba taratibu za Sabato zilionekana kuwa muhimu zaidi kuliko kuwa na huruma kwa mtu aliyepooza. Wengi walimchukia Yesu kwa hilo, hasa kwa sababu alidai kufanya kazi ya Mungu.

Mzozo kama huo ulitokea baada ya wanafunzi wa Yesu kuvuna nafaka mashambani siku ya Sabato ([Mathayo 12:1-8](#)). Mafarisayo walidhani kwamba kitendo hiki kilikuwa kazi na waliona kuwa ni sababu ya kutosha kupanga jinsi ya kumwangamiza Yesu. Baada ya tukio hili, alimuponya mtu aliyepooza siku hiyo hiyo ya Sabato (mistari [9-14](#)). Viongozi wa Kiyahudi walimchukulia waziwazi kama tishio la wazi kwa nafasi yao miongoni mwa watu.

Upinzani ulioongezeka haukumzuia Yesu kuponya watu zaidi ([Mathayo 12:15-32](#)), ambayo Mathayo anaonyesha kama utimilifu wa Maandiko. Lakini Yesu alipomponya mtu aliyekuwa kipofu na bubu kwa sababu ya pepo, Mafarisayo walimshtaki kwa kutoa pepo kwa Beelzebuli, mkuu wa pepo. Yesu aliwaambia kwamba kumkufuru Roho Mtakatifu ni dhambi isiyosameheka. Tukio hili halionyeshi tu upotovu wa viongozi wa kidini bali pia linaonyesha kwamba huduma ya Yesu ilikuwa chini ya udhibiti wazi wa Roho. Miujiza mingine mashuhuri ilikuwa ni uponyaji wa mtumishi wa jemadari, kama ilivyoandikwa na Luka ([Luka 7:1-10](#)), na kufufuliwa kwa mwana wa mjane huko Naini (mistari [11-17](#)). Ya kwanza ni mashuhuri kwa sababu ya imani ya ajabu ya mtu wa Mataifa.

Mfano mwingine wa ukosoaji wa Mafarisayo ulikuwa wakati Yesu alihudhuria mlo katika nyumba ya Simoni Mfarisayo ([Luka 7:36-50](#)). Simoni hakuwa ameosha miguu ya Yesu kama

ilivyokuwa desturi siku hizo, na bado alimkosoa Yesu kwa kumruhusu mwanamke mwenye dhambi kuosha miguu yake kwa machozi, kuikausha kwa nywele zake, na kuipaka mafuta. Hakuna shaka kwamba wengi wa wenzake wa Simoni wangukuwa na hisia kama zake, lakini Yesu hakumzuia mwanamke huyo kwa sababu alijua moyo wake, na jinsi alivyokuwa mwenye upendo. Alimwambia Simoni mfano ili kusisitiza hoja yake.

Yohana anarekodi kwamba Yesu alihudhuria Sikukuu ya Vibanda ([Yohana 7:2](#)) na Sikukuu ya Kuwekwa Wakfu ([10:22](#)) huko Yerusalemu, labda wakati wa mwanzo wa huduma. Katika nyakati hizi Yesu alifundisha katika eneo la hekalu na kuzungumza na viongozi wa kidini. Makuhani wakuu walifadhaika na wakatuma maafisa kumkamata ([7:32](#)), lakini maafisa hawakumkamata. Walishangazwa na mafundisho yake. Majadiliano zaidi yalifuata, na viongozi wa Kiyahudi walidai Yesu alikuwa na pepo ([8:48](#)). Katika kesi hii na wakati Yesu alipomponya kipofu, uhasama wao uliongezeka (sura ya [9](#)). Yesu aliposema kuwa yeye ni Mchungaji walikasirika sana, na wakachukua mawe kumwua ([10:31](#)).

Kufundisha kwa Mafumbo

Injili ya Mathayo inatoa kielelezo cha hotuba yenye kuendelea ya Yesu. ([Mathayo 5:1-7:29](#)), lakini Yesu mara nyingi alizungumza kwa mafumbo. Mathayo alikusanya pamoja baadhi ya mafumbo yanayohusu mada ya ufalme (sura ya [13](#)). Luka alihifadhi mafumbo ya aina tofauti ambayo haijaunganishwa hasa na ufalme. Marko ana idadi ndogo zaidi ya mafumbo kati ya Injili za Sinoptiki, lakini maandishi yake yanaonyesha hamu ndogo kwa Yesu kama mwalimu. Yohana hatoi mafumbo yoyote, ingawa anahifadhi mafumbo mawili—zizi la kondoo na mzabibu—ambazo zinaweza kuchukuliwa kama mafumbo yaliyopanuliwa. Yesu kwa kawaida alifundisha kwa mafumbo. Isitoshe, mara nyingi alitumia sitiari katika mazungumzo yake, ambayo yalifanana na mafumbo. Fumbo lilikuwa na thamani kwa sababu liliweza kuchochea mawazo na kuwatia changamoto wasikilizaji. Hii ni kwa sababu mafumbo ni rahisi kukumbuka. Yesu hakuzungumza kwa mafumbo ili kuficha maana yake. Hii ingekuwa kinyume na yote aliyokusudia kufanya kupitia kazi na mafundisho yake.

Matukio Muhimu katika Galilaya

Kule Nazareti, mji alikozaliwa, watu walikuwa na uhasama na hawakuwa tayari kujibu huduma yake

kiasi kwamba Yesu aliweza kufanya miujiza michache sana huko ([Mathayo 13:53-58](#); [Marko 6:1-6](#)). Hii ni muhimu kwa sababu inaonyesha kwamba imani ilikuwa muhimu kwa watu kupokea miujiza yake ya uponyaji.

Kuna muujiza mmoja uliofanywa na Yesu ambao waandishi wote wanne wa Injili wanauelezea: kulisha watu 5,000 ([Mathayo 14:13-21](#); [Marko 6:30-44](#); [Luka 9:10-17](#); [Yohana 6:1-15](#)). Yesu alikuwa maarufu sana katika hatua hii ya huduma yake na alijali mahitaji ya kimwili ya watu. Baada ya muujiza huu, baadhi yao walitaka kumfanya Yesu mfalme. Walikuwa na wasiwasi zaidi na mambo ya kimwili na siasa kuliko walivyokuwa na ukweli wa kiroho. Hii ndiyo sababu Yesu alijiiondoa mara moja kutoka kwao. Watu walipompata siku iliyofuata, aliendelea kuwafundisha kuhusu mkate wa kiroho unaotoka mbinguni ([Yohana 6:25-40](#)).

Katika hatua hii katika Injili ya Yohana, Yesu mara nyingi anaonekana akifanya mijadala na wapinzani wake. Mtindo huu wa kufundisha ni tofauti na mifano ya sinoptiki lakini unafahamika katika mijadala ya Kiyahudi. Watu wengi waliona mada za kiroho katika mafundisho ya Yesu kuwa ngumu sana kukubali nazo na kwa hiyo wakaacha kuwa wanafunzi wake ([Yohana 6:51-52, 60, 66](#)). Yesu na mafundisho yake yalikuwa na changamoto ya kipekee. Muujiza mwingine uliunganishwa kwa karibu na huu ni wakati Yesu alitembea juu ya maji, akionyesha nguvu zake katika ulimwengu wa asili. Wengi wamejaribu kuelezea tukio hilo kwa kudhani kwamba Yesu alikuwa akitembea kwenye ufu, na kwamba wanafunzi hawakugundua. Lakini muujiza kama huo hauna tofauti na kuzidisha mikate na samaki kwa wingi, na inawezekana kabisa ikiwa Yesu ndiye aliyedai kuwa.

Kuondoka Kaskazini mwa Galilaya

Yesu alikaa muda mfupi katika eneo la Tiro na Sidoni, ambapo aliponya watu zaidi na kuweka wazi kwamba utume wake kuu ulikuwa kwa nyumba ya Israeli ([Mathayo 15:21-28](#)). Kisha alihamia Kaisaria Filipi; hii ilikuwa hatua ya mabadiliko ya huduma yake ([Mathayo 16:13-20](#); [Marko 8:27-38](#); [Luka 9:18-27](#)). Hapo Yesu aliwauliza wanafunzi wake: “Watu wanasema Mwana wa Adamu ni nani?” Hii ilimfanya Petro kukiri: “Wewe ndiye Kristo, Mwana wa Mungu aliye hai.” Kiri hii ya kuvutia ilimfanya Yesu kuahidi kwamba angejenga kanisa lake juu ya “mwamba huu.” Kumekuwa na majadala mwingi kuhusu maana ya usemi huu, na kama Yesu alikusudia kujenga kanisa lake juu ya Petro, juu ya kukiri

kwake, au juu ya Petro kufanya kukiri. Kihistoria, Petro alitumiwa na Mungu kuwaleta Wayahudi na Mataifa katika kanisa ([Matendo 2, 10](#)). Hakuna shaka kuhusu nia ya Yesu ya kuanzisha kanisa, kwani neno hilo linatokea tena katika [Mathayo 18:17](#). Licha ya ufunuo wa utukufu wa Yesu katika tukio hili, alitumia fursa hiyo kuanza kuwafahamisha wanafunzi wake kuhusu kifo chake na ufufuo wake ([Mathayo 16:21-23](#)).

Ufunuo huu wa Yesu uliimarishwa sana na tukio linalojulikana kama Kubadilika Sura, wakati Yesu alibadilishwa mbele ya wanafunzi wake watatu ([Mathayo 17:1-8](#)). Kusudi lake lilikuwa kuwaonyesha wanafunzi watatu wakuu kitu kuhusu asili ya Yesu. Pia, Musa na Eliya walitokea pamoja na Yesu, kama wawakilishi wa Sheria na Manabii.

Baada ya Kubadilika sura, Yesu alitoa utabiri mbili kuhusu kifo chake kinachokaribia. Matangazo haya yalikuwa fumbo kamili kwa wanafunzi. Katika [Mathayo 16](#), Yesu alipotaja kifo chake, Petro alijaribu kumkemea Yesu naye akakemewa na Yesu. Yesu alipotaja kifo chake tena katika sura ya [17](#), Mathayo alibainisha kuwa wanafunzi walifadhaika sana ([Mathayo 17:23](#)), huku Marko na Luka walitaja ukosefu wa uelewa wa wanafunzi ([Marko 9:32](#); [Luka 9:45](#)). Yesu alikuwa akielekea msalabani bila msaada kutoka kwa wale waliokuwa karibu naye. Si ajabu kwamba wakati saa ilipowadia wote walimwacha.

Kugeuka sura kulionyesha kwamba Yesu alikuwa mkuu kuliko Musa na Eliya na kwa kweli alikuwa Mwana mpendwa wa Mungu. Baada ya hapo, aliulizwa kulipa kodi ya hekalu ([Mathayo 17:24-27](#)). Hii inaonyesha mtazamo wa Yesu kwa mamlaka na majukumu ya vitendo. Alilipa kodi, ingawa hakukubali kuwa na wajibu wa kufanya hivyo. Njia ya malipo ilikuwa ya ajabu, kwani ilihusisha muujiza wa sarafu kwenye samaki. Muhimu zaidi, hii inaonyesha uhuru wa Yesu kutoka kwa sheria ya Kiyahudi.

Zaidi ya nusu ya Injili ya Luka inahusu kipindi kinachoanza na Yesu kuondoka Galilaya, na kumalizika na kifo chake na ufufuo wake huko Yerusalemu. Katika sehemu hii, Luka anatambulisha habari nyingi ambazo hazipatikani katika injili nyingine. Tutatoa muhtasari wa baadhi ya mambo ya kushangaza zaidi yanayotoa mwanga juu ya maisha ya Yesu:

Kando na utume wa wale Kumi na Wawili, Luka anarekodi utume wa Sabini (au Sabini na wawili—tazama [Luka 10:17-20](#)). Luka anarekodi mifano

maalum katika sehemu hii—Msamaria mwema (mistari [29-37](#)), kondoo aliyepotea ([15:3-7](#)), sarafu iliyopotea (mistari [8-10](#)), na mwana mpotevu (mistari [11-32](#)). Yesu alipokuwa akielekea Yerusalemu, alijali kukuza maisha ya kiroho ya wanafunzi wake. Alikuwa na ufahamu kwamba hangekuwa nao kwa muda mrefu na alitaka kuwaandaa kwa ajili ya siku zijazo. Aliwafundisha kuhusu sala ([11:1-13](#)), utunzaji wa Baba kwao ([12:13-34](#)), na maandalizi ya kuja kwa Mwana wa Adamu (mistari [35-56](#)).

Njiani Kuelekea Yerusalemu

Njiani kuelekea Yerusalemu, Yesu alitembelea Yeriko na Bethania. Katika Yeriko, alimponya Bartimayo ([Luka 18:35-43](#)) na kukutana na Zakayo, ambaye alibadilisha njia zake kama mtoza ushuru ([19:1-10](#)). Bethania ilikuwa ni nyumbani kwa Maria, Martha, na kaka yao, Lazaro, ambaye Yesu alimfufua kutoka kwa wafu ([Yohana 11](#)). Yesu alitumia siku zake za mwisho Yerusalemu lakini alilala kila usiku katika nyumba ya Simoni Mkoma huko Bethania na wale waliompenda ([Mathayo 26:6](#)). Huko, mwanamke mmoja alimpaka mafuta yenye thamani kubwa. Hili lilikuwa na utata na la kinabii, likimwandaa Yesu kwa ajili ya mazishi yake, na kuimarisha injili kwa kujitolea kwa upendo (mistari [6-13](#)).

Siku za Mwisho huko Yerusalemu

Injili zote nne zinaelezea Yesu akiingia Yerusalemu ([Mathayo 21:1-11](#); [Marko 11:1-10](#); [Luka 19:29-38](#); [Yohana 12:12-15](#)). Umati ulimkaribisha Yesu, wakimsherehekea kama mfalme wao. Hii inatofautiana sana na kilio cha baadaye cha umati kwa ajili ya kusulubiwa kwake.

Kwenye Injili za Sinoptiki, usafishaji wa hekalu ni tukio kuu la kwanza baada ya Yesu kuingia mjini ([Mathayo 21:12-13](#); [Marko 11:15-17](#); [Luka 19:45-46](#)). Ujasiri wa Yesu alipokuwa akiwafukuza wabadilishaji wa fedha kutoka eneo la hekalu ulikuwa mwingi mno kwa viongozi ([Marko 11:18](#); [Luka 19:47](#)). Waliamua kumuua. Wakati wa kusulubiwa kwake ulikuwa unakaribia.

Katika kipindi hiki, mabishano zaidi yaliibuka kati ya Yesu na Mafarisayo na Masadukayo ([Mathayo 21:23-22:45](#)). Walijaribu kumtega Yesu kwa maswali kadhaa, lakini kwa ustadi mkubwa aligeuza maswali yao dhidi yao. Mwishowe, hakuna mtu aliyethubutu kumuuliza maswali zaidi ([22:46](#)).

Saa ya mwisho ya Yesu ilikuwa inakaribia. Yesu aliwaagiza wanafunzi wake kuhusu matukio ya

baadaye, hasa mwisho wa dunia. Alisisitiza kwa uthabiti kurudi kwake, na alitaja ishara mbalimbali ambazo zingetangulia ([Mathayo 24-25](#); [Marko 13](#); [Luka 21](#)). Lengo lake lilikuwa kuwapa changamoto wanafunzi kuwa waangalifu ([Mathayo 25:13](#)) (mistari [14-30](#)). Sehemu hii inaandaa njia kwa matukio ya kukamatwa, kesi, kupigwa mijeledi, na kubeba msalaba na kusulubiwa ambayo yangefuata. Lakini lazima kwanza tutambue umuhimu wa Karamu ya Mwisho.

Usiku kabla ya kufa kwake, Yesu alikaa mezani na wanafunzi wake. Aliwapa njia rahisi ya kuelewa maana ya kifo chake kupitia mkate na divai, vitu viwili vya msingi vya maisha ya kila siku ([Mathayo 26:26-30](#); [Marko 14:22-25](#); [Luka 22:19-20](#); [1 Wakorintho 11:23-26](#)). Hii ilikuwa na maana ya kuwakumbusha kwamba mwili wake ungevunjwa na damu yake ingemwagika kwa ajili ya wengine. Yesu alihitaji kutoa ukumbusho huu kwamba kifo chake cha kidhabihu kingefunga agano jipya kabisa. Ilikusudiwa kuwa ukumbusho wa kweli kusaidia kanisa kukumbuka umuhimu mkuu wa msalaba.

Injili ya Yohana hairekodi kuanzishwa kwa Karamu ya Mwisho. Hata hivyo, inarekodi wakati Yesu alipowasafisha miguu wanafunzi kama mfano wa unyenyekevu ([Yohana 13:1-20](#)). Aliwaelekeza wanafunzi juu ya kanuni ya kuhudumia wengine. Yohana anaendelea na mfululizo wa mafundisho ambayo Yesu alitoa usiku wa Mateso (sura [14-16](#)). Kipengele muhimu zaidi cha mafundisho haya kilikuwa ahadi ya kuja kwa Roho Mtakatifu kwa wanafunzi baada ya Yesu kuondoka. Licha ya kifo chake kinachokaribia, Yesu alionyesha kujali zaidi wanafunzi wake kuliko yeye mwenyewe. Tunaweza kuona hili katika sala yake katika [Yohana 17](#). Wainjilistii wote wanarejelea mapema usaliti wa Yuda ([Mathayo 26:21-25](#); [Marko 14:18-21](#); [Luka 22:21-23](#); [Yohana 13:21-30](#)), hivyo kuwaandaa wasomaji kwa kile kinachotarajiwa kutokea.

Usaliti na Kukamatwa

Kwa namna fulani, hadithi nzima ya injili imekuwa ikifanya kazi kuelekea kilele cha kukataliwa. Yesu angepoteza uungwaji mkono wa watu, na wapinzani wake walionekana kuwa na udhibiti. Katika Injili ya Yohana kilele kinaelezwa kwa maneno "saa yake" ([Yohana 13:1](#)). Usaliti na kukamatwa ni sehemu ya mpango mkubwa zaidi. Baada ya Karamu ya Mwisho, Yesu alikwenda moja kwa moja kutoka chumba cha juu hadi Bustani ya Gethsemane ([Mathayo 26:36-46](#); [Marko 14:32-42](#);

[Luka 22:40-46](#)). Aliomba kwa Baba yake kwa nguvu na uchungu mkubwa. Hii inatupa mwanga wa gharama ambayo Yesu alilipa kujitambulisha na mahitaji ya wanadamu. Aliomba kikombe cha mateso kipite kutoka kwake lakini wakati huo huo alijisalimisha kwa mapenzi ya Baba. Wanafunzi watatu aliowachukua naye wote walilala. Mwanafunzi aliyemsaliti alionekana kwenye lango akiwaongoza kundi ambalo lingemkamata. Yesu anakabiliana na Yuda kwa heshima ya kushangaza, akimwita "rafiki" ([Mathayo 26:50](#)). Yesu hakupinga kukamatwa kwake, na aliwakemea umati wa watu kwa mapanga na marungu yao (mistari [55](#)).

Jaribio

Yesu alipelekwa kwanza kwenye nyumba ya Anasi, mmoja wa makuhani wakuu, kwa uchunguzi wa kwanza ([Yohana 18:13](#)). Wakati wa jaribio lake, alidhihakiwa na maadui zake. Mwanafunzi wake Petro alimkana mara tatu ([Mathayo 26:69-75](#); [Marko 14:66-72](#); [Luka 22:54-62](#); [Yohana 18:15-27](#)), kama Yesu alivyotabiri angefanya ([Mathayo 26:34](#); [Marko 14:30](#); [Yohana 13:38](#)). Kayafa aliongoza kesi rasmi na Sanhedrini. Alishangaa mwanzoni Yesu alipokataa kuzungumza. Yesu alitabiri kwamba Mwana wa Adamu angekuja juu ya mawingu ya mbinguni, jambo ambalo lilimfanya kuhani mkuu kumshtaki kwa kukufuru ([Marko 14:62-64](#)). Yesu alibaki mtulivu na mwenye heshima licha ya kutemewa mate na kupigwa usoni. Alionyesha jinsi alivyokuwa mkuu zaidi kuliko wale waliokuwa wakimtendea kwa dharau.

Uchunguzi zaidi mbele ya Pilato ([Mathayo 27:1-2](#); [Marko 15:1](#); [Luka 23:1](#); [Yohana 18:28](#)) na Herode ([Luka 23:7-12](#)) pia vilikuwa mifano ya haki isiyo ya haki. Yesu hakujibu alipotakiwa kuhusu mashtaka mbele ya Pilato ([Mathayo 27:14](#)) au Herode ([Luka 23:9](#)). Alibaki kimya kwa utukufu, isipokuwa kutoa maoni kwa Pilato kuhusu asili ya kweli ya ufalme wake ([Yohana 18:33-38](#)). Gavana mwenye huruma alimtangaza Yesu kuwa hana hatia, akawapa umati chaguo la kumwachilia Yesu au Baraba, na kisha akakana hadharani jukumu kwa kunawa mikono yake. Pilato kisha alimchapa Yesu kikatili na kumkabidhi ili asulubiwe.

Kusulubishwa

Kifo cha Yesu msalabani kinaonyesha jinsi wanadamu wanavyotendeanza kikatili. Hata Yesu Kristo—mfano wa kweli wa jinsi ya kuwa binadamu—alitendewa kwa ukatili. Askari walimdhaki Yesu ([Mathayo 27:27-30](#)), na kuchanganya vazi la kifalme na taji la miiba lenye

kuumiza ([Marko 15:17](#)). Walimlazimisha mpita njia kubeba msalaba ([Luka 23:26](#)) na kisha kikatili wakampigilia Yesu msalabani. Askari walipiga kura kwa ajili ya nguo zake bila kujali ([Yohana 19:23-24](#)), na kwa kiburi wakamwambia Yesu atumie nguvu zake kujinasua ([Mathayo 27:40-44](#)). Matendo haya yote yanaonyesha ukatili wa wapinzani wa Yesu. Hata hivyo, Yesu alijali mhalifu aliyekuwa ametubu ambaye alisulubiwa naye ([Luka 23:39-43](#)), alijali mama yake ([Yohana 19:25-27](#)), alijali wale waliohusika na kusulubiwa kwake na akawaombea msamaha ([Luka 23:34](#)) na kutoa kilio chake cha mwisho cha ushindi ([Marko 15:37](#)). Yote haya yanaonyesha uungwana ambao ulitofautiana sana na ukatili wa wale waliomzunguka. Mashahidi wachache wa kifo cha Yesu msalabani walionyesha uelewa wa wazi zaidi, kama yule jemadari aliyekuwa na uhakika wa kutokuwa na hatia kwa Yesu ([Marko 15:39](#)), au kama wanawake waliomfuata na kusimama mbali ([Mathayo 27:55-56](#)). Kulikuwa na wakati mmoja wa giza kwa Yesu alipolia kuhusu jinsi alivyohisi kuachwa ([Marko 15:34](#)). Na kulikuwa na giza na tetemeko la ardhi, kana kwamba asili yenyewe ilitambua umuhimu wa tukio hilo. Hata pazia la hekalu lilipasuka mara mbili, kana kwamba halikuwa na haki tena ya kuzuia njia ya kuingia patakatifu pa patakatifu ([Mathayo 27:51](#)).

Mazishi, Ufufuo, na Kupaa

Mwili wa Yesu uliwekwa katika kaburi lililokuwa la Yusufu wa Arimathea. Yusufu aliuandaa mwili kwa mazishi kwa msaada wa Nikodemo ([Mathayo 27:57-60](#); [Yohana 19:39](#)). Lakini kaburi lilikuwa na jukumu la pili tu katika ufufuo. Wainjilisti wanazingatia maonyesho ya Yesu siyo tu siku ya ufufuo bali pia baada ya hapo. Wanafunzi walikuwa na uhakika kwamba Yesu alikuwa hai. Wengine, kama Tomaso, walikuwa na mashaka ya kushinda ([Yohana 20:24-29](#)). Wengine, kama Yohana, walikuwa tayari zaidi kuamini walipoona kaburi tupu (mistari [2-10](#)). Ukweli kwamba wa kwanza kumuona Bwana aliyefufuka alikuwa mwanamke, Maria Magdalene, ni wa maana ([Mathayo 27:61](#); [28:1.5-9](#)). Uwepo wake msalabani uliwaweka aibu wale wanafunzi waliokimbia ([Mathayo 26:56](#); [Yohana 19:25](#)).

Yesu alikuwa katika umbo la kibinadamu licha ya kuwa katika hali ya utukufu na kufufuka. Hata hivyo, wanafunzi hawakumtambua mara moja ([Yohana 20:15-16](#)). Hatimaye wanafunzi waliweza kumtambua Yesu aliyefufuka kama mtu waliyemjua hapo awali. Kuonekana kwake kulikuwa ni nyakati za furaha na mafundisho

(linganisha [Luka 24:44](#) na [Matendo 1:3](#)). Ufufuo, kwa kweli, ulikuwa umebadilisha kusulubiwa kutoka janga hadi ushindi. Siku arobaini baada ya ufufuo wake, Yesu alipaa kwenda mbinguni kuungana na Baba yake katika utukufu ([Luka 24:51](#); [Yohana 20:17](#); [Matendo 1:9-11](#)).

Yesu Kristo, Mafundisho ya

Kutokana na aina mbalimbali za jinsi mafundisho ya Yesu yamehifadhiwa, ni vigumu kuwasilisha kiini cha mafundisho hayo kwa mpangilio maalum. Yesu hakutoa mfumo wa kiteolojia. Maneno yake yalikuwa kimsingi ya vitendo na nia. Hata hivyo, kutoka kwa aina zote za maneno, inawezekana kutoa wazo wazi la kile Yesu alifikiria kuhusu masuala kadhaa muhimu. Mafundisho yake yalikuwa nini kuhusu Mungu? Alifikiria nini kuhusu yeye mwenyewe? Alimaanisha nini alipoongea kuhusu ufalme? Mafundisho yake yanaeleza nini kuhusu maana ya kifo chake? Alisema nini kuhusu Roho Mtakatifu? Aliwafafanua vipi wanadamu na mahitaji yao? Je, alitabiri kanisa la Kikristo? Je, alifundisha chochote kuhusu mwisho wa dunia? Vipengele vikuu vya mafundisho yake ya maadili vilikuwa vipi? Sehemu zifuatazo zitajaribu kujibu maswali haya muhimu.

Hakikisho

- Mafundisho Kuhusu Mungu
- Mafundisho Kuhusu Yeye Mwenyewe
- Mafundisho Kuhusu Ufalme wa Mungu
- Mafundisho Kuhusu Kifo Chake Mwenyewe
- Mafundisho Kuhusu Roho Mtakatifu
- Mafundisho Kuhusu Ubinadamu
- Mafundisho kuhusu Kanisa
- Mafundisho Kuhusu Wakati Ujao
- Mafundisho Kuhusu Masuala ya Maadili

Mafundisho Kuhusu Mungu

Yeyote anayekutana na mafundisho ya Yesu baada ya kusoma Agano la Kale atatambua mara moja kwamba mengi ya mafundisho yake kuhusu Mungu yanafanana. Kwa kuwa Yesu, kama Wayahudi wote

waorthodoksi wa wakati wake, alikubali ushuhuda wa Agano la Kale kama ulioongozwa, si ajabu kwamba mtazamo wake kwa Mungu ulikuwa sawa. Hii ni kweli hasa kwa dhana yake kwamba Mungu ni Muumba. Alifundisha uangelizi maalum wa kimungu juu ya mpangilio uliombwa na kuthibitisha kwamba Mungu aliangalia viumbe vidogo kama shomoro ([Mathayo 10:29](#)). Hakuna msaada katika mafundisho ya Yesu kwa mtazamo kwamba Mungu hana haja na dunia aliyumba.

Mojawapo ya majina ya kipekee ambayo Yesu alitumia kwa Mungu lilikuwa Baba. Hii haikuwa dhana mpya, kwani wazo hili linapatikana katika Agano la Kale, ambapo Mungu anaelezewa kama Baba wa watu wake Israeli. Hata hivyo, aina hii ya ubaba ilikuwa ya kitaifa badala ya kibinafsi. Katika kipindi kati ya Agano la Kale na Jipya, Wayahudi walimwona Mungu kama mtakatifu sana kiasi kwamba alionekana kuwa mbali na mawasiliano ya moja kwa moja na mambo ya kibinadamu. Kulikuwa na haja ya wapatanishi kati ya Mungu na watu. Imani hii ya juu kuhusu Mungu haikuhimiza wazo la Mungu kama Baba. Ni katika muktadha huu ambapo tunapaswa kufasiri mafundisho ya kipekee ya Yesu kuhusu ubaba wa kibinafsi wa Mungu. Kuna ushahidi fulani katika Uyahudi kwamba maombi kwa Mungu kama "Baba Yetu" yalijulikana, lakini kinachotofautisha mafundisho ya Yesu na ya watu wa wakati wake ni kwamba ubaba wa Mungu ulikuwa kiini cha kile alichofundisha.

Uhusiano kati ya Baba na Mwana umeangaziwa hasa katika Injili ya Yohana, ambapo Yesu kama Mwana anaonekana kuwa na ushirika wa karibu na Mungu kama Baba. Hili linaonekana wazi katika sala ya Yesu katika [Yohana 17](#) na katika madai ya mara kwa mara kwamba Baba alimtuma Mwana na kwamba Mwana alikuwa akitimiza mapenzi ya Baba. Ni uhusiano huu thabiti kati ya Mungu na Yesu katika suala la ubaba na umwana uliomfanya Yesu kuwafundisha watu kumkaribia Mungu kwa njia hiyo hiyo. Sala ya Bwana inatambua hili mara moja katika maneno yake ya ufunguzi. Ni muhimu hasa kutambua kwamba ukaribu wa "Baba Yetu" unakuja kabla ya "jina lako litukuzwe" ([Mathayo 6:9](#)). Yesu hakuwahi kuwafundisha watu kumkaribia Mungu kwa hofu.

Ingawa kuna uhusiano kati ya jinsi Yesu alivyomwita Mungu kama Baba na jinsi alivyowafundisha wanafunzi wake kumkaribia Mungu, pia kuna tofauti. Yesu alizungumza kuhusu "Baba yangu na Baba yenu" alipomtokea Maria Magdalene baada ya ufufuo wake ([Yohana 20:17](#)),

lakini hakusema "Baba yetu." Uwana wake ulikuwa wa kipekee kwa sababu alidai kwamba yeye na Baba ni wamoja ([Yohana 10:30](#)).

Kwenye Mahubiri ya Mlimani, Yesu aliwahakikishia wafuasi wake kwamba Baba yao wa mbinguni anajua mahitaji yao ([Mathayo 6:32](#); [Luka 12:30](#)). Kwa msingi huu thabiti, wanahimizwa wasiwe na wasiwasi. Hii inatoa ufahamu fulani kuhusu jinsi mafundisho ya Yesu kuhusu Mungu yanavyohusiana na masuala ya kivitendo.

Mafundisho Kuhusu Yeye Mwenyewe

Kile Yesu alichosema kuhusu yeye mwenyewe ni cha umuhimu mkubwa kwa sababu bila shaka hii iliunda msingi wa kile kanisa la awali lilikuja kufundisha kumhusu.

Yesu alitumia majina fulani kwa ajili yake mwenyewe au aliyakubali kama maelezo ya yeye mwenyewe yalipotumiwa na wengine. Jina lililotumika sana ni Mwana wa mwanadamu. Jina hili lilitumiwa na Yesu kumrejelea yeye mwenyewe lakini halikutumiwa na mtu mwingine yeyote. Pia lilitumiwa katika aina mbalimbali za maneno. Wakati mwingine maneno hayo yalihusiana moja kwa moja na huduma ya umma ya Yesu, kama vile kusema kwamba Mwana wa Mwanadamu ni Bwana wa sabato ([Marko 2:28](#)), au kwamba Mwana wa Mwanadamu ana mamlaka ya kusamehe dhambi (sura ya [10](#)). Wakati mwingine maneno hayo yalihusiana moja kwa moja na mateso yake yajayo, kama Yesu aliposema kwamba Mwana wa Mwanadamu lazima ateseke mambo mengi ([Marko 8:31](#); jua kwamba [Mathayo 16:21](#) ina "yeye" badala ya "Mwana wa Mwanadamu"). Wakati mwingine rejeleo ni kwa muonekano wa baadaye, kama Yesu alipotangaza kwa kuhani mkuu kwamba angeona "Mwana wa Mwanadamu akikaa mkono wa kuume wa Nguvu na akiya na mawingu ya mbinguni" ([Marko 14:62](#)). Yesu alimaanisha nini kwa jina hilo, na kwa nini alilitumia?

Kichwa "Mwana wa Mwanadamu" kilikuwa kimetumika hapo awali. Kifungu hiki kinapatikana katika [Zaburi 8:4](#), ambapo kinarejelea mwanadamu au wanadamu. Pia, usemi huu umetumika mara nyingi katika Ezekieli kama njia ya kumwita nabii, lakini hapa pia inamaanisha mwanadamu. Matumizi tofauti kabisa yanapatikana katika [Danieli 7:13](#), ambapo mmoja kama Mwana wa adamu anakuja na mawingu mbele wa yule Mzee wa Siku. Kuna ufanano mkubwa kati ya kifungu hiki na maneno ya Yesu katika [Marko 14:62](#). Lakini tofauti muhimu ni

kwamba wakati Mwana wa Adamu inakuwa kichwa katika Marko, si hivyo katika Danieli. Kuna ushahidi fulani wa kichwa hiki katika fasihi ya apokaliptiki ya Kiyahudi [mtindo wa kinabii wa uandishi]. Kwa mfano, Kitabu cha Mithali cha Henoko kinaelezea kiumbe kilichokuwepo kabla ambaye atakuja kuhukumu na kupindua maadui wa Mungu. Inaonekana wazi kutoka kwa hili kwamba matumizi ya Yesu ya Mwana wa Adamu kama kichwa ni ya kipekee.

Maneno ya Mwana wa Adamu yameandikwa katika injili nne, na hakuna tofauti kubwa katika matumizi yake. Kinachovutia mwanzoni ni kwamba ingawa jina hilo linatumiwa mara kwa mara na Yesu katika injili, halikuwahi kuwa jina ambalo Yesu alijulikana nalo na Wakristo wa mwanzo. Kwa kweli, ni katika [Matendo 7:56](#) tu ambapo jina hilo linaonekana, na hapa linatumiwa na Stefano. Kwa hiyo, ni wazi kwamba lilikuwa na maana maalum kwa Yesu ambayo halikuwa nayo kwa wengine. Hakuna shaka kwamba alikuwa akijirejelea mwenyewe na si mtu mwingine, kama uchunguzi makini wa maneno yote ya Mwana wa Adamu unavyoonyesha. Wale wanaofikiri kwamba Yesu alikuwa akimrejelea mtu mwingine wanafikia hitimisho hili tu baada ya kupuuza baadhi ya maneno hayo. Sababu inayowezelekana zaidi kwa nini alitumia jina Mwana wa Adamu ni kwa sababu alitaka kuepuka neno kama Masihi, ambalo lilikuwa na maana nyingi za kisiasa. Lakini Mwana wa Adamu lilimaanisha nini kwa Yesu? Limejaa wazo la ubinadamu, pengine marejeleo kwa "Mwana wa Adamu" wa Danieli, na labda wazo la Mtumishi Anayeteseka kutoka [Isaya 53](#). Inawezekana zaidi kwamba Yesu aliliona kwa mujibu wa utume wake kwa njia ambayo wasikilizaji wake hawakuweza kuelewa kikamilifu. Pia inawezekana kwamba kanisa la mwanzo lilipendelea Masihi kwa sababu jina hili lilikuwa na maana ya mkombozi wa kifalme. Pia, baada ya kifo cha Yesu, hakutakuwa na hofu zaidi ya kutoelewana kisiasa.

Neno Masihi, au Kristo, si la mafundisho ya Yesu pekee, kwani yeye mwenyewe hakulitumia kamwe. Tukio la kushangaza zaidi ambapo alikubali kuitwa Masihi lilikuwa katika ungamo la Petro huko Kaisaria Filipi. Injili zote za Sinoptiki zinarekodi ungamo "Wewe ni Kristo," wakati Mathayo anaongeza maoni muhimu ya Yesu kwamba mwili na damu havikufunua bali "Baba yangu aliye mbinguni" ([Mathayo 16:17](#)). Hakika alikubali ungamo hilo na aliliona kama Ufunuo kutoka kwa Mungu. Kesi nyingine katika Sinoptiki ambapo hakukataa waziwazi kuwa Masihi, au Kristo, ni jibu

lake kwa swali la Kuhani Mkuu "Je, wewe ni Kristo?" ([Marko 14:61](#)).

Kwenye Injili ya Yohana, Andrea anamwambia Petro kwamba amempata Masihi ([Yohana 1:41](#)). Mwanamke wa Samaria anazungumza na Yesu, naye anafunua kwamba yeye ndiye Masihi ([4:25-26](#)). Kulikuwa na matarajio makubwa miongoni mwa Wayahudi kwamba mkombozi angekuja kuwaangusha maadui wao wa kisiasa, Warumi. Kulikuwa na mawazo mbalimbali kuhusu asili yake (kama kiongozi wa kijeshi au shujaa wa mbinguni) na mbinu zake (Wazeloti waliamini kwamba ukombozi ungeweza kuja tu kupitia mapinduzi ya silaha). Ni rahisi kuelewa kwa nini Yesu alikuwa na tahadhari kuhusu kujadili waziwazi jukumu lake kama Masihi.

Kichwa kingine muhimu sana ni Mwana wa Mungu, ingawa kinapatikana hasa katika injili ya Yohana. Ni wazi kwamba wote Marko na Yohana walimwona Yesu kwa njia hii kutokana na kauli zao wazi katika injili zao (linganisha [Marko 1:1](#); [Yohana 20:30-31](#)). Hakika kuna vifungu ambapo Masihi ameunganishwa na Mwana wa Mungu, na ambapo Yesu hakatai vyeo vyote viwili (linganisha [Mathayo 16:16](#)). Lakini katika mafundisho ya Yesu, kifungu kimoja kinaweka wazi kabisa uhusiano maalum ambao Yesu alikuwa nao na Mungu kama Mwana—yaani, [Mathayo 11:27](#) (pia [Luka 10:22](#), kifungu sambamba kinachoelezea tukio lile lile), ambapo Yesu anadokeza kwamba yeye ni Mwana wa Baba.

Hata hivyo, vifungu vingi vinavyofanana katika Injili ya Yohana ni wazi zaidi. Mwana bila shaka ni wa awali kwa sababu anajua alitoka kwa Baba na anarudi kwa Baba. Haiwezekani kutokana na marejeleo mengi ya uana katika Injili ya Yohana kufikia hitimisho lingine lolote isipokuwa kwamba Yesu alijiona kuwa wa kiungu. Ni muhimu sana kutambua kwamba pia ni katika Injili ya Yohana ambapo Yesu anaonyeshwa wazi zaidi katika asili yake ya kibinadamu pamoja na udhaifu wake unaoambatana. Hakuna mahali katika mafundisho ya Yesu ambapo alieleza jinsi Mungu angeweza kuwa adamu, lakini alikubali hili kama ukweli. Alifundisha kwa mamlaka ya Mungu.

Mafundisho Kuhusu Ufalme wa Mungu

Hakuna mtu anayeweza kusoma Injili za Sinoptiki bila kuvutiwa na jinsi usemi "ufalme wa Mungu" (au wa mbinguni) unavyotokea mara kwa mara. Ni wazi kwamba ilikuwa mada muhimu katika mafundisho yote ya Yesu. Ingawa ni dhahiri kidogo katika Injili ya Yohana, bado ipo. Mithali nyingi za Yesu zinajulikana hasa kama mithali za ufalme.

Dhana ya Yesu kuhusu ufalme ilitoa wazo la msingi kwa injili ya Kikristo.

Wazo kuu ni utawala wa Mungu juu ya watu badala ya ufalme unaomilikiwa na Mungu. Kwa maneno mengine, mkazo ni juu ya utawala wa Mfalme. Hii ni muhimu kwa sababu inamaanisha kwamba ufalme unaathiriwa sana na mahusiano kati ya wanachama na Mfalme. Pia inamaanisha kwamba ufalme hautaonyeshwa kwa njia za kitaasisi.

Kuna tatizo moja katika mafundisho ya ufalme ambalo lazima likabiliwe: wakati wake. Baadhi ya maneno yanadokeza kwamba tayari upo, wakati mengine yanapendekeza kwamba hautakuja hadi siku za usoni. Baadhi ya wasomi wanakataa wazo kwamba ya sasa na ya baadaye yanaweza kushikamana pamoja. Kwa hiyo, wanakataa moja na kuzingatia nyingine. Wale wanaoshikilia ufahamu wa sasa wa ufalme waliendeleza wazo la injili ya kijamii [ambayo inashughulikia matatizo ya kijamii kama umaskini na ukosefu wa haki] kwa kuwa Ukristo ulifafanuliwa kama kuanzishwa kwa ufalme wa Mungu duniani. Kulingana na [baadhi wanaothibitisha] mtazamo huu, hakuna nafasi kwa ujio wa baadaye wa ufalme. Kwa upande mwingine, baadhi wamekataa kabisa kipengele cha sasa na kuzingatia siku za usoni. Katika hali hii, ni vigumu kuona jinsi gani mafundisho ya ufalme yanafaa.

Hata hivyo, wengine wamesisitiza kwamba kwa kuwa vipengele vya sasa na vya baadaye vinapatikana katika rekodi za injili, hakuna maelezo yanayotosha yanayokanusha moja kwa gharama ya nyingine. Suluhisho moja linalowezezekana ni kuzingatia vipengele vya sasa kama vinavyotumika kwa enzi hii lakini havifikii utimilifu wao hadi kuanzishwa kwa ufalme wa baadaye. Suluhisho sawa, lililoelezwa tofauti, ni kudumisha kwamba ukweli ni ufalme wa baadaye lakini umeenea hadi sasa. Yesu alikusudia kujumuisha vipengele vya sasa na vya baadaye.

Kwamba ufalme ulikuwa mada ya maslahi ya kawaida ni wazi kutoka [Luka 17:20-21](#), ambapo Mafarisayo walimuuliza Yesu lini utakuja. Jibu lake, kwamba ulikuwa miongoni mwao, linaonyesha waziwazi wazo la sasa. Hii ni kweli pia kwa kauli kwamba katika kufukuza roho waovu, ufalme ulikuwa umefika ([Mathayo 12:28](#); [Luka 11:20](#)). Zaidi ya hayo, Yesu alitaja kwamba ufalme umekuwa ukisonga mbele kwa nguvu ([Mathayo 11:12](#)). Kwa kusonga mbele kwa nguvu, hakumaanisha kwa njia za mapinduzi, ingawa alionyesha wazi kwamba kitu chenye nguvu kilikuwa tayari kinatokea. Wazo hili la nguvu ni moja ya sifa za kipekee za ufalme. Yesu

alizungumza kuhusu kumfunga mtu mwenye nguvu ambaye ana silaha ([Luka 11:21-22](#)). Hii inaonyesha kwamba katika huduma yake alitarajia kutoa onyesho lenye nguvu dhidi ya nguvu za giza [roho wanaofanya mambo maovu].

Ni dhahiri kwamba ufalme ambao Yesu alitangaza ulikuwa ni ufalme ambapo Mungu alikuwa mkuu. Uliunganishwa bila kutenganishwa na misheni yake ya ukombozi, ambamo Mungu alikuwa akileta ukombozi wa kiroho kwa watu wake. Zaidi ya hayo, mafundisho ya Yesu kuhusu ufalme hayawezi kuchukuliwa kwa kutengwa. Ni sehemu ya ujumbe mzima. Hakuna sehemu ya ujumbe huo inayoweza kutenganishwa na sehemu nyingine yoyote bila kupotosha ujumla wake.

Mafundisho ya wazi zaidi kuhusu kipengele cha baadaye cha ufalme yanapatikana katika baadhi ya mifano ([Mathayo 13](#)) na katika mazungumzo juu ya Mlima wa Mizeituni ([Mathayo 24-25](#); [Marko 13](#); [Luka 21](#)). Katika mazungumzo hayo, Yesu alizungumza kuhusu siku zijazo akitumia picha kutoka katika fasihi ya Kiyahudi, kama vile marejeleo ya mawingu, utukufu, na malaika kuhusiana na kuja kwa Mwana wa Adamu ([Marko 13:26-27](#)). Katika simulizi la Mathayo, kuna marejeleo ya sauti ya tarumbeta, kipengele kingine kinachojulikana ([Mathayo 24:31](#)).

Sifa mbalimbali kutoka kwa mifano ya ufalme zinatoa wazo wazi zaidi kuhusu asili ya ufalme. Uanachama katika ufalme hauchukuliwi kuwa wa ulimwengu wote, kwa sababu katika mfano wa mpanzi ([Mathayo 13:1-9](#); [Marko 4:1-9](#); [Luka 8:4-8](#)), si udongo wote unaozaa matunda. Utengano huo huo unaonekana katika mfano wa magugu ([Mathayo 13:24-30](#)) na mfano wa wavu ([Mathayo 13:47-52](#)). Magugu yanaharibiwa na ni ngano tu inayovunwa, wakati samaki wabaya wanatupwa. Wana wa ufalme ni wale wanaosikia na kuelewa neno la ufalme ([Mathayo 13:23](#)). Kwa hiyo, ni wazi kwamba mwikio unahitajika ili kufurahia manufaa ya ufalme.

Kuna msisitizo juu ya ukuaji katika mfano wa mbegu ya haradali ([Mathayo 13:31-32](#); [Marko 4:30-34](#); [Luka 13:18-19](#)), ambapo maendeleo ya haraka hutokea kutoka mwanzo mdogo. Mifano ya hazina na lulu ([Mathayo 13:44-46](#)) inalenga kusisitiza thamani ya ufalme. Tabia ya ulimwengu ya ufalme inajitokeza wazi katika mfano wa wapangaji waovu ([Mathayo 21:33-44](#); [Marko 12:1-12](#); [Luka 20:9-18](#)), ambapo ufalme unasemekana kuchukuliwa kutoka kwa Wayahudi na kupewa "taifa" lingine, pengine ikimaanisha Mataifa ([Mathayo 21:43](#)). Hii inalingana na Agizo

Kuu ambalo Yesu alitoa kwa wanafunzi wake kuhubiri kwa mataifa yote (28:19). Ufalme wa ulimwengu ungekuwa tofauti kabisa na wazo la ufalme wa kimasihili la Uyahudi, ambapo Israeli ilipaswa kuwa kitovu. Si rahisi kuelewa jinsi wazo la ufalme wa dunia nzima lilivyokuwa la kimapinduzi na Mataifa na Wayahudi wakiwa sawa.

Mafundisho Kuhusu Kifo Chake Mwenyewe

Tangazo la ufalme lazima liunganishwe na Yesu kukaribia kifo chake mwenyewe, ambacho Yesu aliona kama sehemu muhimu ya utume wake. Baadhi ya wasomi wamedai kwamba Yesu aliona huduma yake kama kushindwa, lakini hii haiungwi mkono hata na usomaji wa haraka wa injili. Zaidi ya hayo, Yesu alitoa mfululizo wa dalili ambazo, zinapochukuliwa pamoja, zinatupa maana ambayo Yesu aliambatanisha na kifo chake ndani ya wigo mzima wa utume wake.

Ni muhimu kutambua kwamba mara nyingi Yesu alionyesha ufahamu wake kwamba maelezo ya maisha yake yalikuwa utimilifu wa Maandiko (linganisha [Mathayo 26:24-56](#); [Marko 9:12](#); [Luka 18:31](#); [24:25-27](#), [44-45](#)). Katika matukio yote yaliyotajwa, mateso ya Yesu yanatajwa kama mada ya unabii wa Agano la Kale. Hii ina maana kwamba alikuwa amefikiria juu ya utabiri wa Agano la Kale na kutambua kwamba ungeweza kutimizwa tu kupitia mateso yake mwenyewe. Katika kesi hii, Yesu alikuwa na ufahamu kamili kwamba angepata mateso ili kutimiza misheni yake mwenyewe.

Msisitizo huu juu ya utimilifu wa Maandiko pia unaonekana katika Injili ya Yohana. Kauli yake kwamba Mwana wa Adamu lazima ainuliwe kama vile Mose alivyoinua nyoka ([Yohana 3:14](#)) inaonyesha hoja hii. Sehemu nyingi ambapo utimilifu wa Maandiko umetajwa ni maoni ya Mwinjilisti, Yohana. Hata hivyo, hakuna shaka kwamba wazo la utimilifu lilikuwa na nafasi muhimu katika Yesu mwenyewe kuelewa utume wake na katika ufahamu wa Wakristo wa mapema kuhusu kifo chake. Katika muktadha huu, baadhi wanaamini kwamba Yohana anasisitiza zaidi juu ya umwilisho kama njia ya wokovu kwa kuwa anaona kama mwangaza wa akili. Lakini hii ni sehemu tu ya ukweli kwa sababu kuna zaidi juu ya maana ya kifo cha Yesu katika Injili ya Yohana kuliko katika zingine.

Injili zinaangazia umuhimu wa kimungu wa kifo cha Yesu. Mbali na nia ya utimilifu, wazo la umuhimu ni lenye nguvu katika utabiri wa kwanza wa Yesu kuhusu kifo chake kinachokaribia. Katika

injili ya Yohana, Yesu anazungumzia "saa" yake mara kadhaa katika hatua za awali za huduma yake kama "bado," lakini katika hatua za baadaye kama imefika. Kuna hisia ya harakati ya kuelekea kilele, saa bila shaka ikiwa ni saa ya mateso yake (linganisha [Yohana 17:1](#)). Hakuna nafasi ya kuvunjika moyo hapa. Yesu alijua kwamba ni kupitia saa ya kifo chake tu ndipo Baba angeweza kutukuzwa. Kilele kilikuwa kulingana na mpango uliopangwa kwa utaratibu.

Yesu alionekana kuzingatia kifo chake kama dhabihu kwa njia fulani. Dalili iliyo wazi zaidi ya hili ni katika maneno ya kuanzishwa kwenye Karamu ya Mwisho. Kikombe kimeunganishwa na damu ya agano jipya, ambayo inasemekana kuwa kwa "msamaha wa dhambi" ([Mathayo 26:26-28](#)). Hakuna maelezo yanayotolewa kuhusu jinsi kifo kijacho, kinachoashiriwa na mkate uliovunjwa na divai iliyomiminwa, kingeleza msamaha wa dhambi. Hata hivyo, utambuzi wa haraka na kanisa la awali kwamba Kristo alikufa kwa ajili ya dhambi zetu (linganisha [1 Wakorintho 15:3](#)) unaonyesha kwamba walielewa wazi umuhimu wa kile Yesu alisema. Wazo la agano jipya linafanana na agano la zamani, ambalo kulingana na [Kutoka 24](#) lilitiwa muhuri na damu ya dhabihu. Kuna shaka kidogo kwamba Yesu alikuwa na hili akilini aliposema maneno kuhusu agano jipya. Pia ilikuwa sawa na mawazo yaliyotolewa katika [Yeremia 31](#), ikirejelea agano lililoandikwa moyoni [kitovu cha hisia za mtu] badala ya kuchongwa kwenye jiwe [kama Amri Kumi].

Jambo jingine kuhusu kifo cha Kristo kinachoonekana hasa katika Injili ya Yohana ni hisia ya ukamilifu iliyokuja nayo. Katika sala ya Yesu katika [Yohana 17](#), anapokabiliana na msalaba, anatangaza kwamba amemaliza kazi ambayo Baba alikuwa amempa kufanya ([Yohana 17:4](#)). Hii inasisitizwa na kilio kutoka msalabani, "Imekwisha," ambacho ni Yohana pekee anayerekodi ([19:30](#)). Hisia hii ya mafanikio inatoa hisia ya ushindi kwa kile ambacho vinginevyo kingeweza kuonekana kama janga.

Mafundisho Kuhusu Roho Mtakatifu

Kwenye matukio kadhaa makubwa katika maisha ya Yesu, Waandishi wa Injili wanabainisha shughuli za Roho (kwa mfano, kuzaliwa kwa bikira, ubatizo, majaribu). Kwa hiyo, inatarajiwa kwamba Yesu angewafundisha wanafunzi wake kuhusu Roho Mtakatifu. Hata hivyo, kuna machache sana katika Injili za Sinoptiki kuhusu mada hii.

Mafundisho mengi yanapatikana katika Injili ya Yohana.

Kulingana na Luka, Yesu alipoanza huduma yake ya kuhubiri huko Nazareti, alisoma tamko katika [Isaya 61:1-2](#) kuhusu Roho wa Mungu na akalitumia kwake mwenyewe. Aliona huduma yake kama iliyoanzishwa na Roho Mtakatifu. Hii inadhihirika katika jinsi alivyoshughulikia shtaka kwamba alifukuza pepo kwa njia ya Beelzebuli, mkuu wa pepo. Alitambua ukweli wa kuja kwa ufalme wa Mungu kwa sababu alikuwa akifukuza roho waovu akitumia Roho wa Mungu ([Mathayo 12:28](#)). Zaidi ya hayo, alikuwa makini na uzito wa kumkufuru Roho, jambo ambalo alidokeza washitaki wake walikuwa katika hatari ya kufanya. Chochote alichofanya katika huduma yake aliona kama shughuli ya Roho Mtakatifu, na hili lilikuwa hasa katika mapambano na roho waovu.

Yesu alipowaonya wanafunzi wake kuhusu kukutana na upinzani, aliwahakikishia msaada wa Roho Mtakatifu wakati wangelazimika kusimama mbele ya wafalme au magavana ([Mathayo 10:19-20](#); [Marko 13:11](#)). Kwa kweli, aliwaambia kwamba Roho Mtakatifu angezungumza kupitia wao. Hii inaonyesha kwamba alitarajia kuendelea kwa kazi za Roho Mtakatifu katika siku zijazo. Luka anarekodi tukio ambapo Yesu anazungumzia kile ambacho baba atafanya kwa watoto wake na anauliza ikiwa Mungu hatawapa Roho Mtakatifu wale wanaoomba ([Luka 11:13](#)). Dhana ni kwamba Mungu anachukulia Roho Mtakatifu kama zawadi bora zaidi kwa watoto wake. Katika tukio jingine, Yesu alitambua kwamba Daudi aliongozwa na Roho Mtakatifu alipokuwa akiandika [Zaburi 110](#) ([Marko 12:36](#)). Hii inaonyesha imani ya Yesu katika jukumu hai la Roho Mtakatifu katika uandishi wa Maandiko.

Injili ya Yohana inatoa maelezo ya kina zaidi kuhusu kile Yesu alifundisha kuhusu Roho Mtakatifu. Mafundisho kuhusu Roho Mtakatifu mara nyingi yanaunganishwa na mafundisho ya Yesu kuhusu kutoa uzima wa milele kwa wale wanaomwamini na kumpokea. Wakati huo huo alipomzungumzia Nikodemo kuhusu kuzaliwa upya na uzima wa milele, Yesu pia alizungumzia kuhusu Roho Mtakatifu ([Yohana 3:3-8, 15-16](#)). Alipoongea kuhusu maji ya uzima na mwanamke Msamaria, alizungumzia pia kuhusu Roho Mtakatifu ([4:14, 23-24](#)). Hali hiyo ni sawa katika mazungumzo kuhusu mkate wa uzima ([6:48-63](#)) na Mto wa uzima ([7:37-39](#)). Katika injili ya Yohana, Yesu anatangaza kwa watu mbalimbali kwamba anaweza kuwapa uzima wa milele ikiwa

watamwamini. Anawaahidi maji ya uzima, mkate wa uzima, na nuru ya uzima, lakini hakuna ambaye angeweza kushiriki kweli haya hadi baada ya Bwana kufufuka. Kwa mfano, wangeweza kupokea kipimo fulani cha uzima kupitia maneno ya Bwana, kwa sababu maneno yake yenyewe yalikuwa roho na uzima ([6:63](#)). Haikuwa hadi Roho Mtakatifu atakapopatikana ndipo waumini wangeweza kuwa wapokeaji wa kimungu, uzima wa milele.

Baada ya mazungumzo ya Bwana katika [Yohana 6](#) (mazungumzo ambayo yalikuwa ya kusumbua na kukera kwa wanafunzi wake wengi), Yesu alisema, “Roho hutoa uzima” ([6:63](#)). Wakati Roho Mtakatifu alipatikana, wangeweza kupata uzima. Tena, Yesu alitoa maji ya uzima—hata uzima unaotiririka kama mito ya maji ya uzima—kwa Wayahudi waliokusanyika kwenye Sikukuu ya Vibanda. Aliwaambia waje na kunywa kwake. Lakini hakuna aliyeweza, wakati huo na pale, kuja na kunywa kwake. Kwa hivyo Yohana akaongeza maelezo: “Alikuwa akizungumza kuhusu Roho... Kwa maana Roho alikuwa bado hajapewa, kwa sababu Yesu alikuwa bado hajatukuzwa.” ([7:39](#)). Mara Yesu atakapotukuzwa kupitia ufufuo, Roho wa Yesu aliyekuwa ametukuzwa angepatikana kwa watu kunywa. Katika [Yohana 6](#), Yesu alijitoa kama mkate wa uzima kuliwa na watu. Na katika [Yohana 7](#), alijitoa kama maji ya uzima kuwatia nguvu watu. Lakini hakuna aliyeweza kula kwake au kunywa kwake hadi Roho wa Yesu aliyekuwa ametukuzwa alipatikana, kama ilivyosemwa kwa njia isiyo ya moja kwa moja katika [Yohana 6:63](#) na kisha kusemwa wazi katika [Yohana 7:39](#).

Kwenye [Yohana 14:16-18](#), Yesu alijitambulisha zaidi na Roho Mtakatifu. Aliwaambia wanafunzi kwamba angewapa Msaidizi mwingine. Kisha akawaambia kwamba wanapaswa kumjua huyu Msaidizi kwa sababu wakati huo alikuwa anakaa nao na angekuwa ndani yao siku za usoni. Nani mwingine isipokuwa Yesu alikuwa anakaa nao wakati huo? Baada ya kuwaambia wanafunzi kwamba Msaidizi angekuja kwao, alisema, “Nitakuja kwenu.” Kwanza alisema kwamba Msaidizi angekuja kwao na kuwa ndani yao, kisha katika pumzi hiyo hiyo alisema kwamba angekuja kwao na kuwa ndani yao (tazama [14:20](#)). Kwa ufupi, kuja kwa Msaidizi kwa wanafunzi kulikuwa sawa na kuja kwa Yesu kwa wanafunzi. Mfariji ambaye alikuwa anakaa na wanafunzi usiku huo alikuwa Roho katika Kristo. Mfariji ambaye angekuwa ndani ya wanafunzi (baada ya ufufuo) angekuwa Kristo katika Roho.

Jioni ya ufufuo, Bwana Yesu alionekana kwa wanafunzi na kisha akawapulizia Roho Mtakatifu. Upulizaji huu, unaokumbusha upulizaji wa Mungu kwa Adamu pumzi ya uhai ([Mwanzo 2:7](#)), ulikuwa utimilifu wa yote yaliyokuwa ahadi na kutarajiwa mapema katika injili ya Yohana. Kupitia zawadi hii, wanafunzi walizaliwa upya kiroho na kukaliwa na Roho wa Yesu Kristo. Tukio hili la kihistoria liliashiria mwanzo wa uumbaji mpya. Yesu sasa angeweza kutambulika kama mkate wa uzima, maji ya uzima, na nuru ya uzima. Waumini sasa walikuwa na uzima wake wa kimungu, wa milele, uliofufuka. Kuanzia wakati huo, Kristo kama Roho aliishi ndani ya waumini wake. Kwa hiyo, katika barua yake ya kwanza Yohana angeweza kusema, “Na kwa hili tunajua kwamba Yeye anakaa ndani yetu: kwa Roho Aliyetupa.” ([1 Yohana 3:24](#)).

Roho Mtakatifu aliyekaa ndani aliwasaidia wanafunzi kukumbuka maneno na matendo ya Yesu ([Yohana 14:26](#)) ili waweze kufundisha na kuandika kuhusu hayo kwa ufahamu wa kina. Hii inaonyesha kwamba Yesu hakukusudia uhifadhi wa mafundisho yake uachwe kwa bahati nasibu. Mara nyingi, nadharia zinazojaribu kuelezea jinsi mapokeo kuhusu Yesu na mafundisho yake yalivyopitishwa kabla ya kuwepo kwa injili zilizoandikwa zinapendekezwa bila marejeleo yoyote kwa Roho Mtakatifu. Si sahihi kuzingatia sheria za mapokeo ya mdomo na kupuuza kipengele cha kipekee katika kesi hii—Roho Mtakatifu. Ni sehemu ya misheni ya Roho Mtakatifu kuhifadhi na kusambaza mafundisho ya Yesu. Kile Yesu anachosema katika kifungu hiki kuhusu Roho Mtakatifu kina umuhimu mkubwa kwa uundaji wa injili.

Kazi nyingine muhimu ni shughuli ya Roho Mtakatifu duniani. Yesu alieleza wazi kwamba Roho Mtakatifu atawashawishi watu kuhusu dhambi, uadilifu, na hukumu ([Yohana 16:8](#)). Bila shughuli ya Roho Mtakatifu, isingekuwa rahisi kwa wanafunzi kuwa na athari yoyote duniani. Hata hivyo, Yesu alionya kwamba dunia haiwezi kumpokea Roho Mtakatifu kwa sababu haimjui ([14:17](#)). Siri ya Roho Mtakatifu ni kwamba anakaa ndani ya kila muumini. Kipengele hiki cha kukaa ndani ni cha umuhimu mkubwa na kilisisitizwa hasa katika maandiko ya Paulo.

Mafundisho Kuhusu Ubinadamu

Yesu alifundisha kuhusu jinsi Mungu anavyowajali wanadamu wote. Nywele za mtu zote zimehesabiwa ([Mathayo 10:30](#)), ikimaanisha kwamba Mungu anajali maelezo ya maisha ya

binadamu. Hata hivyo, Mungu anajali zaidi kuhusu roho ya milele. Yesu alieleza wazi kwamba hakuna faida kwa yeyote kupata ulimwengu mzima na kupoteza roho yake ([Mathayo 16:26](#); [Marko 8:36](#); [Luka 9:25](#)). Mtazamo unapaswa kuwa kwenye kile mtu alichu, si kile anacho. Yesu hata alisema kwamba ni bora kuwa na mwili uliopungukiwa kuliko kuwa na maisha yaliyopotea ([Marko 9:43-47](#)). Utimilifu wa mtu unategemea zaidi hali ya kiroho kuliko mazingira au ustawi wa kimwili. Bila shaka, hakuwa hajali hali ya kimwili ya watu, kama uponyaji wake mwingi unavyoonyesha, lakini wasiwasi wake mkuu ulikuwa ni uhusiano wa watu na Mungu.

Yesu hakuwahi kuwaona wanadamu kama watu waliotengwa. Ndani ya jamii ya Mungu, watu walitarajiwa kuwa na jukumu kwa kila mmoja. Mahubiri ya Mlimani yalionyesha msisitizo huu wa kijamii katika mafundisho ya Yesu. Wale ambao ni wenye huruma kwa wengine watapata huruma ([Mathayo 5:7](#)). Kuna sifa maalum kwa wapatanishi (msura ya [9](#)). Wanafunzi wa Yesu wanatarajiwa kuleta mwanga kwa wengine (sura [16](#)). Wanatarajiwa kutoa zaidi ya inavyotarajiwa (sura [40](#)). Yesu anasema wazi kwamba watu wana jukumu zaidi ya wao wenyewe.

Uhusiano wa watu na Mungu ni wa utegemezi. Yesu aliwafundisha wanaume na wanawake kuomba Mungu kwa mkate wa kila siku ([Mathayo 6:11](#)) kama ukumbusho kwamba hawawezi kujitegemea kabisa. Hakutoa nafasi yoyote katika mafundisho yake kwa wanadamu kujivunia mafanikio yao wenyewe.

Yesu alikuwa na mambo maalum ya kusema kuhusu maisha ya nyumbani. Alikubali utakatifu wa mkataba wa ndoa ([Mathayo 5:31-32](#); [linganisha 19:3-9](#)), na hivyo alionyesha heshima kubwa kwa heshima na haki za mke. Zaidi ya mafundisho yake maalum, ilikuwa ni kupitia matendo na mitazamo yake ambapo Yesu alionyesha heshima yake kwa hadhi ya wanawake. Alipoongea kuhusu wanaume, mara nyingi alitumia neno hilo kwa maana ya watu, akiwajumuisha wanaume na wanawake. Hakuna pendekezo kwamba katika masuala ya imani wanawake walikuwa duni kwa wanaume. Zaidi ya hayo, Luka anaonyesha jinsi wanawake wengi walivyomuunga mkono Yesu na wanafunzi wake katika safari zao.

Yesu alikuwa na mtazamo wa juu kuhusu uwezo wa binadamu, lakini pia alitambua hali yao ya sasa. Msisitizo juu ya toba ([Mathayo 4:17](#)) unaonyesha dhambi ambazo watu wanahitaji kutubu. Hii hisia

ya haja inaonyeshwa katika matukio ambapo Yesu anatangaza msamaha (kwa mfano, kwa mtu aliyepooza, [Mathayo 9:1-8](#); na kwa mwanamke aliyempaka mafuta, [Luka 7:47-48](#)). Katika Sala ya Bwana, Yesu anawaagiza wanafunzi wake kuomba msamaha ([Mathayo 6:12](#); [Luka 11:4](#)). Anachukulia kwamba wanahitaji na wanatamani kuipata.

Yesu hatoi msaada wowote kwa uadilifu wa kibinafsi kwa wanaume au wanawake. Huu ndio mzigo wa ukosoaji wake kwa viongozi wa kidini katika maneno mbalimbali, hasa katika [Mathayo 23](#). Alikosoa walimu wa Kiyahudi kwa sababu waliweka umuhimu mkubwa kwenye matendo ya sifa kama yanayochangia wokovu. Njia yake yote ilitegemea wanadamu kujitupa kwenye rehema za Mungu. Hii inaonyeshwa wazi katika mfano kuhusu Farisayo na mtoza ushuru katika maombi ([Luka 18:10-14](#)). Ni yule wa mwisho ambaye alijitupa kwenye rehema za Mungu na ambaye alisifiwa na Yesu.

Bila shaka, Yesu aliona dhambi kama jambo la ulimwengu mzima. Hakuwahi kupendekeza kwamba kuna mtu yeyote ambaye alikuwa huru nayo. Wazo kuu la dhambi katika mafundisho yake lilikuwa ni kutengana na Mungu. Hii inaonekana wazi katika injili ya Yohana, na upinzani wake mkali kati ya mwanga na giza, maisha na kifo (linganisha [Yohana 5:24](#)). Kwa kweli, "ulimwengu" katika injili ya Yohana unawakilisha mfumo usiomzingatia Mungu. Lakini dhambi pia inaonekana kama utumwa kwa Shetani. Maisha na mafundisho ya Yesu yanaonekana dhidi ya mandhari ya mgogoro wa kiroho. Yesu anaweza hata kuwaambia wapinzani wake, "Ninyi ni wa baba yenu, ibilisi" ([Yohana 8:44](#)). Anadhani wakati wote kwamba kuna nguvu za uhasama zinazomleta mwanadamu chini ya utawala.

Kwenye mfano wa mwana mpotevu ([Luka 15:11-32](#)), dhambi dhidi ya Mungu inahusishwa na dhambi mbele ya Baba. Kwa maneno mengine, inachukuliwa kwa mtazamo wa uasi na kutotii (mstari wa [21](#)). Hii ni tathmini tofauti ya kosa la mwana kuliko ile iliyofikiwa na kaka mzee, ambaye aliweza kuona tu kwa mtazamo wa mali. Mtazamo kwamba wanadamu kimsingi wako katika hali ya uasi dhidi ya Mungu ni kanuni ya msingi ya msimamo wa kitheolojia wa Paulo, na ni muhimu kutambua kwamba inapata mizizi yake katika mafundisho ya Yesu.

Hakuna shaka kwamba Yesu alikuwa na mengi ya kusema kuhusu hukumu. Wale ambao hawakuamini na kwa hivyo walikuwa nje ya mpango wa wokovu ambao Yesu alikuwa

ameandaa wanatangazwa kuwa tayari wamehukumiwa ([Yohana 3:18](#)). Mara kadhaa Yesu alitaja hukumu ijayo, ambayo inaonyesha kwamba hatima ya mtu inahusiana na hali yake ya kiroho ya sasa. Dhamira nzima ya Yesu lazima ionekane dhidi ya msingi huu wa hitaji la kiroho la wanadamu. Mtu, akiachwa peke yake, hangekuwa na uwezo kabisa wa kufikia wokovu, lakini Yesu alikuja kutoa uzima wa milele kwa wale wanaoamini ndani yake ([Yohana 3:16](#)).

Mafundisho Kuhusu Kanisa

Baadhi ya watu wamefikiri kwamba Yesu hakutabiri kuwepo kwa kanisa. Hata hivyo, mara mbili alitumia neno "kanisa," linalomaanisha watu walioitwa na Mungu. Katika mojawapo ya matukio hayo, Yesu alimwambia Petro kwamba angejenga kanisa lake juu ya mwamba ([Mathayo 16:16-19](#)). Inaonekana kuwa "mwamba" ulilenga kuunganisha msingi wa kanisa na ungamo maalum la Petro kuhusu Yesu. Ni hakika kwamba kanisa la baadaye lilikuwa jamii iliyothibitisha kwamba Yesu alikuwa Kristo, Mwana wa Mungu aliye hai. Ni muhimu kutambua kwamba ni Kristo mwenyewe ambaye ni mjenzi wa kanisa. Aliwahakikishia wanafunzi wake kwamba milango ya kuzimu haitalishinda. Zaidi ya hayo, mojawapo ya kazi za kanisa ilikuwa kutangaza msamaha wa dhambi, na hili linaonyeshwa katika kile Yesu alichomwambia Petro. Kwamba maneno hayo hayakulenga kumrejelea yeye peke yake ni wazi kutoka [Mathayo 18:18](#), ambapo maneno sawa yalielekezwa kwa wanafunzi wote. Kanisa, kulingana na [Mathayo 18:17](#), lilipaswa kuwa jamii inayoweza kusuluhisha migogoro kati ya waumini.

Kando na marejeleo haya maalum kwa kanisa, Yesu alitarajia kwamba wafuasi wake wangekutana pamoja kwa jina lake ([Mathayo 18:19-20](#)). Katika maneno yake ya mwisho katika simulizi ya Mathayo, aliwaagiza wafundishe kile alichowafundisha na kuwabatiza wanafunzi wapya ([Mathayo 28:19-20](#)). Aliahidi uwepo wake ungekuwa nao. Amri ya kubatiza ilitiwa nguvu na mfano wa Yesu mwenyewe katika kujisalimisha kwa ubatizo wa Yohana. Ibada nyingine maalum ambayo Yesu alitarajia wanafunzi wake kuzingatia ilikuwa Chakula cha Bwana. Maagizo yake kuhusu hili yanadhani jamii ya baadaye ambayo ingeweza kuizingatia. Kwa kuwa maneno yaliyotumika katika kuanzishwa yanaashiria maana ya kifo cha Kristo, ni wazi kwamba Yesu alikusudia jamii ya baadaye ikumbushwe mara kwa mara kuhusu kiini cha imani. Kanisa la Kikristo lilipaswa kuwa kundi la watu waliotambua kwamba kupitia Kristo

walikuwa wameingia katika uhusiano mpya na Mungu.

Ingawa hakuna marejeleo ya moja kwa moja ya kanisa katika injili ya Yohana, kuna dalili zinazounga mkono wazo la jamii. Yesu alijitambulisha kama Mchungaji na alizungumza juu ya wafuasi wake kama kundi ([Yohana 10:16](#)). Mfano wa kondoo unajitokeza tena katika injili hii wakati Petro anaagizwa mara tatu na Bwana aliyefufuka kulisha kondoo ([Yohana 21:15-17](#)). Mfano mwingine wa usemi ambao Yesu alitumia kuwasilisha wazo la kikundi ni ule wa matawi mengi yanayopata uhai wao kutoka kwenye mzabibu, na kwa hivyo yanahusiana kwa sababu ya maisha yao ya pamoja katika mzabibu (Yohana 15:1-8).

Yesu alitambua kwamba jamii ya baadaye ingehitaji msaada wa Roho Mtakatifu. Mafundisho yake kuhusu mada hii yaliweka msingi wa utegemezi wa wazi wa kanisa la awali kwa Roho Mtakatifu, kama inavyoonekana katika kitabu cha Matendo. Hatimaye, inapaswa kuzingatiwa kwamba kuna uhusiano wa karibu kati ya kanisa na ufalme wa Mungu, ingawa si sawa. Ufalme ni mpana zaidi kuliko kanisa, ambalo limejumuishwa ndani yake.

Mafundisho Kuhusu Siku Zijazo

Yesu aliona ufalme kama utambuzi wa sasa na tumaini la baadaye. Kipengele cha baadaye kinahusiana na mwisho wa enzi. Ingawa hakueleza kwa maneno maalum, Yesu hakuwaacha wanafunzi wake bila maarifa kuhusu jinsi enzi ya sasa itakavyomalizika. Alitoa uhakikisho thabiti kwamba atarudi wakati fulani katika siku zijazo.

Aliwaambia wanafunzi kwamba Mwana wa Adamu angekuja na malaika wake katika utukufu wa Baba yake ([Mathayo 16:27](#)). Katika mazungumzo ambapo anajibu swali la wanafunzi kuhusu mwisho wa dunia, anazungumza tena juu ya Mwana wa Adamu kuja mawinguni kwa nguvu na utukufu ([Marko 13:26](#)), pengine ikitokana na lugha inayofahamika ya [Danieli 7](#). Yesu alielezea ishara mbalimbali ambazo zingetangulia kuja kwake. Alizungumza juu ya vita, migogoro, matetemeko ya ardhi, njaa, na machafuko mbinguni. Injili ilipaswa kuhubiriwa kwa mataifa yote. Wakati huo huo, wakristo wa uongo wengi wangeinuka.

Yesu alitoa maelezo kama hayo kuhusu kurudi kwake ili kuwahimiza wanafunzi wake mbele ya mateso. Tumaini la siku zijazo lilikuwa na kusudi la kivitendo kabisa. Wanafunzi walihimizwa kuwa

waangalifu. Kuja kutatokea bila kutarajiwa kama mwizi usiku. Yesu alisema kwamba hata yeye mwenyewe hakujua ni lini kuja kutatokea ([Marko 13:32](#)).

Mada nyingine muhimu inayohusu siku zijazo inasisitizwa katika mafundisho ya Yesu kuhusu ufufuo. Masadukayo hawakuamini katika ufufuo wa mwili. Walijaribu kumtega Yesu kwa swali kuhusu mwanamke ambaye alikuwa ameolewa mara saba. Walitaka kujua atakuwa na nani katika ufufuo ([Marko 12:18-27](#)). Yesu alionyesha kwamba hakutakuwa na ndoa wakati wafu watafufuka. Wazo la Masadukayo kuhusu ufufuo lilikuwa wazi kuwa si sahihi. Mafundisho ya Yesu yalikuwa kwamba wale watakaofufuliwa watakuwa kama malaika. Hakuna shaka kuhusu ufufuo wa wafu, ingawa hakuna taarifa iliyotolewa kuhusu mwili wa ufufuo. Yesu alisimulia hadithi kuhusu tajiri na maskini ambao wote walikufa ([Luka 16:19-31](#)). Katika maisha ya baada ya kifo, tajiri analia kwa maumivu makali, wakati maskini anafurahia hali ya baraka. Kinachoonekana wazi zaidi kutoka kwa hili ni uhakika wa maisha baada ya kifo na ukweli wa tofauti kati ya wanaume hao wawili, ingawa hatujaambiwa kwa misingi gani tofauti hiyo inafanywa. Kwingineko katika mafundisho yake, Yesu alipendekeza kwamba sharti muhimu zaidi ni imani kwake yeye mwenyewe. Mazungumzo kati ya Yesu na mwizi anayekufa msalabani yanapendekeza kwamba paradiso kwa yule wa mwisho ilijumuisha ufahamu wa uwepo wa Yesu ([Luka 23:42-43](#)).

Mada ya zawadi na adhabu inajitokeza katika vifungu vingi. Katika [Mathayo 16:27](#), Yesu anasema kwamba Mwana wa Adamu atamzawadia kila mtu kulingana na matendo yake. Wale wasio na thamani wanaahidiwa adhabu gizani ([Mathayo 25:30](#)). Zaidi ya hayo, Yesu alizungumza juu ya siku ya hukumu ambapo wanaume na wanawake lazima watoe hesabu, hata kwa maneno yao yasiyo na tahadhari ([12:36-37](#)). Katika mfano wa kondoo na mbuzi, alizungumza juu ya mgawanyiko ambao Mwana wa Adamu atafanya atakapokuja. Wale ambao wameonyesha kujali waumini wanapongezwa ([25:31-46](#)).

Miongoni mwa kauli zenye uzito wa Yesu ni zile zinazozungumzia kuzimu. Hakuna njia ya kuepuka mafundisho yake kuhusu adhabu ya milele kwa wasio haki (kama ilivyo katika [Mathayo 25:41, 46](#)), ambayo ni kinyume na ahadi ya uzima wa milele kwa wenye haki. Alifundisha kwamba wanafunzi wake wangekuwa na mahali palipotayarishwa kwa ajili yao mbinguni ([Yohana 14:2](#)), na alizungumzia

Kitabu cha Uzima ambacho majina ya wanafunzi wake yaliandikwa ([Luka 10:20](#)).

Mafundisho Kuhusu Masuala ya Maadili

Sehemu kubwa ya mafundisho ya Yesu inahusu masuala ya maadili, kiasi kwamba baadhi ya wasomi wamehitimisha kuwa hii ilikuwa sehemu kuu ya mafundisho yake. Hata hivyo, mafundisho ya maadili hayawezi kutenganishwa na vipengele vingine vya mafundisho yake vilivyotajwa hapo juu. Imesemekana kuwa kuna ulinganifu wa karibu kati ya mafundisho ya Yesu na mafundisho ya maadili ya Uyahudi. Kilicho cha kipekee kuhusu mafundisho ya Yesu kuhusu maadili ni kwamba nia na nguvu nyuma ya mwenendo wa kimaadili hazifikiriwi kwa misingi ya sheria zinazopaswa kutiwa. Mwenendo sahihi unaonekana kuwa matokeo ya uhusiano sahihi na Mungu.

Yesu mwenyewe alikuwa mfano wa tabia ya kimaadili. Alieleza wazi kwamba lengo lake lilikuwa kutimiza mapenzi ya Mungu. Hakukuwa na hisia ya uhalisia [ambayo inasisitiza utiifu mkali kwa sheria za kidini badala ya kutegemea imani] katika njia yake ya kufanya maamuzi ya kimaadili. Katika Mahubiri ya Mlimani, Yesu alilinganisha mafundisho yake na yale ya Mose na kuonyesha umuhimu wa kuelewa maana yake ya ndani (linganisha [Mathayo 5:21-22, 27-28, 31-32](#)). Kwa mtazamo wa kwanza, Yesu alitoa madai makali zaidi kuliko sheria ya Mose, kwa sababu alijali kuchunguza nia pamoja na vitendo. Wengi wamepuuza mafundisho ya Mahubiri ya Mlimani kama yasiyowezezana kabisa, lakini Yesu hakuwahi kukusudia kwamba mafundisho yake yangekuwa rahisi. Aliweka lengo si chini ya ukamilifu wa Mungu mwenyewe ([Mathayo 5:48](#)). Hata hivyo, aliita nira yake rahisi na mzigo wake mwepesi ([11:29-30](#)), ambayo inaonyesha kwamba hakuwa akiweka mfano wa kimaadili usiowezezana. Inapaswa kukumbukwa kwamba hakuwa akitangaza sera za umma kwa jamii. Lengo lake lilikuwa kwamba kila mtu binafsi awe na nia yenye nguvu kwa maamuzi sahihi juu ya masuala ya mwenendo. Majibu yake dhidi ya matumizi makali ya ufuatiliaji wa sabato kwa gharama ya ustawi wa mtu mwenye uhitaji yanaonyesha hoja hii. Kujali wengine kulipimwa juu zaidi kuliko usahihi wa taratibu za ibada.

Muhtasari

Hakuna simulizi ya maisha na mafundisho ya Yesu ambayo ingekuwa kamili bila kuonyesha nafasi ambayo Yesu Kristo alipata katika kanisa

linaloendelea. Utafutaji kama huu kwa asili hutufikisha nje ya mipaka ya injili hadi ushuhuda wa kitabu cha Matendo ya Mitume na barua za Paulo. Hapo tunaweza kuona kama utabiri wa Yesu ulitimizwa na kama kweli Wakristo wa mapema walichukua mafundisho yake kwa uzito. Ingawa hakuna shaka kwamba Yesu Kristo alikua kiini cha imani ya Wakristo wa mapema, alichukuliwa kutoka mitazamo mingi. Alionekana kama Masihi kwa maana ya mkombozi wa kiroho, kama Bwana kwa maana ya kuwa mtawala juu ya watu wake, kama Mtumishi kwa maana ya utiifu wake kwa mateso, na kama Mwana katika uhusiano wake na Baba yake. Kwa njia nyingi, uelewa kamili wa nini na nani alikuwa haukuweza kutokea hadi baada ya ufufuo. Kwa hiyo, tunapata kwamba vipengele vingi vya mafundisho yake kuhusu yeye mwenyewe vilikuzwa zaidi katika tafakari za watu wake. Hii ni kweli kwa namna maalum katika maandiko ya mtume Paulo.

Wengi wamekumbana na changamoto wanapojaribu kuonisha matendo na mafundisho ya Yesu yaliyopatikana katika injili na Kristo ambaye ni muhimu sana katika imani za Paulo. Changamoto hii inatokea kwa sababu mtume hajarejelea tukio lolote maalum katika maisha ya Yesu na haonyeshi katika barua zake ufahamu wowote wa kiasi kikubwa cha nyenzo za mafundisho katika Injili. Je, hili linamaanisha kwamba Paulo hakuwa na nia na Yesu wa kihistoria? Au inaweza kusemwa kwamba hakujuua chochote kumhusu? Wale ambao wameweka pengo kati ya Paulo na Yesu hawajatoa uzito wa kutosha kwa maelezo yanayoonyesha kwamba Paulo alijua mengi zaidi kuhusu Yesu wa kihistoria kuliko anavyosema katika barua zake. Anaandika, kwa mfano, kuhusu upole na unyenyekevu wa Kristo ([2 Wakorintho 10:1](#)), akionyesha kwamba alijua Yesu alisema juu yake mwenyewe kwamba alikuwa mpole na mnyenyekevu wa moyo ([Mathayo 11:29](#)). Zaidi ya hayo, Paulo anazungumzia umaskini wa Kristo ([2 Wakorintho 8:9](#)) na lazima alijua kwamba Mwana wa Adamu hakuwa na mahali pa kulaza kichwa chake. Anajua kwa hakika maelezo ya jinsi Yesu alivyoweka Meza ya Bwana ([1 Wakorintho 11:23-26](#)), na anajua kuhusu kifo chake kwa kusulubiwa. Inaonekana ni busara kuhitimisha kwamba Paulo anadhani wasomaji wake watafahamu nyenzo za injili.

Labda ni muhimu katika muktadha huu kuuliza kama maisha na mafundisho ya Yesu yalikuwa na sehemu muhimu katika tangazo la awali la Kikristo. Sehemu moja yenye thamani katika suala hili ni [Matendo 10:36-38](#). Wakati Petro alipomwambia

Kornelio, alieleza jinsi Mungu alivyomtia mafuta Yesu wa Nazareti, na jinsi Yesu alivyokuwa akifanya mema na kuponya wote waliokuwa chini ya nguvu za shetani. Ni wazi kwamba baadhi ya maelezo ya Matendo ya Yesu yalijumuishwa katika mahubiri ya awali, na ni busara kudhani kwamba hii ilikuwa kawaida.

Hakuna shaka kwamba mfano wa Yesu ulikuwa msukumo wenye nguvu wa kukuza tabia sahihi. Petro anautumia wakati anapowahimiza Wakristo waliokuwa wakiteseka kwa ajili ya imani yao ([1 Petro 2:21](#)). Paulo pia anatambua thamani ya kuiga ([1 Wakorintho 11:1](#); [1 Wathesalonike 1:6](#)). Kwa kuwa Yesu alitambuliwa kama Adamu ambaye hakufanya dhambi (linganisha [2 Wakorintho 5:21](#)), mifano yake ya tabia ilikuwa ya thamani kubwa kwa wale waliokuwa wakihitaji kiwango kipya cha hatua za maadili.

Kuna marejeleo machache ya mafundisho ya Yesu katika sehemu zisizo za injili za Agano Jipya. Katika Barua ya Yakobo, ambayo ni ya kiutendaji sana, kuna marejeleo zaidi ya mafundisho ya Yesu kuliko mahali pengine popote katika Agano Jipya. Hii ni kweli hasa katika sauti za Mahubiri ya Mlimani, na inaonyesha mchango mkubwa ambao mafundisho ya kimaadili ya Yesu yalikuwa nayo kwenye maadili ya Wakristo wa mwanzo. Maelezo mengi ya kina ya mafundisho katika barua za Agano Jipya yanapata msingi wao katika baadhi ya vipengele vya mafundisho ya Yesu. Mafundisho haya yana umuhimu unaoendelea kwa maendeleo ya kanisa.

Kwa kiwango gani maarifa ya maisha na mafundisho ya Yesu yana umuhimu katika karne ya 21? Wanateolojia wa kimaisha [ambao huchunguza maswali kuhusu sisi ni nani na kwa nini tunaishi] wameweka pengo kubwa kati ya Kristo wa imani na Yesu wa historia kiasi kwamba wa mwisho amekosa umuhimu wowote kwao. Wakristo leo, kama ilivyokuwa kwa watangulizi wao wa karne ya kwanza, wanahitaji kujua kwamba lengo la imani yao ni yule yule aliyeishi na kufundisha huko Galilaya na Yudeya.

Tazama pia Kupaa kwa Kristo; Kristo; Kristolojia; Ukoo wa Yesu Kristo; Umwilisho; Yesu Kristo; Ufalme wa Mungu, Ufalme wa Mbinguni; Masihi; Mfano; Mwokozi; Mwana wa Mungu; Mwana wa Adamu; Kuzaliwa kwa Bikira kwa Yesu.

Yobabu

1. Mwana wa Yoktani katika ukoo wa Eberi ([Mwanzo 10:29](#); [1 Mambo ya Nyakati 1:23](#)).
2. Mfalme wa kwanza wa Edomu alikuwa mwana wa Zera wa Bosra ([Mwanzo 36:33-34](#); [1 Mambo ya Nyakati 1:44-45](#)).
3. Mfalme wa Madoni, pamoja na wafalme wengine wa Kanaani, alijiunga na Yabini wa Hazori katika muungano wa kaskazini ili kuzuia Waisraeli kuchukua sehemu ya kaskazini ya Kanaani. Yobabu aliuawa vitani katika Maji ya Meromu ([Yoshua 11:1](#); [12:19](#)).
4. Mwana wa Shaharaimu na mke wake Hodeshi, ambaye ni mwanachama wa kabila la Benyamini ([1 Mambo ya Nyakati 8:9](#)).
5. Mwana wa Elpaali kutoka kabila la Benyamini ([1 Mambo ya Nyakati 8:18](#)).

Yoeli (Mtu)

1. Mlawi kutoka familia ya Kohathi. Alikuwa mwana wa Azaria na babu wa Elkana, baba wa nabii Samweli ([1 Samweli 1:1](#); [1 Mambo ya Nyakati 6:36](#)).
2. Mwana mkubwa wa Samweli, nabii. Yeye na ndugu yake Abiya waliharibu sana ofisi ya hakimu kiasi kwamba wazee waliongeza madai yao ya kutaka mfalme ([1 Samweli 8:2-5](#)). Alikuwa baba wa Hemani mwimbaji ([1 Mambo ya Nyakati 6:33](#); [15:17](#)). Jina lake limefasiriwa kimakosa kuwa "Vashni" katika King James Version (KJV) katika [1 Mambo ya Nyakati 6:28](#).
3. Kiongozi kutoka moja ya familia za Simeoni ambazo zilihamia kwenye bonde la Gedori ([1 Mambo ya Nyakati 4:35](#)).
4. Mwanachama wa kabila la Reubeni ([1 Mambo ya Nyakati 5:4, 8](#)).
5. Jemadari wa kabila la Gadi wanaoishi Bashani ([1 Mambo ya Nyakati 5:12](#)).

6. Wa tatu kati ya wana wanne waliotajwa wa Izrahia na jemadari wa kabila la Isakari wakati wa utawala wa Daudi ([1 Mambo ya Nyakati 7:3](#)).

7. Ndugu wa Nathani na mmoja wa mashujaa wa Daudi ([1 Mambo ya Nyakati 11:38](#)). Anaitwa pia Igali mwana wa Nathani katika [2 Samweli 23:36](#). *Tazama Igali #2.*

8. Mlawi kutoka familia ya Gershoni ambaye alishiriki katika maandamano ya kifalme yaliyosafirisha sanduku la Mungu hadi Yerusalemu wakati wa utawala wa Daudi ([1 Mambo ya Nyakati 15:7-11](#)). Inawezekana alisimamia hazina za hekalu huko Yerusalemu ([1 Mambo ya Nyakati 26:22](#)).

9. Mwana wa Pedaya, ambaye alihudumu kama kiongozi wa nusu ya magharibi ya kabila la Manase wakati wa utawala wa Daudi ([1 Mambo ya Nyakati 27:20](#)).

10. Mlawi kutoka familia ya Kohathi ambaye alishiriki katika marekebisha ya Mfalme Hezekia ya hekalu huko Yerusalemu ([2 Mambo ya Nyakati 29:12](#)).

11. Mwana wa Nebo, ambaye alishauriwa na Ezra kumtaliki mke wake wa kigeni wakati wa kipindi cha baada ya uhamisho ([Ezra 10:43](#)).

12. Mwana wa Zikri na msimamizi wa Wabenjamini, 128 waliohamia Yerusalemu baada ya uhamisho ([Nehemia 11:9](#)).

13. Nabii aliyeandika kitabu cha Pili cha Manabii Wadogo. Kidogo kinachojulikana kumhusu isipokuwa kwamba alikuwa mwana wa Pethueli ([Yoeli 1:1](#); [Matendo 2:16](#)). *Tazama Kitabu cha Yoeli.*

Yohana (Mtu)

1. Baba wa Simoni Petro na Andrea ([Yohana 1:40-42](#); [21:15-17](#)). Kulingana na [Mathayo 16:17](#), baba wa Petro aliitwa Jona (Jonas, Yona). Jona huenda lilikuwa toleo lingine la jina Yohana au kulikuwa na hadithi mbili tofauti kuhusu jina lake.
2. Mmoja wa familia ya kikuhani mkuu ambaye, pamoja na Anasi, Kayafa, na Alexander, aliwahoji Petro na Yohana baada ya mitume hao wawili kumponya Adamu aliyekuwa kilema ([Matendo 4:6](#)).

3. Kulingana na askofu wa kanisa la awali Papias, mwanachama wa kundi kubwa la wanafunzi wa Yesu nje ya wale Kumi na Wawili (linganisha [Luka 10:1](#)), anajulikana kama "Yohana mzee." Mara nyingi anasemekana kuandika 2 na 3 Yohana ([2 Yohana 1:1](#); [3 Yohana 1:1](#)). Neno "mzee" linaweza kumaanisha zaidi Yohana mtume.
4. Mtume. *Tazama Yohana, Mtume.*
5. Mbatizaji. *Tazama Yohana Mbatizaji.*
6. Mwanafunzi wa awali anayejulikana kama Yohana Marko ni mwandishi wa Injili ya Pili. *Tazama Marko, Yohana.*

Yohana Marko

Yohana Marko, rafiki wa karibu wa viongozi wa mwanzo wa kanisa, aliandika Injili ya Marko. Alikuwa rafiki wa Paulo na Petro, na pia binamu wa Barnaba.

Maisha ya Awali na Familia

Yohana Marko alitoka katika familia tajiri ya Kiyahudi huko Yerusalemu. Walikuwa waumini wa mwanzo wa Yesu Kristo. Yohana Marko alikuwa na jina la Kiyahudi na la Kirumi. Jina la Kirumi, Marko, lingeweza kuashiria uraia wa Kirumi, kama Paulo. Au huenda alichukua jina hilo alipoondoka Yerusalemu kwenda kuhudumia kanisa la Mataifa (wasio Wayahudi) huko Antiokia ([Matendo 12:25](#)).

Wakati malaika wa Bwana alipomkomboa Petro kutoka gerezeni, mtume alienda "nyumbani kwa Maria mama yake Yohana, pia anayeitwa Marko" (mstari [12](#)). Nyumba hii ilikuwa na lango la nje na ilikuwa kubwa vya kutosha kwa kundi kubwa la waumini kukusanyika hapo. Msichana mtumishi aitwaye Roda alifanya kazi hapo (mistari [12-13](#)), ikionyesha kuwa familia tajiri iliishi hapo. Kufikia wakati wa tukio hili (karibu 44 Baada ya Kristo(BK)), Petro huenda alimhamasisha Marko kuwa mfuasi wa Yesu ([1 Petro 5:13](#)). Barnaba na Sauli (ambaye pia aliitwa Paulo) walimchagua Marko aende pamoja nao mpaka Antiokia. Hili linaonyesha kwamba kanisa la Yerusalemu lilimheshimu sana Marko. ([Matendo 12:25](#)).

Huduma za Mapema na Changamoto

Yohana Marko alijiunga na Barnaba na Sauli ili kuwasaidia kuhubiri Habari Njema kuhusu Yesu ([Matendo 13:5](#)). Hata hivyo, muda si mrefu aliacha mitume na kurudi Yerusalemu (mstari wa [13](#)). Biblia haituelezi sababu ya Marko kuacha mitume. Inawezekana safari hiyo ilikuwa ngumu sana kwa Marko kijana.

Kuna maelezo mengine yanayowezezana. Huko Pafo, wakati safari ilianza, Paulo alikua kiongozi mkuu (mstari [13](#)). Kuanzia wakati huu, Matendo inazungumzia "Paulo na Barnaba" badala ya "Barnaba na Paulo" (isipokuwa kwa mistari [12](#) na [25](#)). Inawezekana Marko hakupendezwa na jinsi Paulo alivyokuwa akiongoza. Au, huenda alihisi vibaya kwamba jamaa yake Barnaba alikuwa wa pili baada ya Paulo katika kazi ya injili. Barnaba alikuwa mfuasi wa Yesu kabla ya Paulo ([4:36-37](#)). Ni Barnaba aliyemtambulisha Paulo kwa mitume ([9:27](#)).

Lakini huenda kulikuwa na sababu muhimu zaidi ya Marko kuondoka. Kama Paulo, Marko alikuwa "Mwebrania wa Waebrania" ([Wafilipi 3:5](#)). Inawezekana Marko hakukubaliana na mafundisho ya Paulo kwamba wasio Wayahudi wangeweza kuokolewa kwa imani pekee, bila kufuata sheria za Kiyahudi.

Ni muhimu kutambua kwamba katika hadithi ya safari hii, Biblia inatumia jina la Kiyahudi la Marko, "Yohana," wakati inazungumzia wakati wake na Paulo na Barnaba ([Matendo 13:5](#)). Jina "Yohana" pia linatumika alipowaacha huko Perge katika Pamfilia (mstari wa [13](#)). Pia ni muhimu kwamba Yohana Marko alirudi mahali alipoanza kuhudumu. Hii ilikuwa kanisa la Kiyahudi huko Yerusalemu, si kanisa la Mataifa huko Antiokia (mstari wa [13](#)).

Uamuzi wa Marko kuondoka ulisababisha matatizo baadaye. Paulo na Barnaba walikuwa na mabishano makali kuhusu kama kumchukua Marko katika safari nyingine. Kutokubaliana kulikuwa kwa nguvu sana kiasi kwamba Paulo na Barnaba walitengana ([Matendo 15:39](#)). Paulo alikuwa na shauku kubwa kuhusu kufundisha kuhesabiwa haki kwa imani. Barnaba tayari alikuwa ameonyesha mashaka kuhusu mafundisho haya ([Wagalatia 2:13](#)). Tofauti hii ya mitazamo huenda ilisababisha kutengana kwao. Barnaba alichukua Marko na wakaenda hadi Kipro, wakati Paulo alimchagua Sila kuwa mshirika wake mpya na kusafiri kwenda Asia Ndogo ili kuimarisha makanisa mapya yaliyokuwa huko ([Matendo 15:39-41](#)).

Huduma ya Baadaye na Maridhiano

Marko tena anaonekana katika rekodi ya kibiblia takriban miaka 11 baadaye. Katika [Wakolosai 4:10](#) na [Filemoni 1:24](#), yuko Rumi na Paulo, ambaye sasa ni mzee na "mfungwa wa Yesu Kristo" ([1:19](#)). Paulo na Marko walikuwa wamepatana. Paulo anasema kwamba Marko na wengine ni "Wayahudi pekee miongoni mwa wafanyakazi wenzangu kwa ajili ya ufalme wa Mungu" ([Wakolosai 4:11](#)).

Kwenye barua yake ya mwisho kabla ya kifo chake, Paulo aliandika maneno yake ya mwisho kuhusu Marko. Paulo anamwambia Timotheo, "Fanya kila jitihada kuja kwangu haraka... Luka pekee ndiye yuko nami. Mchukue Marko na umlete pamoja nawe, kwa sababu ananifaa katika huduma" ([2 Timotheo 4:9, 11](#)). Wengine wote walikuwa wamemwacha Paulo wakati wa kesi yake mbele ya Kaisari Nero (mstari wa [16](#)). Hapo awali, Marko pia alikuwa amemwacha mtume alipokuwa kijana. Sasa, alisafiri kutoka Efeso hadi Rumi na alijaribu kumwona rafiki yake Paulo pamoja na Timotheo.

Injili ya Marko

Marko pia alikuwa na uhusiano wa karibu na mtume Petro. Kulingana na [1 Petro 5:13](#), Petro alituma salamu kwa Marko na kanisa lililoko "Babuloni." Hapa, "Babuloni" inarejelea Rumi. Petro anamwita Marko, "mwanangu." Hii inaonyesha kwamba Marko alikuwa na uhusiano wa karibu na Petro ([Wagalatia 2:9](#)).

Mapokeo muhimu na ya kuaminika ya kanisa (kutoka kwa maandiko nje ya Biblia) yanatuambia kwamba Marko alikuwa msaidizi wa karibu wa Petro. Mababa wa kanisa wa awali walisema kwamba Marko aliandika kwa uangalifu hadithi na mafundisho ya Petro kuhusu Yesu. Marko alitumia mafundisho haya kuandika Injili ya Marko, ambayo huenda aliandika huko Roma kati ya 60 na 68 Baada ya Kristo (BK).

Yohana Mbatizaji

Yohana Mbatizaji yule aliyechaguliwa kutangaza kuja kwa Masihi (Mteule wa Mungu). Aliandaa watu kwa ajili ya kuwasili kwa Yesu kwa kuhubiri kuhusu hitaji la Mungu kusamehe dhambi za watu. Alitoa ubatizo kama ishara ya toba. Yohana alimbatiza Yesu katika Mto Yordani na kumtangaza Yesu kama Yule Anayetarajiwa aliyetumwa na Mungu. Herode Antipa alimkamata na kumkata

kichwa Yohana karibu mwaka wa 29 Baada ya Kristo (BK), wakati wa huduma ya Yesu.

Muhtasari

- Kuzaliwa kwa Yohana na Miaka yake ya Awali
- Mwonekano na Utambulisho wa Yohana
- Tangazo la Yohana
- Ubatizo wa Yohana
- Yohana Alifikiri Nini Kuhusu Yesu?
- Yesu Alisema Nini Kuhusu Yohana?
- Kukamatwa, Kufungwa, na Kifo cha Yohana
- Wafuasi wa Yohana

Kuzaliwa kwa Yohana na Miaka ya Awali

Injili ya Luka ndiyo chanzo chetu pekee kuhusu kuzaliwa na utoto wa Yohana. Inasema Yohana alizaliwa katika nchi ya vilima ya Yuda ([Luka 1:39](#)). Yohana alitoka katika familia ya makuhani. Baba yake, Zekaria, alikuwa kuhani kutoka kwa mpangilio wa Abiya. Mama yake, Elisabeti, alikuwa mzao wa Aroni (sura ya [5](#)). Wazazi wote wawili walikuwa wenye haki na walikuwa waangalifu kutii amri zote za Mungu (sura ya [6](#)). Kama ilivyo kwa kuzaliwa kwa Yesu, Biblia inaelezea kuzaliwa kwa Yohana kama muujiza. Bila shaka, kuzaliwa kwa Yesu hakuna kifani.

Malaika Gabrieli alitangaza kuzaliwa kwa Yohana kwa Zakaria katika hekalu. Hii ilikuwa ni jibu kwa maombi ya Elisabeti, ambaye alikuwa mzee na hakuweza kupata watoto (sura ya [8-13](#)). Malaika alimwambia Zakaria kwamba lazima ampe mtoto jina "Yohana." Gabrieli pia alieleza jukumu lake kama mtangazaji wa kuja kwa Masihi (sura ya [13-17](#)). Utoaji huu maalum kwa Mungu tangu kuzaliwa ni sawa na wito wa nabii wa Agano la Kale, Yereemia (tazama [Yereemia 1:5](#)).

Yohana na Yesu walikuwa jamaa. Elisabeti ni jamaa wa Maria ([Luka 1:36](#)). Hii inaweza kumaanisha alikuwa binamu, shangazi, au walitoka kabila moja.

Hadithi za injili hazielezi kuhusu utoto wa Yohana, kama ilivyo kwa Yesu. Mwinjilisti Luka anasema tu kwamba Yohana "alikua na kuwa na nguvu katika roho; na aliishi nyikani mpaka wakati wa

kuonekana kwake hadharani kwa Israeli" ([Luka 1:80](#)).

Baadhi ya wasomi wanaamini kwamba Waeseni huenda walimlea Yohana. Waliishi katika jamii karibu na Bahari ya Chumvi na Mto wa Yordani. Waeseni walikuwa na desturi ya kulea wavulana katika jamii yao ya nyikani. Kuna baadhi ya mfanano kati ya dhehebu la Qumran, linalojulikana kutoka kwa Nyaraka za Bahari ya Chumvi, na huduma ya baadaye ya Yohana Mbatizaji. Wote walifanya mazoea ya kujidhibiti (ufukara) na walikaa mbali na maisha ya Yerusalemu. Walitumia ubatizo kuanzisha wanachama wa jamii yao na kuonyesha toba. Yohana na kundi la Qumran pia walilenga kwenye "nyakati za mwisho," wakisubiri matendo ya mwisho ya Mungu katika historia. Hata hivyo, kuna tofauti nyingi muhimu kati ya Yohana na kundi la Qumran.

Muonekano na Utambulisho wa Yohana

Injili ya Marko inaanza na Yohana Mbatizaji akitokea. "Yohana Mbatizaji alitokea nyikani, akihubiri ubatizo wa toba kwa ajili ya msamaha wa dhambi" ([Marko 1:4](#)). Agano la Kale linaunganisha Yohana na nyika ya Yudea hasa. Katika nyika, Mungu alijifunua kwa Mose ([Kutoka 3](#)). Alitoa sheria, na akafanya agano (makubaliano maalum) na Israeli (sura ya [19](#)). Nyika pia ilikuwa mahali pa kimbilio kwa Mfalme Daudi ([1 Samweli 23-26; Zaburi 63](#)) na nabii Eliya ([1 Wafalme 19](#)). Watu wa Mungu walitarajia kuwa ni mahali ambapo Mungu angewaokoa katika siku zijazo ([Isaya 40:3-5; Ezekieli 47:1-12; Hosea 2:14-15](#)).

Yohana Mbatizaji alivaa nguo za kipekee zilizotengenezwa kutoka kwa nywele za ngamia na mkanda wa ngozi ([Marko 1:6](#)). Vazi hili lingeweza kuwakumbusha watu kuhusu nabii Eliya ([2 Wafalme 1:8](#)) au manabii kwa ujumla ([Zekaria 13:4](#)). Mlo wake ulijumuisha nzige na asali ya mwituni ([Marko 1:6](#)). Hivi vilikuwa ni vyakula vilivyoruhusiwa kuliwa ("safi") kulingana na sheria za chakula za Mambo ya Walawi. Kama wale wa Qumran, Yohana alikula chakula kilichotolewa na jangwa. Hii ilikuwa sehemu ya mtindo wa maisha wa kujinyima au wa kimonaki uliotekelezwa na Yohana na wafuasi wake ([Mathayo 9:14; 11:18](#)).

Yohana alijiuliza yeye alikuwa nani? Watu walimuuliza kama alikuwa Masihi, Eliya, au nabii anayetarajiwa ([Yohana 1:20-23](#)). Yohana alisema tu yeye ni, "Sauti ya mtu aliaye: 'Andaa njia ya Bwana katika nyika' " ([Isaya 40:3](#)). Swali hili linatoka mwishoni mwa kipindi cha Agano la Kale. Watu walidhani unabii kutoka kwa Mungu ulikuwa

umekoma ([Zekaria 13:2-6](#)). Lakini watu walitarajia kurudi kabla ya ufalme wa kimsihi kufika (tazama [Yoeli 2:28-29](#); [Malaki 3:1-4](#)). Wengine walidhani nabii wa mwisho angekuwa kama Mose ([Kumbukumbu la Torati 18:15](#)). Wengine walitarajia kurudi kwa "Eliya" kama ilivyotabiriwa katika [Malaki 4:5-6](#). Yohana hakudai majukumu haya ([Yohana 1:20-23](#)). Lakini muonekano wake, mtindo wa maisha, na ujumbe wake uliwafanya watu kufikiria alikuwa nabii wa wakati wa mwisho ([Mathayo 14:5](#); [Marko 11:32](#)). Yesu pia alimtambua Yohana kama nabii huyu wa mwisho "Eliya" ([Mathayo 11:7-15](#)). Malaki alitabiri kwamba angeitangaza kuja kwa Bwana ([Malaki 3:1-4](#); [4:5-6](#)).

Ujumbe wa Yohana

Ujumbe wa Yohana ulikuwa na sehemu tatu:

1. Onyo kuhusu hukumu ijayo na "Yule Anayekuja."
2. Wito wa kutubu kwa sababu ufalme wa mbinguni ulikuwa unakaribia.
3. Hitaji la kuonyesha toba kwa kuishi kwa njia inayompendeza Mungu.

Wayahudi wengi walitarajia kwamba hukumu ya kimsiya ingelea baraka kwao na uharibifu kwa wale wanaowakandamiza. Hata hivyo, Yohana alionya kwamba kuwa Myahudi pekee hakutoshi kuepuka hukumu ([Luka 3:8](#)). Ni toba ya kweli pekee ingeweza kuzuia uharibifu ([Mathayo 3:2](#)). Yohana alitarajia Yule Ajaye kuhukumu kwa kubatiza taifa "kwa Roho Mtakatifu na kwa moto" ([Luka 3:16](#)).

Kwenye Agano la Kale, moto uliwakilisha uharibifu na utakaso ([Malaki 4:1](#); [3:1-4](#)). "Kumiminwa" kwa Roho Mtakatifu kulimaanisha baraka ([Isaya 32:15](#); [Ezekieli 39:29](#); [Yoeli 2:28](#)) na utakaso ([Isaya 4:2-4](#)). Hukumu iliyotarajiwa ya Yohana ilikuwa na matokeo mawili: Mungu angeharibu wale ambao hawakutubu au angebariki wale waliotubu na kuishi maisha ya haki ([Mathayo 3:12](#)).

Ili kujiandaa kwa tukio hili linalokuja, Yohana aliwasihia wasikilizaji wake watubu ([Mathayo 3:2](#)). Hii ilimaanisha kumrudia Mungu na kumtii ili waweze kupokea msamaha wa dhambi. Mabadiliko haya katika uhusiano wa mtu na Mungu yanapaswa kuonekana katika jinsi mtu anavyoishi kila siku. Kwa mfano, watoza ushuru wanapaswa kuwa waaminifu ([Luka 3:12-13](#)). Askari wanapaswa kutenda haki (sura ya [14](#)). Kila mtu anapaswa

kuonyesha huruma kwa watu maskini (sura ya [10-11](#)).

Ubatizo wa Yohana

Katika maeneo kadhaa, Injili zinasema kwamba Yohana alibatiza watu waliotubu dhambi zao. Hii ilijumuisha Mto wa Yordani ([Marko 1:5](#)), Bethania ng'ambo ya Yordani ([Yohana 1:28](#)), na Ainoni karibu na Salimu ([Yohana 3:23](#)). Hii ilikuwa sehemu kuu ya ujumbe wa Yohana kuhusu toba. Aliwaonya kuhusu hukumu ijayo na ujio wa Masihi. Wakati watu walikuja kwa ubatizo, ilionyesha walikuwa na tamaa ya msamaha. Pia walitaka kuachana na matendo yao ya zamani yenye dhambi. Walikuwa na tamaa ya kuwa sehemu ya ufalme wa kimsihi wa baadaye.

Je, ni nini kilikuwa msingi wa jinsi Yohana alivyofanya ubatizo? Katika Agano la Kale, kulikuwa na sherehe za kuosha ili kuhakikisha watu walikuwa safi mbele za Mungu ([Mambo ya Walawi 14-15](#); [Hesabu 19](#)). Walifanya maoshaji haya mara kwa mara na walizingatia zaidi sherehe yenyewe kuliko usafi wa maadili. Hata hivyo, manabii walihimiza usafi wa maadili uliunganishwa na kuosha kwa maji ([Isaya 1:16-18](#); [Yeremia 4:14](#)). Hili lilikuwa jambo muhimu zaidi. Manabii walitabiri usafi wa kiroho kutoka kwa Mungu katika nyakati za mwisho kabla ya Siku ya Hukumu ([Ezekieli 36:25](#); [Zekaria 13:1](#); tazama pia [Isaya 44:3](#)). Yohana huenda aliamini kuwa usafi huu wa nyakati za mwisho ulikuwa unafanyika kupitia ubatizo wake wa maji.

Ubatizo wa Prosylete huenda uliathiri ubatizo wa Yohana. Hii ilikuwa sherehe ya kuwabadilisha wasio Wayahudi kuwa Wayahudi. Sherehe zote mbili zilisitiza kukataa maisha ya zamani; zilifanyika mara moja; na zilihusisha kuzamishwa ndani ya maji. Hata hivyo, ubatizo wa Yohana ulikuwa kwa Wayahudi, si kwa waongofu wasio Wayahudi. Uliandaa watu kwa ajili ya ujio wa enzi mpya. Haiwezekani kwamba ubatizo wa prosylete ulikuwa ushawishi mkuu kwenye desturi ya Yohana. Badala yake, aliona Wayahudi wote wakihitaji toba, kwa msingi wa enzi ya kimsiya inayokaribia (tazama [Mathayo 3:7-10](#)).

Ubatizo wake ulikuwa na uhusiano na msamaha wa dhambi. Kwa hiyo, kwa nini Yesu, Mwana wa Mungu asiye na dhambi, aliomba ubatizo? Yohana alimuuliza Yesu swali hili ([Mathayo 3:14](#)). Yesu alisema, "Inafaa kwetu kutimiza haki yote kwa njia hii" (sura ya [15](#)).

Hii ilikuwa kweli kwa njia tano:

1. Kwanza, ubatizo wa Yesu ulionyesha utii wake kwa mapenzi ya Mungu.
2. Pili, kwa kukubali ubatizo wa Yohana, Yesu aliunga mkono huduma na ujumbe wa Yohana. Yesu alithibitisha kuwasili kwa ufalme wa Masihi anayekuja, na umuhimu wa toba.
3. Tatu, kupitia ubatizo, Yesu aliwakosoa wale wanaojiona kuwa wenye haki kwa kutotubu. Alijiunga na watoza ushuru na wenye dhambi waliotubu, wakisubiri ufalme wa Mungu ([Luka 7:29-30](#)).
4. Nne, Yesu hakumruhusu Yohana kumbatiza kwa ajili ya msamaha wa dhambi zake binafsi, bali alifanya hivyo kuwakilisha watu wa Mungu. Ubatizo wake ulionyesha mshikamano na wao katika hitaji lao la wokovu. Baadaye, angeonyesha mshikamano huu alipohukumiwa msalabani.
5. Sauti kutoka mbinguni ([Marko 1:11](#)) na kushuka kwa Roho Mtakatifu ([Luka 3:21-22](#)) vilionyesha mwanzo wa huduma ya Yesu kupitia ubatizo wa Yohana.

Yohana Alifikiria Nini Kuhusu Yesu?

Katika huduma yake yote, Yohana alielekeza kwa mtu aliye mkuu zaidi kuliko yeye mwenyewe. Alisema hakuwa na thamani hata ya kuwa mtumishi wa Yesu ([Marko 1:7](#)). Yohana aliamini kwamba alikuwa akitayarisha njia kwa ajili ya kazi ya Mungu kupitia Masihi. [Isaya 40:3](#) inaelezea jukumu hili ([Luka 3:4-6](#)). Watu walipomuuliza, Yohana alikanusha waziwazi kwamba yeye si Masihi. Alijiweka chini ya huyu "Anayekuja" ([Marko 1:7-8](#); [Yohana 1:26-28](#); [3:28-31](#)). Kuwasili kwa Yesu kwa ubatizo kulionyesha mara ya kwanza Yohana kuunganisha matarajio yake na Yesu ([Yohana 1:35-36](#)).

Yohana alimtambua Yesu kama Masihi kabla ya ubatizo ([Mathayo 3:14](#)). Mungu alithibitisha kwamba Yesu alikuwa Masihi wake kwa kumtuma Roho Mtakatifu chini kama hua na kwa sauti kutoka mbinguni. Sauti hii ilinukuu kifungu kutoka katika zaburi ya Agano la Kale kuhusu Masihi ([Marko 1:11a](#), kutoka [Zaburi 2:7](#)). Pia ilinukuu kifungu

kutoka katika wimbo wa Mtumishi Anayeteseka katika Isaya ([Marko 1:11b](#), kutoka [Isaya 42:1](#)). Katika injili ya Yohana, Yohana Mbatizaji alimtambua zaidi Yesu kama "Mwanakondoo wa Mungu" ([Yohana 1:29](#)), akitabiri dhabihu ya Yesu msalabani. Yohana pia alimtambua kama "Mteule wa Mungu" (sura ya [34](#), Biblia Mpya ya Kiingereza). Hii ni njia nyingine ya kumrejelea Masihi ([Zaburi 2:7](#), tazama [Marko 1:11](#)).

Yohana alikuwa na imani thabiti kwa Yesu, hivyo inashangaza kwa nini alimuuliza Yesu akiwa gerezani, "Je, Wewe ndiye Yule ambaye alipaswa kuja, au tutafute mwingine?" ([Mathayo 11:3](#)). Wengine wanafikiri Yohana aliuliza hili kwa ajili ya wafuasi wake. Baadhi ya wasomi wa kisasa wanafikiri kuwa labda kuwa gerezani kulimfanya ahisi huzuni.

Lakini, inawezekana zaidi kwamba Yohana alikuwa na mkanganyiko kuhusu kile ambacho Masihi alikuja kufanya. Yohana alikuwa ametangaza Mmoja Ajaye ambaye angeleta moto na hukumu kwa waovu ([Luka 3:16](#)). Huenda alihangaika kuelewa mtazamo wa Yesu kuhusu kusamehe na kukubali wenye dhambi ([Mathayo 9:9-13](#)) na kuponya wagonjwa ([Mathayo 8-9](#)). Wafuasi wa Yohana walimuuliza Yesu kama yeye ndiye Masihi. Yesu alijibu kwa kunukuu [Isaya 35:5-6](#) (tazama pia [Isaya 61:1](#)). Sehemu hii inaelezea jukumu la Masihi katika kuponya na kuleta wokovu kwa watu maskini. Hii ingeweza kuwa tofauti na kile ambacho Yohana na wengine wengi walitarajia.

Yesu Alifikiri Nini Kuhusu Yohana?

Yesu alimthamini sana Yohana Mbatizaji. Yesu alionyesha hili kwa kumruhusu Yohana kumbatiza. Mara kadhaa Yesu alieleza jinsi alivyomthamini Yohana. Alimwita Yohana mtu mkuu zaidi aliyewahi kuishi ([Luka 7:28](#)). Hii bila shaka haikumjumuisha yeye mwenyewe. Yesu pia alielezea huduma ya Yohana kama "taa iliyowaka na kutoa mwanga" ([Yohana 5:33-35](#)). Alisema kwamba Mungu aliamuru ubatizo wa Yohana ([Luka 20:1-8](#)).

Yohana alikuwa wa kipekee kwa sababu aliishi wakati wa mabadiliko. Alikuwa wa mwisho katika kipindi cha Agano la Kale, kipindi cha sheria na manabii ([Luka 16:16](#)). Hii ilitangulia enzi ya Masihi au ufalme wa Mungu. Yohana alikuwa nabii wa mwisho na mkuu zaidi, kama Eliya, ambaye aliandaa watu kwa ajili ya hukumu ya Mungu ([Mathayo 11:13-15](#); [Luka 1:17](#)). Yohana alikuwa sehemu ya wakati wa sheria na manabii. Hata hivyo, hakuwa kama "mdogo" katika ufalme wa

mbinguni ([Mathayo 11:11](#)). Hii ina maana kwamba wale wanaoishi wakati ambapo ufalme wa Mungu umekuja kupitia Yesu ni wa kipekee.

Kukamatwa, Kufungwa, na Kifo cha Yohana

Herode Antipa alimkamata na kumkata kichwa Yohana. Kwa hivyo, tunahitaji kuzingatia msimko wa kimasiya ambao Yohana alisababisha na ujumbe wake ([Luka 3:15-18](#)). Herode na watawala wengine walikuwa waangalifu kwa yeyote ambaye angeweza kusisimua umati kwa mazungumzo ya kiongozi mpya wa kimasiya au mwokozi. Harakati za kimasiya za awali zilikuwa zimesababisha vurugu dhidi ya utawala wa Kirumi na Herode.

Herode Antipa alikabiliwa na ukosoaji kwa kumuoa Herodia, mke wa zamani wa kaka yake Filipo. Ndoa yake ya kwanza na binti wa Aretus II ilikuwa muungano wa kisiasa na ufalme wa Wanabatea wa Perea. Ndoa yake na Herodia ilivunja muungano huu na kusababisha mvutano kati ya familia hizo. Yohana alikosoia ndoa mpya ya Herode ([Mathayo 14:3-12](#)). Herode aliona hili kama tishio kwa mamlaka yake. Mwandishi wa historia Myahudi Josephus anarekodi kwamba Herode alimkamata Yohana kwa sababu aliogopa ushawishi wa Yohana juu ya watu. Alimfunga Yohana katika ngome ya Machaerus karibu na Bahari ya Chumvi. Herode hakumuua Yohana mara moja kwa sababu aliogopa uadilifu wa Yohana ([Marko 6:20](#)) na jinsi watu wangeitikia ([Mathayo 14:5](#)). Injili zinaongeza kwamba Herodia alikuwa na hasira na Yohana ([Marko 6:19](#)). Alipanga kumkata kichwa Yohana ([mistari 21-29](#)). Hili lilitokea karibu mwaka wa 29 au 30 BK.

Wanafunzi wa Yohana

Kikundi cha wafuasi kilikusanyika karibu na Yohana wakati wa maisha yake ([Yohana 1:35](#)). Hata hivyo, hakuwa na mpango wa kuanzisha harakati ya kudumu, kwani hii ingepingana na ujumbe wake kuhusu Siku ya Hukumu inayokuja. Wanafunzi wa Yohana walikuwa pengine kikundi kidogo ambacho aliwabatiza na walikuwa wakimsubiri Masihi. Baadhi yao walianza kumfuata Yesu baada ya Yohana kumtambua kama Yeye Ajaye ([Yohana 1:37](#)). Wengine walibaki na Yohana, wakizungumza naye alipokuwa gerezani kuhusu shughuli za Yesu ([Luka 7:18-23](#)). Baada ya kifo cha Yohana, walipanga mazishi yake ([Marko 6:29](#)).

Tunajua kidogo kuhusu kile ambacho kundi la wanafunzi wa Yohana walifanya. Hata hivyo, kufunga ilikuwa ni desturi muhimu kwao, kama

ilivyokuwa kwa Mafarisayo ([Matt 9:14](#)). Inawezekana walifuata mfano wa Yohana katika kufunga ([Luka 7:33](#)). Katika Uyahudi wa kipindi hicho, watu mara nyingi waliunganisha maombi na kufunga. Wanafunzi wa Yohana pia walijulikana kwa maombi ambayo mwalimu wao aliwafundisha ([11:1](#)). Kutokana na hili, wanafunzi wa Yesu walimuomba awafundishe kuomba. Yesu kisha akawafundisha "Sala ya Bwana" (sura y [2-4](#)).

Baada ya Yohana kufa, baadhi ya wanafunzi wake huenda walijiunga na wafuasi wa Yesu (tazama [Luka 7:29-30](#)). Hata hivyo, si wote walifanya hivyo. Takriban miaka 25 baadaye, mtume Paulo na Wakristo wengine walikutana na wanafunzi wa Yohana huko Efeso ([Matendo 18:24-29:7](#)). Waliposikia kuhusu Yesu, hawa wafuasi wa Yohana walimtangaza Yesu kama Masihi. Paulo aliwabatiza kwa jina la Yesu, na wakapokea Roho Mtakatifu ([19:4-7](#)). Nyaraka za baadaye zinaonyesha kwamba baadhi ya makundi yaliendelea kumheshimu Yohana. Wengine hata walimchukulia kama Masihi, karne nyingi baada ya kipindi cha Agano Jipya.

Yohana, Mtume

Mtume anayejulikana kama "mwanafunzi ambaye Yesu alimpenda"; mwandishi wa Injili ya nne, nyaraka tatu, na labda Ufunuo.

Mtume Yohana ana sifa kubwa miongoni mwa Wakristo, na ushawishi wake umeonekana kupitia karne nyingi. Licha ya hayo, Yohana ni mtu anayeshangaza kwa kutokuwepo wazi. Anapojitokeza katika kurasa za Agano Jipya (AJ), mara nyingi huwa na Petro au Yakobo, na ikiwa kuna mazungumzo ya kufanywa, kawaida ni mwenzake Petro anayefanya hivyo; kwa hivyo, hakuna mengi ya kutegemea kuandika wasifu.

Baba yake Yohana aliitwa Zebedayo, na Yohana alikuwa na kaka aitwaye Yakobo ([Math 4:21](#)). Miongoni mwa wanawake waliokuwa msalabani, Mathayo anataja Maria Magdalene, Maria mama wa Yakobo na Yosefu, na "mama wa watoto wa Zebedayo" ([27:56](#)). Marko anataja Maria wawili na anaongeza Salome ([Mark 15:40](#)). Hii inaonyesha kuwa Salome huenda alikuwa mama yake Yohana. Ikiwa Mathayo na Marko wanataja wanawake wale kama vile Yohana, basi Salome alikuwa "dada wa mama yake Yesu" ([Yoh 19:25](#)). Hii ingemfanya Yohana kuwa binamu wa Yesu. Hatuwezi kuwa na uhakika wa hili, kwa kuwa kulikuwa na wanawake wengi pale ([Math 27:55](#)) na hakuna njia ya kuwa na

uhakika kwamba Mathayo, Marko, na Yohana wanataja wanawake watatu wale wale. Wengi wanakubali utambulisho huo, lakini hatuwezi kusema zaidi.

Yohana alikuwa miongoni mwa wale ambao Yesu aliwaita kando ya Bahari ya Galilaya ([Math 4:21-22](#); [Mark 1:19-20](#)). Hii inamfanya kuwa mmoja wa wanafunzi wa kwanza. Inawezekana pia kwamba alikuwa mwenzake asiyejulikana wa Andrea wakati mtume huyo alipomfuata Yesu kwa mara ya kwanza ([Yoh 1:35-37](#)). Yohana alikuwa muhimu katika kikundi kidogo karibu na Yesu kwani alikuwa mmoja wa watatu waliokuwa karibu sana na Mwalimu. Wanafunzi hawa walichaguliwa kuwa na Yesu katika matukio mengi makubwa. Yohana, pamoja na ndugu yake Yakobo na Petro, walikuwepo katika Kubadilika kwa Sura ([Math 17:1-2](#); [Mark 9:2](#); [Luka 9:28-29](#)). Yesu pia aliwachukua hawa watatu tu ndani ya nyumba ya Yairo alipomfufua binti ya mtu huyo ([Mark 5:37](#); [Luka 8:51](#)). Kabla ya kukamatwa kwa Yesu, ni hawa watatu aliowachukua kuomba naye katika Bustani ya Gethsemane ([Math 26:37](#); [Mark 14:33](#)). Ingawa watatu hao walionywa kwa kulala badala ya kuangalia katika maombi, hatupaswi kupuuza ukweli kwamba katika wakati huo wa ugumu mkubwa, wakati Yesu alikabiliwa na matarajio ya kifo msalabani, ni kwa hawa watatu aliowatazamia msaada.

Kuna matukio mengine ambapo Yohana anatajwa katika Injili. Luka anatueleza kuhusu mshangao wa Yohana wakati wa tukio la miujiza la kukamata samaki ([Luka 5:9-10](#)). Hii ni ya kushangaza hasa kwa kuwa Yohana alikuwa mvuvi. Karibu na mwisho wa huduma ya Yesu, tunamkuta Yohana akija kwa Yesu pamoja na Petro, Yakobo, na Andrea kuuliza lini mwisho utakuja na ni ishara gani itakapotokea wakati mambo yote yatakapofikia kilele chake ([Mark 13:3-4](#)). Na katika jioni ya mwisho, Yesu alimtuma Petro na Yohana kuandaa mlo wa Pasaka ([Luka 22:8](#)).

Vifungu kama hivi vinaonyesha kwamba Yohana aliheshimiwa sana miongoni mwa mitume na kwamba alisimama karibu sana na Yesu. Lakini kuna dalili kwamba mwanzoni Yohana hakuweza kuelewa kile ambacho Yesu alisimamia. Marko anapotoa orodha yake ya Kumi na Wawili, anatuambia kwamba Yesu aliwapa Yakobo na Yohana jina "Boanerges," ambalo linamaanisha "wana wa radi" ([Mark 3:17](#)). Baadhi ya watu katika kanisa la awali walielewa jina hili kama sifa, wakifikiri kwamba lilimaanisha ushuhuda wa Yakobo na Yohana kwa Yesu ungekuwa wenye

nguvu kama radi. Lakini wengi wanaona kuwa linaashiria tabia yao ya hasira. Tunaona hili, kwa mfano, wakati Yohana anakutana na mtu aliyekuwa akitoa pepo kwa jina la Yesu. Yohana anamwagiza asifanye hivyo, "kwa kuwa yeye si mmoja wa kundi letu" ([Mark 9:38](#); [Luka 9:49](#)).

Marko pia anatueleza kuhusu tukio ambapo wana wa Zebedayo walimwomba Yesu nafasi mbili kuu katika ufalme wake, mmoja kuwa upande wake wa kulia na mwingine upande wa kushoto ([Mark 10:35-40](#)). Mathayo anaongeza kwamba maneno hayo yalizungumzwa na mama yao, lakini hatuachi na shaka kwamba Yakobo na Yohana walihusika ([Math 20:20-22](#)). Yesu aliwauliza kama wangeweza kunywa kikombe ambacho angekunywa na kubatizwa kwa ubatizo ambao angepokea. (Kwa wazi, haya ni mafumbo ya mateso ambayo Yesu angepitia baadaye.) Yakobo na Yohana walithibitisha kwamba wangeweza, na Yesu aliwahakikishia kwamba kwa kweli wangepitika hivyo. Hata hivyo, hakuwapa uhakika kuhusu nafasi zao katika ufalme wa Baba. (Lakini ni wazi kwamba Yakobo na Yohana wangeteseka kwa ajili ya Kristo.) Wakati huo pia walishindwa kuelewa roho ya upendo iliyomgusa Bwana wao na ilihitajika kwao pia.

Tukio lingine linaloonyesha roho hiyo ya dhoruba ni moja linalohusisha wakazi wa kijiji cha Wasamaria ambao walikataa kuwapokea kundi dogo walipokuwa wakisafiri. Yakobo na Yohana waliposikia habari hiyo, walimuuliza Yesu kama anataka wawitie moto kutoka mbinguni ili kuwaangamiza wakazi wa kijiji ([Luka 9:54](#)). Walikuwa wazi kuwa na tofauti na Yesu, na kwa hakika aliwakemea. Lakini hatupaswi kupuuza bidii waliyokuwa nayo kwa Bwana wao, wala imani yao kwamba kama wangeita moto ungalikuja. Walikuwa na uhakika kwamba Mungu hangeacha kujibu maombi ya wale waliotaka kisasi juu ya wapinzani wa Yesu. Kuna bidii hapa na imani, ingawa pia kuna roho ya kutokuwa na upendo.

Injili za sinoptiki zinatuonyesha Yohana kama mfuasi mwenye bidii na mwaminifu wa Yesu. Hajaonyeshwa kuwa mpole na mwenye kujali. Wakati huu, alijua kidogo kuhusu upendo unaopaswa kumtambulisha mfuasi wa Yesu, lakini alikuwa na imani na msimamo wa dhiti kwamba Mungu angemfanikisha Yesu na wale waliomtumikia.

Yohana haitajwi kwa jina katika Injili ya nne, lakini kuna vifungu vinavyoongea kuhusu "mwanafunzi ambaye Yesu alimpenda" ([Yoh 13:23](#); [19:26](#); [20:2](#); [21:7, 20](#)). Hatutajwi huyu alikuwa nani, lakini

ushahidi unaonekana kuonyesha kuwa alikuwa mtume Yohana. Kwa mfano, kuna simulizi la safari ya uvuvi katika sura ya [21](#), na orodha ya wale waliokwenda kuvua. Inajumuisha Petro, ambaye lazima atolewe kama “mwanafunzi ambaye Yesu alimpenda” kwa sababu mara nyingi anatajwa pamoja na mwanafunzi mpendwa. Tomaso na Nathanaeli walikuwepo, lakini hakuna sababu ya kuona yeyote kati yao kama mgombea anayefaa. Wanaume wawili wasiotajwa majina na wana wa Zebedayo wanakamilisha kundi hilo. Yakobo ametengwa kama mwandishi kwa sababu ya kifo chake cha mapema—karibu 44 Baada ya Kristo (BK) ([Matendo 12:2](#)). Hii inatuacha na Yohana au mmoja wa wanaume wasiotajwa majina. Yohana anapendelewa na ukweli kwamba mwanafunzi mpendwa anahusishwa na Petro mara kadhaa ([Yoh 13:23-24](#); [20:2](#); [21:7](#)). Tunajua kutoka kwa Injili nyingine kwamba Petro na Yohana (pamoja na Yakobo) walikuwa karibu sana (tazama pia [Matendo 3](#); [8:14](#); [Gal 2:9](#)). Bila shaka, mmoja wa wanafunzi wasiotajwa majina anaweza kuwa mwanafunzi mpendwa, lakini hatuna sababu ya kudhani hivyo. Zaidi ya hayo, dhana kama hiyo inakabiliwa na tatizo la kutokutajwa kwa jina la mtume Yohana katika Injili yote ya nne. Ikiwa Yohana aliandika kitabu hiki, tunaweza kuelewa kwanini hakujitaja mwenyewe. Lakini ikiwa iliandikwa na mtu mwingine, kwa nini mtu huyo angeacha kutaja mtu maarufu katika kundi la mtume kama Injili nyingine zinavyoonyesha Yohana alivyokuwa? Aidha, ikiwa Yohana ndiye mwandishi, ingeweza kueleza kwa nini Yohana Mbatizaji anaitwa tu “Yohana.”

Inasemekana kwamba “mtume aliyependwa na Yesu” si aina ya jina ambalo mtu angejipa kwa kawaida, lakini pia inapaswa kusemwa kwamba si aina ya jina ambalo mtu angeweza kutumia kwa mwingine kwa kawaida. Na inaweza kuwa kwamba Yohana alilitumia kwa njia ya unyenyekevu—kwa sehemu kwa sababu hakutaka kujionyesha kwa kutumia jina lake, sehemu kwa sababu alitaka kusisitiza ukweli kwamba ni kwa sababu Yesu alimpenda ndivyo ilivyomfanya kuwa jinsi alivyo.

Ikiwa utambulisho huu unaweza kukubaliwa, tunajifunza zaidi kuhusu mtume. Hatupaswi, bila shaka, kusoma maneno “mwanafunzi ambaye Yesu alimpenda” kana kwamba yanamaanisha kwamba Yesu hakuwapenda wanafunzi wengine. Aliwapenda wote. Lakini yanapotumika kwa Yohana, yanamaanisha kwamba alikuwa kweli mpendwa, labda pia kwamba alitambua kwamba alidai yote aliyokuwa nayo na yote aliyokuwa kwa upendo huo. Kwamba alikuwa karibu sana na Yesu

inaonyeshwa na ukweli kwamba aliegemea kifuani mwa Yesu kwenye Karamu ya Mwisho ([Yoh 13:23](#)). Pia inatuambia kitu kuhusu uhusiano wake na Mwalimu kwamba alikuwa msalabani wakati Kristo aliposulubiwa na kwamba ni kwake Yesu alitoa jukumu la kumtunza mama yake ([19:26-27](#)). Mtu angeweza kutarajia kwamba Yesu angechagua mmoja wa familia yake kwa jukumu hili. Lakini ndugu zake hawakuamini kwake, ilhali Yohana na Maria walifanya hivyo. Tukio hili linaonyesha wazi kwamba uhusiano wa karibu ulikuwepo kati ya Yesu na mwanafunzi aliyempenda.

Asubuhi ya kwanza ya Pasaka, Yohana alikimbia na Petro hadi kaburini wakati Maria Magdalene alipowaambia kuwa lilikuwa tupu. Alishinda mbio lakini alisimama nje ya kaburi hadi Petro alipofika. Petro, kiongozi wa watu, aliingia moja kwa moja, na Yohana akafuata. Tunasoma kwamba aliona na kuamini ([Yoh 20:8](#)). Kisha katika sura ya [21](#) tunasoma kuhusu mwanafunzi mpendwa akivua samaki na wengine. Kwa umuhimu, ni yeye aliyemtambua kuwa ni Yesu aliyesimama ufukweni na kuwaambia wapi watupe wavu ([21:7](#)).

Hakuna mengi ya kuongeza kwenye picha hii tunapogeukia Matendo. Mwanzoni, jina la Yohana linapatikana katika orodha ya Kumi na Wawili ([Matendo 1:13](#)); na baadaye, tunapoambiwa juu ya kifo cha Yakobo, inabainishwa kuwa alikuwa kaka yake Yohana ([12:2](#)). Katika kila marejeo mengine ya Yohana, yuko pamoja na Petro. Wawili hawa walikuwa vyombo ambavyo Mungu alitumia kuleta uponyaji kwa mtu aliyekuwa kiwete (sura [3](#)). Wakati huo, walikuwa wanaenda hekaluni saa ya maombi. Hii inasema kitu kuhusu tabia zao za ibada. Maombi saa ya tisa inaonekana inahusu huduma ya maombi ya Kiyahudi iliyofanyika wakati huo huo na sadaka ya jioni (yaani, karibu saa tisa alasiri). Inaonekana, Petro na Yohana walikuwa wanaendeleza tabia za ibada za Wayahudi wacha Mungu wenye nia na hekalu na shughuli zake zote. Katika tukio lingine, hawa wawili walikamatwa na kufungwa kwa sababu ya kuhubiri juu ya ufufuo wa Yesu ([4:1-3](#)). Waliletwa mbele ya baraza, ambapo Petro alizungumza kwa niaba yao. Baraza liliona kuwa watu hawa wawili walikuwa “watu wa kawaida, wasio na elimu” (mstari [13](#)). Hii inamaanisha kuwa hawakuwa na elimu ya kawaida ya kichungaji. Kwa viwango vya baraza, walikuwa hawajasoma. Baraza liliwakataza kuzungumza juu ya Yesu, lakini jibu la mitume linaonyesha ujasiri wa kawaida wa Yohana: “Kama ni haki machoni pa Mungu kuwasikiliza ninyi badala ya Mungu, lazima mhukumu; kwa maana

hatuwezi ila kuzungumza juu ya yale tuliyoona na kusikia” (mistari [19-20](#), rsv).

Yohana alihusishwa tena na Petro wakati injili ilipoanza kuhubiriwa Samaria. Filipo alikuwa mhubiri kwa Wasamaria, lakini mitume huko Yerusalemu waliamua kumtuma Petro na Yohana kwenda Samaria waliposikia jinsi watu walivyokubali ujumbe wa injili. “Mara walipofika, walianza kuwaombea Wakristo wapya kupokea Roho Mtakatifu” ([Matendo 8:15](#), tlb), mfano wa wazi wa vipaumbele vya kitume. Hatimaye, waliweka mikono yao juu ya waumini wapya na wakapokea Roho Mtakatifu ([8:17](#)). Yohana hakutajwa moja kwa moja, lakini bila shaka alijumuisha katika “mitume” ambao walikamatwa na kuwekwa gereza kwa sababu ya wivu wa Wayahudi maarufu ([5:17-18](#)). Lakini kifungo hicho hakikudumu kwa muda mrefu, kwa kuwa malaika aliwaachilia usiku, ili waendeleo kuhubiri asubuhi na mapema (v [21](#)). Yohana anatajwa kwa jina katika [Wagalatia 2:9](#), ambapo anaunganishwa na Petro na Yakobo na watatu hao wanaitwa “nguzo za kanisa.”

Hii inaonekana kuwa kiwango cha rekodi ya Agano Jipya (AJ) kuhusu mtume Yohana. Ni wazi alikuwa mtu muhimu katika kikundi kidogo cha Wakristo wa mwanzo. Karibu kila wakati anapokuja mbele yetu katika rekodi, yuko na mtu mwingine na kawaida anayezungumza ni mwenzake, si Yohana. Lakini tunaweza kuhitimisha kwa haki kwamba alisimama karibu sana na Yesu. Labda aliingia katika akili ya Yesu zaidi ya wengine wote. Ushahidi bora wa hili ni Injili ya Yohana. Ni wazi mtu aliyeandika hii alikuwa na ufahamu mkubwa wa kiroho. Yohana huenda alikuwa zaidi ya mtafakari kuliko mtu wa vitendo na kiongozi wa watu.

Tumeona kwamba kuna sababu nzuri ya kufikiri kwamba Injili ya nne iliandikwa na mtume Yohana. Barua za Yohana pengine zilitoka kwake pia (ingawa, kama zilivyo, hazina majina). Maandishi yote ya Yohana pengine yalitoka katika jimbo la Asia. Wazushi waliotajwa katika 1 Yohana wanafanana na Wacerinthi (Wafuasi wa Cerinthus ya uzushi), ambao walikuwa Asia Ndogo mwishoni mwa karne ya kwanza, na mapokeo yanamunganisha mwandishi wa 1 Yohana na Efeso. Ni hakika kwamba mtu yule yule aliandika barua zote tatu, na ni hakika kwa kiasi kwamba mwandishi huyu pia aliandika Injili ya Yohana; Injili na barua hizo kwa hakika zinaonyesha akili ile ile ikifanya kazi katika hali tofauti.

Mwandishi aitwaye Yohana aliandika kitabu cha Ufunuo ([Ufunuo 1:1](#)), ingawa haijulikani wazi ikiwa huyu ni mtume au Yohana mwingine. Mapokeo yamemtambulisha Yohana wa Ufunuo (tazama [Ufunuo 1:1, 9; 22:8](#)) na Yohana mtume, mwandishi wa Injili ya Yohana na barua tatu za Yohana. Mtazamo huu ulifuatwa na Justin Martyr mapema kama mwaka 140. Pingamizi kuu kwa mtazamo huu ni kwamba Kigiriki cha asili hakifanani na maandiko mengine ya Yohana, kikionyesha heshima ndogo kwa sheria za lugha. Wengine wamependekeza kwamba Yohana tofauti aliandika Ufunuo, wengine kwamba wanafunzi wa Yohana waliandika Injili na barua na kwamba Yohana mwenyewe aliandika Ufunuo. Lakini bado inawezekana kwamba mtume Yohana (au mmoja wa wanafunzi wake wa karibu) aliandika Injili na barua.

Ikikisiwa kuwa Yohana mtume aliandika Ufunuo, alifukuzwa kwenda Patmo ([Ufunuo 1:9](#)). Lakini tarehe ya hili haijulikani. Ushahidi fulani ambao huenda si wa kuaminika kutoka mwishoni mwa karne ya tano unapendekiza kwamba Yohana aliuawa karibu wakati mmoja na kaka yake Yakobo (takriban 44; tazama pia [Matendo 12:2](#)). Unabii wa Yesu katika [Mark 10:39](#) hauhitaji kumaanisha kwamba wote wawili walikutana na mwisho wa ghafla na wa vurugu. Kwa nguvu zaidi ni mapokeo yanayoakisiwa na Polikrates, askofu wa Efeso (takriban 190), kwamba Yohana alikufa kifo cha kawaida huko Efeso, na na Irenaeus (takriban 175–195) kwamba Yohana alikaa Efeso hadi wakati wa mfalme Trajan (alitawala takriban 97–117).

Yoktani

Mwana wa Eberi na mdogo wa Pelegi. Makundi kadhaa ya Waarabu yalitokana naye ([Mwanzo 10:25-29; 1 Mambo ya Nyakati 1:19-23](#)).

Yose

1. Tahajia mbadala ya Yosefu, mwana wa Maria, katika [Marko 6:3](#). Tazama Yosefu #7.
2. Toleo la King James kuhusu tahajia ya Yosefu. Pia aliitwa Barnaba katika [Matendo 4:36](#). Tazama Barnaba.

Yosefu

1. Mwana wa 11 wa Yakobo na mzaliwa wa kwanza wa Raheli. Raheli alimwita mtoto huyo Yosefu, maana yake "aongeze," akieleza tamaa yake kwamba Mungu angempa mwana mwingine ([Mwa 30:24](#)).

Hakuna zaidi lililosemwa kuhusu Yosefu hadi, akiwa na umri wa miaka 17, alipoonekana akichunga mifugo ya baba yake pamoja na ndugu zake ([Mwa 37:2](#)). Yosefu alikuwa kipenzi cha baba yake, kwa kuwa alikuwa mwana wa uzee wake (aya [3](#)) na mwana wa kwanza wa mke wake kipenzi. Kwa sababu hii, ndugu zake walimchukia Yosefu. Husuda hii iliongezeka wakati Yakobo alipompa Yosefu kanzu ndefu yenye mikono mirefu na rangi nyingi (aya [3-4](#)). (Aina hii ya vazi inaonyeshwa ikiwa na michoro katika makaburi ya Waasia ya Khnumhotep II huko Beni Hasan na ya wakuu huko Gurneh, karibu na Luxor.) Uadui wa ndugu zake uliongezeka zaidi wakati Yosefu alipowafunulia ndoto zake za kutawala juu yao (aya [5-11](#)). Baadaye, Yosefu alipotumwa kwenda kuangalia ndugu zake na mifugo karibu na Shekemu, ndugu zake walimuza kwa msafara wa wafanyabiashara waliokuwa wakielekea Misri (aya [25-28](#)). Ndugu zake kisha walichukua kanzu yake, wakaizamisha katika damu ya mbuzi, na kuileta kwa Yakobo, ambaye alihitimisha kuwa Yosefu alikuwa ameuawa na wanyama wa porini (aya [31-33](#)); Yakobo alijawa na huzuni (aya [34-35](#)).

Nchini Misri, Yosefu aliuziwa Potifa, afisa wa mlinzi wa Misri ([Mwa 37:36; 39:1](#)), ambaye hatimaye alimweka Yosefu kuwa msimamizi wa nyumba yake yote. Hata hivyo, matatizo yalitokea kutoka kwa mke wa Potifa, ambaye alivutiwa na kijana Mwebrania na alijaribu kumshawishi ([39:6-10](#)). Alikataa kwa uthabiti majaribu yake, akipinga kwamba kutii matakwa yake kungekuwa usaliti kwa bwana wake na dhambi dhidi ya Mungu (aya [9](#)). Siku moja alikamata vazi lake, lakini Yosefu aliacha vazi hilo na kukimbia. Mke wa Potifa alimshtaki Yosefu kwa jaribio la ubakaji; ripoti yake iliaminika, na Yosefu alifungwa katika gereza la mfalme (aya [20](#)), ambako mnyweshaji na mwokaji wa Farao pia walikuwa wamefungwa. Wakati akiwa gerezani, Yosefu, kwa msaada wa Bwana, alitafsiri ndoto za wanaume hawa zilizokuwa na shida. Kama Yosefu alivyotabiri, mwokaji aliua na mnyweshaji alirejeshwa katika upendeleo wa kifalme (sura [40](#)).

Miaka miwili baadaye Farao aliona ndoto mbili ambazo wachawi na watu wenye hekima hawakuweza kuzitafsiri. Mnyweshaji,

akimkumbuka Yosefu, alimwita kutoka gerezani. Mungu alimfunulia Yosefu kwamba ndoto hizo zilionyesha miaka saba ya wingi, ikifuatiwa na miaka saba ya njaa ([Mwa 41:25-36](#)). Farao, akivutiwa na tafsiri ya Yosefu, alimfanya kuwa mtawala wa Misri, wa pili baada yake mwenyewe (aya [39-44](#)). Yosefu alipewa jina jipya, Safenath-panea, na mke, Asenathi, binti wa Potifera (aya [45](#)).

Yosefu alikuwa na miaka 30 alipoanza kutawala Misri. Wakati wa miaka saba ya ustawi, alikusanya akiba nzuri kwa ajili ya miaka saba ya njaa ijayo ([Mwa 41:53-56](#)). Wakati njaa ilipokuwa kali huko Palestina, Yakobo alituma wanawe wote, isipokuwa Benjamini, mwanawe mdogo, kwenda Misri kununua nafaka. Walipofika mbele ya Yosefu huko Misri, hawakumtambua. Lakini yeye aliwatambua na akakumbuka ndoto zake za miaka iliyopita ([42:8-9](#)). Baada ya kusikiliza taarifa ya familia yao, aliwatuhumu kuwa wapelelezi (aya [9-14](#)) na alisisitiza kwamba waache mmoja wa ndugu zao kama mateka na warudi na Benjamini kuthibitisha ukweli wa taarifa yao (aya [19-20](#)). Hivyo Simeoni alifungwa na kuachwa Misri (aya [24](#)).

Baada ya njaa kuongezeka huko Palestina, Yakobo aliwaambia wanawe warudi Misri kununua nafaka zaidi ([Mwa 43:1-2](#)); kwa kusita kukubali masharti ambayo msimamizi wa Misri aliwawekea, Yakobo alimruhusu Benjamini aende nao (aya [11-13](#)). Walipofika Misri, walichukuliwa hadi nyumbani kwa Yosefu, ambapo Simeoni alirudishwa kwao (aya [23](#)) na chakula kiliandaliwa kwa ajili yao (aya [33](#)). Hatimaye Yosefu alifichua utambulisho wake na kutangaza kwamba Mungu alikuwa amemtuma mbele yao ili kuhifadhi maisha yao ([45:4-8](#)). Mpango ulifanywa kwaajili ya kumfwata Yakobo; magari yalitolewa, pamoja na mahitaji ya safari (aya [21](#)). Yakobo alipofika Gosheni katika Delta ya Mto Nile, Yosefu alitoka kwenda kumlaki, na kumkumbatia baba yake mara baada ya kukutana ([46:28-29](#)). Pia alimpeleka baba yake na ndugu zake kwa Farao, ambaye aliwaruhusu kuishi katika nchi ya Gosheni ([47:6](#)).

Baada ya kujua kwamba baba yake alikuwa mgonjwa, Yosefu aliwachukua wanawe wawili, Manase na Efraimu, kwake ili wapate baraka. Aliwasilisha wana ili yule mkubwa awe kwenye mkono wa kulia wa Yakobo na mdogo kwenye mkono wake wa kushoto ili Manase apate baraka ya mzaliwa wa kwanza. Hata hivyo, Yakobo alivuka mikono yake na kwa mkono wake wa kulia juu ya Efraimu alimpa baraka kubwa zaidi ([Mwa 48:14-20](#)). Pia alimpa Yosefu ardhi aliyokuwa

ameichukua kutoka kwa Waamori (aya [22](#)). Katika kifo cha Yakobo, Yosefu alifanya mipango ya mazishi; na baada ya taratibu za mazishi kufanyika, msafara mkubwa wa mazishi ulienda Kanaani, ambapo Yakobo alizikwa na wanawe katika pango la Makozi karibu na Hebroni ([50:1-12](#)).

Yosefu alipokuwa na umri wa miaka 110, aliwaita ndugu zake na kuwaambia kwamba alikuwa karibu kufa. Aliwaapisha kwamba watakaporudi Kanaani wangechukua mifupa yake pamoja nao. Hivyo alikufa, akatiwa dawa, na kuwekwa katika jeneza huko Misri ([Mwa 50:26](#)). Miaka mingi baadaye, wakati wa kutoka Misri, Mose alichukua mifupa ya Yosefu kutoka Misri ([Kut 13:19](#)). Mabaki ya Yosefu hatimaye yalizikwa huko Shekemu katika kipande cha ardhi ambacho Yakobo alinunua kutoka kwa Hamori, baba yake Shekemu ([Mwa 33:18-20](#); [Yosh 24:32](#)). *Ona* Israeli, Historia ya; Patriarka, Kipindi cha.

2. Baba yake Igali kutoka kabila la Isakari. Igali alikuwa mmoja wa wapelelezi 12 waliotumwa na Musa kuchunguza nchi ya Kanaani ([Hes 13:7](#)).

3. Mwana wa pili wa Asafu na kiongozi wa kundi la kwanza la makuhani waliokuwa wakihudumu katika patakatifu wakati wa utawala wa Daudi ([1 Mambo ya Nyakati 25:2, 9](#)).

4. Mmoja wa wazao wa Binnui ambaye alihimizwa na Ezra kumtaliki mke wake mgeni wakati wa enzi ya baada ya uhamisho ([Ezr 10:42](#)).

5. Kuhani na kiongozi wa familia kutoka ukoo wa Shebania wakati wa siku za Yoyakimu, kuhani mkuu ([Neh 12:14](#)).

6. Mzao wa Daudi ([Mt 1:16](#); [Lk 3:23](#)) na mume wa Maria, mama wa Yesu. Yosefu alikuwa amechumbiwa na Maria, mwanamke kijana wa mji wa Nazareti. Maria alikuwa amejulishwa na malaika Gabrieli kwamba angezaa Mwana wa Mungu, ambaye angemwita Yesu ([Luka 1:31](#)) na kwamba mimba hiyo ingekuwa kazi ya Roho Mtakatifu (aya [35](#)). Yosefu hakuwa na habari ya hili, hivyo alipogundua kwamba Maria alikuwa mjamzito, aliamua kumtaliki kimya kimya, kwa kuwa alikuwa mtu mwenye haki na hakutaka kumwaibisha hadharani ([Math 1:19](#)). Malaika alimtokea katika ndoto kumweleza kilichokuwa kikiendelea ([Math 1:21](#); rej. [Is 7:14](#)). Maandishi ya Mathayo yanaweka wazi kwamba hakukuwa na muungano wa kimwili kati ya Yosefu na Maria hadi baada ya Yesu kuzaliwa ([Math 1:18, 25](#); tazama pia [Luka 1:34-37](#)).

Wakati Kaisari Augusto alitoa amri kwamba kila mtu alipaswa kujiandikisha katika mji wake wa asili kwa madhumuni ya kodi, Yosefu na Maria walirudi Bethlehemu, ambako Yesu alizaliwa baadaye ([Luka 2:1-6](#)). Baadaye, Yosefu na Maria walimpeleka mtoto Yesu hekaluni kumtoa kwa Bwana (aya [22, 33](#)). Baada ya ziara ya mamajusi, malaika alimtokea Yosefu katika ndoto na kumwagiza kumchukua Yesu na Maria kwenda Misri kumlinda mtoto huyo dhidi ya Mfalme Herode ([Math 2:13](#)). Baada ya kifo cha Herode, malaika alimtahadharisha kwa njia hiyo hiyo kurudi Israeli, hivyo familia ikaenda kuishi Nazareti. Tukio la mwisho lililorekodiwa linalomhusisha Yosefu ni tukio la Yesu hekaluni akiwa na umri wa miaka 12 ([Luka 2:41-51](#)). Yosefu hatajwi kwa jina, lakini Maria alimwambia Yesu kwamba yeye na baba yake walikuwa wakimtafuta kwa wasiwasi.

Yesu alitambuliwa na watu wa Nazareti kama "mwana wa Yosefu" ([Luka 4:22](#); [Yoh 1:45](#); [6:42](#)). Ni kupitia marejeleo yanayomtambulisha Yesu ndipo tunapojifunza kuhusu kazi ya Yosefu. Mara mbili Yesu anatajwa kama "mwana wa seremala" ([Math 13:55](#); [Mark 6:3](#)). Yosefu hakuwa seremala kwa maana yetu ya neno hilo, kwani nyumba zilijengwa zaidi kwa mawe na udongo. Alikuwa fundi wa mbao au mchoraji wa mbao, na pengine kazi yake nyingi ilikuwa na fanicha na vifaa vya kilimo.

Wakati wa huduma ya Yesu, ni mama yake na ndugu zake waliokuja kumtafuta ([Math 12:46-50](#); [Mark 3:31-35](#)), hivyo inadhaniwa kuwa wakati huo Yosefu alikuwa amekufa. Yosefu alikuwa baba wa Yakobo, Yosefu, Simoni, Yuda, na dada ambao hawajatajwa majina ([Math 13:55](#); [Mark 6:3](#)).

Angalia pia Ndugu za Yesu; Nasaba ya Yesu Kristo.

7. Mwana wa Yosefu na Mariamu na kaka yake Yesu ([Math 13:55](#)); pia anaitwa Yose katika [Marko 6:3](#). *Tazama* Ndugu za Yesu.

8. Mzaliwa wa Arimathaya na mfuasi wa Yesu ambaye alitoa kwa ajili ya mazishi yake. Alikuwa mtu tajiri kutoka mji wa Arimathaya na mwanachama anayeheshimika wa baraza ([Mark 15:43](#)). Alikuwa mtu mwema na mwenye haki na hakukubaliana na uamuzi wa kumsulubisha Yesu ([Luka 23:50-51](#)). Yosefu wa Arimathaya alikuwa mfuasi wa siri wa Yesu kwa sababu alikuwa na hofu ya Wayahudi ([Yn 19:38](#)), lakini baada ya Kusulubiwa alijipa ujasiri na kwenda kwa Pilato kuomba mwili wa Yesu. Yeye na Nikodemo walichukua mwili, wakautibu kwa manukato, na kuufunga kwa vitambaa vya kitani, kulingana na

desturi za mazishi za Kiyahudi. Katika bustani iliyo karibu kulikuwa na kaburi jipya la mwamba la Yosefu ambalo hakuna mtu aliyewahi kuzikwa. Hapa walimweka Yesu na kufunga kaburi kwa jiwe kubwa.

9. Mwana wa Mattatia na babu wa Yesu ([Lk 3:25](#)). *Tazama* Nasaba ya Yesu Kristo.

10. Tafsiri ya TLA (Tafsiri ya Mfalme James.) ya Josech, babu wa Yesu, katika [Luka 3:26](#). *Tazama* Josech.

11. Mwana wa Yona na babu wa Yesu ([Luka 3:30](#)). *Tazama* Ukoo wa Yesu Kristo.

12. Mwanafunzi wa Yesu aliyeitwa "Barsaba" na "aliyepewa jina la pili Yusto" ([Matendo 1:23](#)). Yosefu alikuwa mmoja wa wagombea waliowekwa mbele na mitume 11 kuchukua nafasi ya Yuda Iskariote. Hata hivyo, ni Mathia ndiye aliyechaguliwa.

13. Mlawi wa Kipro ambaye aliuza shamba na kuwapa mitume mapato yake. Alipewa jina la utani "Barnaba," linalomaanisha "mwana wa faraja," na mitume ([Matendo 4:36](#)). *Tazama* Barnaba.

Yuda

1. Mwana wa Simoni, aliyeitwa Iskariote; mmoja wa wanafunzi 12 wa Yesu. Asili ya Iskariote haijulikani. Inawezekana ilimaanisha mahali alipozaliwa, mji wa Keriothi. Nyumba yake ya utotoni huenda ilikuwa Keriothi ya Moabu, mashariki mwa Yordani ([Yeremia 48:24](#); [Amosi 2:2](#)), au Keriothi-hezron ya kusini mwa Yuda, pia inajulikana kama Hazori ([Yoshua 15:25](#)). Pendekezo lisilo la uwezekano linaunganisha Iskariote na neno la Kiaramu linalomaanisha "mwuaji," neno ambalo hatimaye lilihusishwa na jina la Yuda kwa sababu ya usaliti wake kwa Yesu.

Jina la Yuda Iskariote linaonekana mwisho katika orodha ya wanafunzi ([Mathayo 10:4](#); [Marko 3:19](#); [Luka 6:16](#)), labda ikionyesha aibu yake katika mawazo ya waumini wa baadaye badala ya umuhimu wake wa awali miongoni mwa Kumi na Wawili. Wakati wa huduma ya Yesu kwa umma, alisimamia hazina ya kikundi ([Yohana 13:29](#)), ambayo alijulikana kuiba pesa ([12:6](#)). Kama msaliti, Yuda alikubaliana kumkabidhi Yesu kwa makuhani wakuu kwa vipande 30 vya fedha. Alitimiza kitendo hiki cha usaliti kwa kumtambulisha Yesu kwa busu katika Bustani ya

Gethsemane ([Mathayo 26:14-47](#); [Marko 14:10-46](#); [Luka 22:3-48](#); [Yohana 18:2-5](#)).

Mapendekezo mbalimbali yametolewa kuelezea kitendo cha usaliti cha Yuda. (1) Kwa kuzingatia ari yake ya uzalendo, Yuda alimkabidhi Yesu kwa mamlaka baada ya kugundua kwamba Bwana wake hakuwa na nia ya kupindua utawala wa Kirumi na kuanzisha taifa la Kiyahudi. (2) Yuda aliamini Yesu kuwa ndiye Masihi na alipanga kukamatwa kwake kwa matumaini ya kumhimiza Yesu kuanzisha ufalme wake. (3) Alikuwa mtu mwovu ambaye alipanga uovu tangu mwanzo wa huduma ya hadharani ya Yesu. (4) Akiwa amechochewa na msukumo wa kishetani, Yuda alimsaliti Yesu; hata hivyo, baada ya kutambua kwamba alidanganywa, kwa majuto alijiua. (5) Kwa kiburi kilichoharibika na ego iliyodhalilishwa kutokana na lawama kali za Yesu, Yuda, ambaye awali alikuwa mwanafunzi mwaminifu, alimgeuka. (6) Yuda, akichochochewa na tamaa yake mwenyewe, alijisalimisha kwa silika zake za ubinafsi, bila kutambua kwamba Yesu angejaribiwa na kuuawa; baada ya kujua matokeo ya usaliti wake, alitubu kwa kukata tamaa na kujiua.

Yuda, akiwa na huzuni juu ya kitendo chake cha usaliti, alitoka na kujinyonga katika shamba lililonunuliwa kwa vipande vyake 30 vya fedha ([Mathayo 27:3-10](#)). [Matendo 1:18](#) inaongeza kwa kutisha kwamba mwili wake ulipasuka, ukimwaga matumbo yake; kwa sababu hii shamba hilo liliitwa "Shamba la Damu" ([Matendo 1:19](#)). Mathia baadaye alichukua nafasi ya Yuda Iskariote miongoni mwa Kumi na Wawili (sura 26).

2. Mwana wa Yosefu na Maria, na kaka yake Yesu, Yakobo, Yosefu, na Simoni ([Mathayo 13:55](#); [Marko 6:3](#)). Inaonekana Yuda na ndugu zake walimkataa Yesu kama Masiha ([Yohana 7:5](#)) hadi baada ya ufufuo wake ([Matendo 1:14](#)). Baadaye, inadhaniwa, Yuda (kwa kiswahili "Yuda") aliandika waraka unaoitwa Yuda.

3. Mwana wa Yakobo na mmoja wa wanafunzi 12 ([Luka 6:16](#); [Yohana 14:22](#); [Matendo 1:13](#)). Anatambulika na Thadeo katika [Mathayo 10:3](#) na [Marko 3:18](#). *Tazama* Thadeo, Mtume.

4. Mgalelea ambaye aliongoza uasi wa Kiyahudi dhidi ya Warumi kwa sababu ya sensa iliyofanywa na Kirenio katika mwaka 6 Baada Kristo (BK). Katika [Matendo 5:37](#) Farisayo Gamalieli alimtaja Yuda kama mfano wa mtu ambaye alijaribu bila mafanikio kupata uungwaji mkono wa watu wa Kiyahudi. Yosefu alimpa sifa kwa kuanzisha chama cha Wazeloti wa Kiyahudi, harakati kali ya

mapinduzi ambayo ilijaribu kuondoa utawala wa Kirumi na kurejesha uhuru wa Kiyahudi (*Vita* 2.8.1).

5. Mwenye nyumba kando ya barabara wima huko Dameski. Hapa, baada ya kuongoka kwake, Sauli (Paulo) alipata makazi na kuona kwake kukarejeshwa na Anania ([Matendo 9:11](#)).

6. Nabii na kiongozi katika kanisa la awali la Yerusalemu. Yuda, aliyeitwa Barsaba, alichaguliwa pamoja na Sila kuandamana na Paulo na Barnaba kwenda Antiokia, ambako walithibitisha uamuzi wa Baraza la Yerusalemu kuhusu kanisa la watu wa mataifa na kisha kuwahimiza waumini wake ([Matendo 15:22-32](#)). *Tazama* Yusufu #12.

7. King James Verion (KJV) tahajia ya Yuda, mwana wa Yakobo ([Mathayo 1:2-3](#)). *Tazama* Yuda (Mtu) #1.

Yusto

1. Jina la ukoo la Yosefu Barsaba ([Matendo 1:23](#)). *Tazama* Yosefu #12.

2. Mwanaume wa Korintho mwenye kumcha Mungu (inaonekana kuwa mfuasi wa Paulo), ambaye alifungua nyumba yake kwa Paulo na Wakristo baada ya sinagogi la Kiyahudi kufungwa kwa mahubiri ya Paulo ([Matendo 18:7](#)). Kuna kutokubaliana kati ya maandiko kuhusu umbo halisi la jina lake. Usomaji mbalimbali ni Yusto au Tito Yusto. Pia ametambuliwa kama Gayo wa [Warumi 16:23](#).

3. Jina la ukoo la muumini aliyeitwa Yesu, Myahudi Mkristo ([Kol 4:11](#)). *Tazama* Yesu #3.